ROCZNIK ŻYDOWSKI

1904—5664/5.

Redaktor: ADOLF STAND.

TREŚĆ:

LWÓW 1904.

Nakładem Spółki dla wydawnictw żydowskich Stow. zarej. z ogr. poręką.
Listy i posyłki adresować [illegible] Rocznik żydowski, Lwów.

Z DRUKARNI A. GOLDMANA WE LWOWIE

STYCZEŃ

י״ג טבת — י״ד שבט.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski	
1 P.	Nowy Rok	19 Wonyfatya M.		13
2 S.	Makarego	20 Ihnatyja	ויחי	14
3 N.	C. po N. R.	21 N. pr. Rożd.		15
4 P.	Tytusa B.	22 Anastazyi M.		16
5 W.	Telesfora	23 10 Mucz. w Kr.		17
6 Ś.	Trzech Kr.	24 Jewhenyi	שמות	18
7 C.	Walentego	25 Rożdestwo Chr.		19
8 P.	Seweryna	26 Sobor Pr. Boh.		20
9 S.	Marcyan.	27 Stefana Mucz.		21
10 N.	C. 1 po 3 Kr.	28 N. po Rożd.		22
11 P.	Higiniusza	29 S. S. Mład.		23
12 W.	Honoraty P.	30 Anysyi M.		24
13 Ś.	Hilarego	31 Mełanyi	וארא	25
14 C.	Feliksa z N.	1 Henwar 1904		26
15 P.	Maura Op.	2 Sylwestra		27
16 S.	Marcelego	3 Małachyja Pr.		28
17 N.	C. 2 po 3 K.	4 N. pr. Bohojawł.		29
18 P.	Pryski P.	5 Fteopempta	ר״ח שבט	1
19 W.	Ferdynanda	6 Bohojawł. Hosp.		2
20 Ś.	Fabiana i S.	7 Sobor ś. Joan.	בא	3
21 C.	Agnieszki	8 Hryhorya Pr.		4
22 P.	Wincentego	9 Połyjewkta		5
23 S.	Zaślub. MP.	10 Hryhorya Jep.		6
24 N.	C. 3 po 3 Kr.	11 N. 1 po Boh.		7
25 P.	Nawr. P.	12 Tatiany M.		8
26 W.	Polikarpa	13 Ermyła i Str.		9
27 Ś.	Jana Chryz.	14 S. S. Otec w S.	בשלח	10
28 C.	Karola W.	15 Pawła Ftew.		11
29 P.	Franciszka	16 Petra Weryhy		12
30 S.	Martyny P.	17 Antonya Weł.		13
31 N.	C. Starozap.	18 N. 2 po Boh.		14

LUTY

ט"ו שבט — י"ג אדר.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski		
1 P.	Ignacego 🌕	19 Makarya	יתרו	חמשה עשר	15
2 W.	**NMP. Grom.**	20 Ewfymija Weł.			16
3 Ś.	Błażeja B.	21 Maxyma Jep.			17
4 C.	Weroniki P.	22 Tymofteja Ap.			18
5 P.	Agaty P.	23 Kłymenta M.			19
6 S.	Doroty P.	24 Xenyi Prep.			20
7 N.	**C. Mięsop.**	25 **N. 3 O. obł. syn.**	משפטים		21
8 P.	Jana z M. ☾	26 Ksenofonta			22
9 W.	Apolonii P.	27 Joana Chryz.			23
10 Ś.	Scholastyki	28 Jefrema			24
11 C.	Lucyusza B.	29 Ihnatya M.			25
12 P.	Eulalii P.	30 **Trech Świat.**			26
13 S.	Katarzyny	31 Kyra i Joan.			27
14 N.	**C. Zapust.**	1 **Few. N. Miasop.**	תרומה		28
15 P.	Faustyna M.	2 **Stritenie Hosp.**			29
16 W.	Juliany P. 🌑	3 Symeona i Anny		א׳ דר"ח אדר	30
17 Ś.	*Popielec †*	4 Isydora		ב׳ דר"ח	1
18 C.	Flawiana	5 Ahaftyi M.			2
19 P.	Konrada	6 Wukoły Pr.			3
20 S.	Nicefora M.	7 Partenya			4
21 N.	**B. 1 Wstęp.**	8 **N. Syrop.**	תצוה		5
22 P.	Piotra Kat.	9 Nykyfora			6
23 W.	Romany P.	10 Charłampya			7
24 Ś.	Dz. prz. † ☽	11 Własya Mucz.			8
25 C.	Macieja Ap.	12 Mełetya Arch.			9
26 P.	Anastazyi †	13 Martyniana			10
27 S.	Aleksand. †	14 Awxentya Pr.			11
28 N.	**B. 2 Sucha**	15 **N. 1 Post**			12
29 P.	Romana Op.	16 Pamfyłyia M.		תענית אסתר	13

MARZEC

י״ד אדר — ט״ו ניסן.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski
1 W.	Albina B.	17 Fteodora M.	14 פורים
2 Ś.	Symplic. 🌕	18 Lwa pap rym.	15 פורים־שושן
3 C.	Kunegundy	19 Archyppa	16
4 P.	Każmierza	20 Łeona Jep.	17
5 S.	Fryderyka	21 Tymofteja Pr.	18
6 N.	**B. 3 Głucha**	22 **N. 2 Post.**	19
7 P.	Tomasza	23 Połykarpa	20
8 W.	Jana Bożego	24 Obr. hł. ś. Joan	21
9 Ś.	Francisz. ☾	25 Tarasia Arch.	22
10 C.	40 Męczen.	26 Porfyrya	23
11 P.	Konstantyna	27 Prokopia Pr.	24
12 S.	Grzegorza	28 Wasyłya	25
13 N.	**B. 4 Srodop.**	29 **N. 3 Post.**	26
14 P.	Matyldy P.	1 **Mart.** Ewdokii	27
15 W.	Longina M.	2 Fteodota	28
16 Ś.	Lubina M.	3 Ewtropia	29
17 C.	Gertrudy 🌑	4 Harasyma Pr.	1 ר״ח ניסן
18 P.	Edwarda	5 Konona M.	2
19 S.	Józefa Obl.	6 42 Mucz. w S.	3
20 N.	**B. 5 Czarna**	7 **N. 4 Post.**	4
21 P.	Benedykta	8 Fteofyłakta Pr.	5
22 W.	Oktawiana	9 S. S. 40 Mucz.	6
23 Ś.	Wiktora M.	10 Kondrata M.	7
24 C.	Gabryela ☽	11 Sofronya	8
25 P.	**Zwiast. NMP.**	12 Fteofana	9
26 S.	Emanuela	13 Nykyfora	10 שבת הגדול
27 N.	**B. 6 Kwiet.**	14 **N. 5 Post.**	11
28 P.	Sykstusa P.	15 Ahapia Mucz.	12
29 W.	Cyryla	16 Sawyna	13
30 Ś.	Kwiryna	17 Ałeksa P.	14 ערב פסח
31 C.	Wiecz. P. 🌕	18 Kyryła Arch.	15 א׳ דפסח

KWIECIEŃ

ט"ז ניסן — ט"ו אייר.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski		
1 P.	Wielki Piat.	19 Chryzanfta		ב׳ דפסח	16
2 S.	Wielka Sob	20 Prep. Otec.		שבת הוה"מ	17
3 N.	**B. Wielkan.**	**21 N. 6 Post.**		חוה"מ	18
4 P.	**Pon. Wielk.**	22 Wasyłya			19
5 W.	Wincentego	23 Nykona Prep.			20
6 Ś.	Celestyna	24 Zacharya		ז׳ דפסח	21
7 C.	Hermana ☾	**25 Błah. P. Bohor.**		ח׳ דפסח	22
8 P.	Dyonizego	**26 Piatok Wełyki**			23
9 S.	Maryi Eg.	27 Subota weł.		שמיני	24
10 N.	**B. 1 po W.**	**28 Woskr. Hosp.**	תזריע מצורע		25
11 P.	Leona W.	**29 Pon. Woskr.**			26
12 W.	Juliusza P.	**30 Wtor. Woskr.**			27
13 Ś.	Justyna M.	31 Ipatya			28
14 C.	Waleryana	**1 Apr.** Maryi			29
15 P.	Anastazyi 🌑	2 Tyta Prep.		א׳ דר"ח אייר	30
16 S.	Lamberta	3 Nikity		ב׳ דר"ח	1
17 N.	**B. 2 po Wielk.**	**4 N. 1 po Woskr.**	אחרי קדושים		2
18 P.	Apoloniusza	5 Fteoduła			3
19 W.	Emmy wd.	6 Jewptychia			4
20 Ś.	Agnieszki	7 Hrehorya Prep.			5
21 C.	Anzelma B.	8 Iridiona			6
22 P.	Sot. i Kaja	9 Jewpsychia			7
23 S.	Wojciecha ☽	10 Terentya			8
24 N.	**B. 3 po Wielk.**	**11 N. 2 po Woskr.**	אמור		9
25 P.	Marka Ew.	12 Wasyłyja Prep.			10
26 W.	Kleta i Mar.	13 Artemona M.			11
27 Ś.	Peregryna	14 Martyna			12
28 C.	Witalisa	15 Arystarcha			13
29 P.	Piotra M.	16 Ahapii Iryny			14
30 S.	Katarz. 🌕	17 Symeona M.			15

MAJ

ט"ז אייר — י"ז סיון.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski		
1 N.	**B. 4 po W.**	18 **N. 3 po Woskr.**	בהר בחקתי		16
2 P.	Zygmunta	19 Joana Weł.			17
3 W.	Znal. św. †	20 Fteodora Tr.		ל"ג בעמר	18
4 Ś.	Floryana M.	21 Januaria			19
5 C.	Piusa V. Pap.	22 Fteodora Syk.			20
6 P.	Jana w Oleju	23 Heorhya M.			21
7 S.	Domiceli ☾	24 Sawwy M.			22
8 N.	**B. 5 po W.**	25 **N. 4 po Woskr.**	במדבר		23
9 P.	Grzeg. } Dni krzyż.	26 Wasyłyja			24
10 W.	Izydora } Dni krzyż.	27 Symeona Jep.			25
11 Ś.	Beatryk. } Dni krzyż.	28 Jasona Arch.			26
12 C.	**Wniebowst.**	29 Dewiat Mucz.			27
13 P.	Serwacego	30 Jakowa Ap.			28
14 S.	Bonifacego	1 **Maij.** Jermyi			29
15 N.	**B. 6 po W.** 🌑	2 **N. 5 po Woskr.**		ר"ח סיון	1
16 P.	Jana Nep.	3 Tymofteja			2
17 W.	Paschalisa	4 Pełahyi M.			3
18 Ś.	Feliksa Sp.	5 Iryny Mucz.			4
19 C.	Piotra Cel.	6 **Wozn. Hosp.**			5
20 P.	Bernarda S.	7 Znam. cz. Kr.		א' דשבועות	6
21 S.	Heleny Kr. †	8 Joana Boh.		ב' דשבועות	7
22 N.	**B. Ziel. Św.** ☽	9 **N. 6 po Woskr.**	נשא		8
23 P.	**Pon. Ziel. Św.**	10 Symeona Ap.			9
24 W.	Joanny wd.	11 Mokija			10
25 Ś.	Such. Urban.†	12 Jepyfanya			11
26 C.	Filipa Ner.	13 Hłyheryi Mucz.			12
27 P.	Jana Pap. †	14 Izydora M.			13
28 S.	Wilhelma †	15 Sub. pom.			14
29 N.	**D. 1 po Św.** 🌕	16 **Sosz. św. Ducha**			15
30 P.	Feliksa P.	17 **Poned. Sosz.**			16
31 W.	Petroneli P.	18 Fteodota		בהעלתך	17

CZERWIEC

י״ח סיון — י״ז תמוז.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski		
1 Ś.	Nikodema M.	19 Patrykia	בהעלתך		18
2 C.	**Boże Ciało**	20 Ftałateja			19
3 P.	Klotyldy M.	21 Konstantyna			20
4 S.	Kwiryna M.	22 Wasyłyja			21
5 **N.**	**B. 2 po Sw.**	23 **N. 1 W. S. S.**	שלח		22
6 P.	Norberta ☾	24 Symeona Pr.			23
7 W.	Roberta B.	25 Obr. hł. ś. Joana			24
8 Ś.	Medarda B.	26 Karpa Ap			25
9 C.	Prym. i Felic	27 Fteroponta			26
10 P.	Urocz. s. Jez.	28 Nyky.y			27
11 S.	Barnaby	29 Fteodozyi M.			28
12 **N.**	**B. 3 po Sw.**	30 **N. 2 Tił. Chr.**	קרח		29
13 P.	Antoniego 🌑	31 Jermeja Ap.		א׳ דר״ח תמוז	30
14 W.	Bazylego	1 **Junyi.** Justyny		ב׳ דר״ח	1
15 Ś.	Wita i Mod.	2 Nykyfora			2
16 C.	Franciszka	3 Łukyłyana M.			3
17 P.	Adolfa B.	4 Mytrofana			4
18 S.	Marka i M.	5 Dorofteja			5
19 **N.**	**B. 4 po Sw.**	6 **N. 3 po Sosz.**	חקת בלק		6
20 P.	Sylwer. ☽	7 Fteodota			7
21 W.	Alojzego G.	8 Fteodora sw.			8
22 Ś.	Paulina B.	9 Kyryła Arch.			9
23 C.	Zenona B.	10 Tymoftea M.			10
24 P.	Jana Chrz.	11 Warftołomeja			11
25 S.	Prospera B.	12 Onufrya P			12
26 **N.**	**B. 5 po Sw.**	13 **N. 4 po Sosz.**	פינחס		13
27 P.	Władysł. 🌕	14 Ełysija Prep.			14
28 W.	Leona II. P. †	15 Amosa Prep.			15
29 Ś.	**Piotra i Pawła**	16 Tychona			16
30 C.	Wsp. ś. Paw.	17 Manuiła M.		שבעה עשר בתמוז	17

LIPIEC

י״ח תמוז — י״ט מנחם אב.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski	
1 P.	Teobalda	18 Łeontya		18
2 S.	Naw. MP.	19 Judy Ap.	פינחס	19
3 N.	B. 6 po Sw.	20 N. 5 po Sosz.	מטות מסעי	20
4 P.	Józefa Kal.	21 Julyana M.		21
5 W.	Filomeny P.	22 Jewsewya		22
6 Ś.	Izajasza ☾	23 Ahrypiny		23
7 C.	Pulcheryi	24 Rożd. ś. Joana		24
8 P.	Elżbiety Kr.	25 Fewronyi M.		25
9 S.	Cyryla B.	26 Dawyda Ft.		26
10 N.	B. 7 po Sw.	27 N. 6 po Sosz.	דברים	27
11 P.	Pelagii P.	28 Kyra i Joana †		28
12 W.	Henryka	29 Petra i Pawła		29
13 Ś.	Małgorz. 🌑	30 Sob. S. S. 12 Ap.	ר״ח אב	1
14 C.	Bonawent.	1 Juł. Kosmy i D.		2
15 P.	Rozesł. Ap.	2 Poł. ryzy Boh.		3
16 S.	NMP. Szkap.	3 Jakynfta M.		4
17 N.	B. 8 po Sw.	4 N. 7 po Sosz.	ואתחנן	5
18 P.	Szymona z L.	5 Anaftazya		6
19 W.	Wincent. ☽	6 Syzona Weł.		7
20 S.	Czesława i K.	7 Ftomy Prep.		8
21 C.	Praksedy	8 Prokopya M.	תשעה באב	9
22 P.	Maryi Magd.	9 Pankratya Jep.		10
23 S.	Apolinarego	10 Ś. Ś. 45 Mucz.		11
24 N.	B. 9 po Sw.	11 N. 8 po Sosz.	עקב	12
25 P.	Jakóba Ap.	12 Prokła		13
26 W.	Anny m. MP.	13 Sobor ś. Hawr.		14
27 Ś.	Natalii 🌕	14 Akyły Ap.		15
28 C.	Inocentego	15 Kyryka i Woł.		16
29 P.	Marty P.	16 Aftynohena		17
30 S.	Abdona i S.	17 Martyny M.		18
31 N.	B. 10 po Sw.	18 N. 9 po Sosz.		19

SIERPIEŃ

כ׳ מנחם אב — כ׳ אלול.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski	
1 P.	Piotra w Ok.	19 Makryny		20
2 W.	NMP. Aniel.	20 Ilyi Pr.		21
3 Ś.	Znal. ś. Szcz.	21 Symeona Prep.	ראה	22
4 C.	Dominika ☾	22 Maryi Mahd.		23
5 P.	NMP. Śnież.	23 Trofyma		24
6 S.	Przem. Pań.	24 Chrystyny		25
7 N.	**B. 11 po Św**	25 **N. 10 po Sosz.**		26
8 P.	Cyryka M.	26 Jermołaja		27
9 W.	Romana i S.	27 Pantałejmona	שפטים	28
10 Ś.	Wawrzyńca	28 Prohora i Nik.		29
11 C.	Zuzanny 🌑	29 Kałłynyka	א׳ דר״ח אלול	30
12 P.	Klary P.	30 Syły Ap.	ב׳ דר״ח	1
13 S.	Hipolita M. †	31 Jewdokima		2
14 N.	**B. 12 po Św.**	1 **Awh. N. 11 po S.**		3
15 P.	**Wnieb. NMP.**	2 Stefana M.		4
16 W.	Rocha Wyz.	3 Izaakija		5
17 Ś.	Liberata Op.	4 7 Otrok. w Efez.	תצא	6
18 C.	Heleny ☽	5 Ewsyhnia		7
19 P.	Benigny P.	6 **Preobr. Hosp.**		8
20 S.	Stefana Kr.	7 Dometya Pr.		9
21 N.	**B. 13 po Sw.**	8 **N. 12 po Sosz.**		10
22 P.	Filiberta Op.	9 Matfeja Ap.		11
23 W.	Filipa B.	10 Ławrentya M.		12
24 Ś.	Bartłomieja	11 Jewpła	תבא	13
25 C.	Ludwika Kr.	12 Ftotya Mucz.		14
26 P.	Zefiryny 🌕	13 Maksyma P.		15
27 S.	Przen. ś. Kaź.	14 Mycheja Pr.		16
28 N.	**B. 14 po Sw.**	15 **N. 13 po S. Usp. B.**		17
29 P.	Scięć. ś. Jan.	16 Nerukoł. Obr.		18
30 W.	Róży z Limy	17 Myrona		19
31 Ś.	Rajmunda	18 Flora i Ławra		20

WRZESIEŃ

כ"א אלול — כ"א תשרי.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski	
1 C.	Idziego Op.	19 Andreja M.		21
2 P.	Justa B.	20 Samuiła Prep.		22
3 S.	Bron. i Iz. ☾	21 Ftadeja Ap.	נצבים וילך	23
4 N.	**B. 15 po Sw.**	22 **N. 14 po Sosz.**	סליחות	24
5 P.	Wawrzyńca	23 Łuppa M.		25
6 W.	Zacharjasza	24 Ewtychia		26
7 Ś.	Reginy P.	25 Warftołomeja		27
8 C.	**Narodz. NMP.**	26 Adryana M.		28
9 P.	Gorgon. 🌕	27 Pymona Prep.		29
10 S.	Mikołaja	28 Mojseja	א' דר"ה תרס"ה	1
11 N.	**B. 16 po Sw.**	29 **N. 15 po Sosz.**	ב' דר"ה	2
12 P.	Gwidona W.	30 Ałeksandra		3
13 W.	Tobiasza	31 Poł. Poj. P. Boh.		4
14 Ś.	Podw. ś. †	1 **Sept.** Symeona	האזינו	5
15 C.	Nikodema	2 Mamanta M.		6
16 P.	Ludmili ☽	3 Anftyma		7
17 S.	Lamberta	4 Wawyły		8
18 N.	**B. 17 po Sw.**	5 **N. 16 po Sosz.**		9
19 P.	Januaryusza	6 Wosp. cz. Mych.	יום כפור	10
20 W.	Eustachyusz.	7 Sozanta		11
21 Ś.	Such. Mat. †	8 **Rożd. Bohor.**		12
22 C.	Maurycego	9 Joakima		13
23 P.	Tekli P. †	10 Mynodory M.		14
24 S.	Gerarda † 🌑	11 Fteodory Pr.	א' דסכות	15
25 N.	**B. 18 po Sw.**	12 **N. 17 po Sosz.**	ב' דסכות	16
26 P.	Cypryana	13 Kornyła Sot.		17
27 W.	Kosmy i D.	14 **Wozn. cz. Kresta**		18
28 Ś.	Wacława	15 Nykyty M.	חול המועד	19
29 C.	**Michała Arch.**	16 Jewfimyi		20
30 P.	Hieronima	17 Sofii Mucz.	הושענא רבה	21

PAŹDZIERNIK

כ"ב תשרי — כ"ב מרחשון.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski	
1 S.	Remigiusza	18 Ewmenya Pr.	שמיני עצרת	22
2 N.	B. 19 po S. ☾	19 N. 18 po Sosz.	שמחת תורה	23
3 P.	Kandyda M.	20 Eustafia M.		24
4 W.	Franciszka	21 Kodrata	בראשית	25
5 Ś.	Placyda M.	22 Foky Mucz.		26
6 C.	Brunona	23 Zacz. św. Joana		27
7 P.	Justyny P.	24 Ftekły M.		28
8 S.	Brygidy wd.	25 Eufrozyny		29
9 N.	B. 20 po S. 🌕	26 N. 19 po Sosz.	א' דר"ח מרחשון	30
10 P.	Franciszka	27 Kalystrata	ב' דר"ח	1
11 W.	Placydy M.	28 Charytona		2
12 Ś.	Maksymil.	29 Kyriaka	נח	3
13 C.	Edwarda Kr.	30 Hryhorya Weł.		4
14 P.	Kaliksta P.	1 Okt. Pokr. P. B.		5
15 S.	Jadw. i Ter.	2 Kypryana M.		6
16 N.	D. 21 po S. ☽	3 N. 20 po Sosz.		7
17 P.	Łucyny	4 Jeroltcja		8
18 W.	Łukasza Ew.	5 Charytyny M.		9
19 Ś.	Piotra z Ak.	6 Ftomy Ap.	לך לך	10
20 C.	Felicyana	7 Serhya M.		11
21 P.	Urszuli P.	8 Pełahii M.		12
22 S.	Korduli P.	9 Jakowa Ap.		13
23 N.	B. 22 po Sw.	10 N. 21 po Sosz.		14
24 P.	Rafała 🌑	11 Fyłypa Ap.		15
25 W.	Kryspiny	12 Prowa M.		16
26 Ś.	Ewarysta P.	13 Karpa M.	וירא	17
27 C.	Sabiny M.	14 Nazarya i Par.		18
28 P.	Szymona	15 Ewfymyi		19
29 S.	Narcyza B.	16 Łonbyna M.		20
30 N.	B. 23 po Sw.	17 N. 22 po Sosz.		21
31 P.	Wolfganga †	18 Łuki Ap.		22

LISTOPAD

כ"ג מרחשון — כ"ב כסלו.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski		
1 W.	Wsz. Św. ☾	19 Joiła Pr.	חיי שרה		23
2 Ś.	Dzień zad.	20 Artemija			24
3 C.	Huberta B.	21 Iłaryona Pr.			25
4 P.	Karola Borg.	22 Awerkya			26
5 S.	Elżbiety	23 Jakowa			27
6 N.	**B. 24 po Św.**	**24 N. 23 po Sosz.**			28
7 P.	Herkulan. 🌕	25 Markyana			29
8 W.	4 Koronat.	26 **Dymetrya**	תולדות	א׳ דר"ח כסלו	30
9 Ś.	Teodora M.	27 Nestora M.		ב׳ דר"ח	1
10 C.	Andrzeja	28 Terentya M.			2
11 P.	Marcina B.	29 Anastazyi M.			3
12 S.	Marcina P.	30 Zenowia M.			4
13 N.	**B. 25 po Św.**	**31 N. 24 po Sosz.**			5
14 P.	Serafina W.	1 **Noj.** Kosm. i D.			6
15 W.	Leopolda ☽	2 Akindyna	ויצא		7
16 Ś.	Otmara Op.	3 Akepsyny M.			8
17 C.	Salomei P.	4 Joannyka Prep.			9
18 P.	Ottona	5 Hałaktyona			10
19 S.	Elżbiety	6 Pawła Archep.			11
20 N.	**B. 26 po Św.**	**7 N. 25 po Sosz.**			12
21 P.	Ofiar. NMP.	**8 Mychaiła Arch.**			13
22 W.	Cecylii P.	9 Onysifora	וישלח		14
23 Ś.	Klemens. ☽	10 Erasta Ap.			15
24 C.	Jana od krz.	11 Myny M.			16
25 P.	Katarzyny	12 Joana Mył.			17
26 S.	Konrada M.	13 Joana Złot.			18
27 N.	**B. 1 Adw.**	**14 N. 26 po Sosz.**			19
28 P.	Krescentego	15 Hurya i Sams.	וישב		20
29 W.	Saturnina	16 Mafteja Ap.			21
30 Ś.	Andrzeja ☾	17 Hryhorya Neok.			22

GRUDZIEŃ

כ"ג כסלו — כ"ג טבת.

Dnie	Rzym.-kat.	Grecko-katol.	Kalendarz żydowski	
1 C.	Eligiusza B.	18 Płatona		23
2 P.	Bibiany P.	19 Awdyja		24
3 S.	Franciszka	20 Hryhorya D.	וישב. א' דחנכה	25
4 N.	**B. 2 Adw.**	21 **N. 27 po Sosz.**	מקץ; Uroczystość Machabeuszów	26
5 P.	Sabby Op.	22 Fyłymona		27
6 W.	Mikołaja B.	23 Amfyłokia		28
7 Ś.	Ambroż. † ◎	24 Ekateryny		29
8 C.	**Niep. Pocz. M**	25 Kłymenta	א' דר"ח טבת	30
9 P.	Leokadyi	26 Ałyppa	ב' דר"ח	1
10 S.	NMP. Loret.	27 Jakowa M.		2
11 N.	**B. 3 Adw.**	28 **N. 28 po Sosz.**	ויגש	3
12 P.	Aleksandra	29 Paramona		4
13 W.	Łucyi i Ot.	30 Andreja Ap.		5
14 Ś.	Such. Nik. † ☽	1 **Dek.** Nauma		6
15 C.	Fortunata	2 Awakuma		7
16 P.	Adelajdy †	3 Sofonia		8
17 S.	Łazarza B. †	4 Warwary M.		9
18 N.	**B. 4 Adw.**	5 **N. 29 po Sosz.**	עשרה בטבת; ויחי	10
19 P.	Nemezyusza	6 **Nykołaja Ap.**		11
20 W.	Teofila M.	7 Amwrozya		12
21 Ś.	Tomasza Ap.	8 Patapia		13
22 C.	Zenona ●	9 **Zaczat. Pr. Boh.**		14
23 P.	Wiktoryi P.	10 Myny i Erm		15
24 S.	Adama i E. †	11 Danyiła		16
25 N.	**Boże Narodz.**	12 **N. 30 po Sosz.**	שמות	17
26 P.	**Szczepana M.**	13 Ewstrahia		18
27 W.	Jana Ew.	14 Ftyrsa M.		19
28 Ś.	Młodziank.	15 Jełewterya		20
29 C.	Tomasza ☾	16 Ahhea		21
30 P.	Dawida Kr.	17 Danyiła Pr.		22
31 S.	Sylwestra	18 Sewastyana M.		23

TARYFA POCZTOWA.

Listy: Miejscowe do wagi 20 gramów 6 h., zaś nad 20 do 250 gramów 12 h., do Austryi, Węgier, Bośni i Herzogow. i Niemiec do 20 gr. 10 h., a nad 20 do 250 gramów 20 h., do całej Europy i do zaeurop. krajów za każde 15 gr. lub część tychże 25 h.

Druki: muszą być z góry opłacone (markowane). W razie całkowitego braku opłaty nie będą ekspedyowane.

Do wszystkich miejsc w Austryi, Węgrzech, Bośni, Herzogowinie i Niemczech do 50 gr. 3 h., nad 50 do 100 gr. 5 h., nad 100 do 250 gr. 10 h., nad 250 do 500 gr. 20 h., nad 500 do 1 kilograma 30 h., do innych krajów w Europie i do zaeuropejsk. za każde 50 gr. 5 h.

Gazety: 2 halerze od każdego emgzemplarza.

Próbki muszą być frankowane, nieopłaconych nie ekspedyuje się.

W Austryi i w Niemczech do wagi 250 gramów 10 h., nad 250 do 350 gramów 20 h., do całe Europy za każde 50 gramów 5 h., najmniej jednak 10 h.

Przedmioty polecone.

Za listy, karty koresp., druki, próbki należy się prócz powyższych opłat, osobna taksa rekomend. bez różnicy przedm. 25 h., do wszykich krajów.

Przekazy. W Austryi do 20 K.	10 h.
nad 20 do 100 K.	20 „
nad 100 do 300 K.	40 „
nad 300 do 600 K.	60 „
nad 600 do 1000 K.	1 K.
Do Niemiec do 40 K.	20 h.
nad 40 do 1000 K. po 10 h., za każde 20 K.	

Za przekazy telegraf. oprócz powyższych należytości jeszcze taksę przypadającą od dotyczącego telegramu i taksę za doręczenie umyślnym posłańcem.

Zlecenia (mandaty) pocztowe.

Blankiet na zlecenie kosztuje 2 h., zaś za zlecenia pobiera się:

a) opłatę listową wraz z należytością rekomend., jak za każdy inny list polecony;

b) w razie ściągnięcia 10 h. za każdy dokument (pozycyę) i nadto należytość za przesłanie ściągniętej kwoty przekazem pocztowym.

Należytość ad a) płaci nadawca listu ze zleceniem z góry, należytości ad b) ściąga się z inkasowanej sumy.

Za zwrot nieopł. zlecenia (dokumentu) lub za wysłanie dokumentu do innego adresata nic się nie należy.

Za przesyłki rozworzyste (Sperrgut) pobiera się połowę od powyższych taks więcej.

Nowe przepisy odnośne do odszkodowania

za zgubione przedmioty rekomendowane i za pakiety bez podanej wartości.

Za posyłki rekomendowanie dostaje nadawca w razie zagubienia w obrębie poczty bonifikacye w kwocie 50 K.

Maksymalna kwota odszkodowania w razie zagubienia, lub uszkodzenia pakietu bez wartości tudzież w razie częściowego ubytku zawartości takiegoż pakietu wynosi do wagi 3 kilogramów 15 K. nad 3 do 5 kilogr. 25 K. a za każdy dalszy kilogram po 5 K., o ile się rozchodzi o pakiety do Austryi, Węgier, Bośni i Hercogowiny, zaś za pakiety do innych krajów do wagi 5 kilogramów 25 Kor.

Taryfa za telegramy w monarchii austr.-węg. i za granicę.

Nazwa kraju	Naleź. zas.	za słowo
Austro-Węgry, Bośnia, Hercogowina i Niemcy	—	6
Amer. półn. (Kan. i New-York)	—	1·70
Anglia	60	26
Belgia, Dania, Luksemburg	60	22
Niederlandy	60	20
Bułgarya i Rumelia	60	16
Francya	60	16
Grecya (Stały ląd)	60	42
Hiszpania i Turcya europ.	60	28
Norwegia	60	32
Portugalia	60	34
Rumunia	60	8
Rosya	60	24
Szwajcarya	60	8
Szwecya	60	24
Włochy	60	16

SKALE STEMPLOWE.

Weksle i asygnaty kupieckie			Kwity i dokumenty w sprawach prawn.			Ugody pożyczk. kontrak. służb. i kwity na wygr. loteryjne.		
do	—	K. h.	do	—	K. h.	do	—	K. h.
150	K.	—·10	40	K.	—·14	20	K.	—·14
300	„	—·20	80	„	—·26	40	„	—·26
600	„	—·40	120	„	—·38	60	„	—·38
900	„	—·60	200	„	—·64	100	„	—·64
1.200	„	—·80	400	„	1·26	200	„	1·26
1.500	„	1·—	600	„	1·88	300	„	1·88
1.800	„	1·20	800	„	2·50	400	„	2·50
2.100	„	1·40	1.600	„	5·—	800	„	5·—
2.400	„	1·60	2.400	„	7·50	1.200	„	7·50
2.700	„	1·80	3.200	„	10·—	1.600	„	10·—
3.000	„	2·—	4.000	„	12·50	2.000	„	12·50
6.000	„	4·—	4.800	„	15·—	2.400	„	15·—
9.000	„	6·—	6·400	„	20·—	3.200	„	20·—
12.000	„	8·—	8,000	„	25·—	4.000	„	25·—
15.000	„	10·—	9.600	„	30·—	4.800	„	30·—
18.000	„	12·—	11.200	„	35·—	5.600	„	35·—
21.000	„	14·—	12.800	„	40·—	6.400	„	40·—
24.000	„	16·—	14.400	„	45·—	7.200	„	45·—
27.000	„	18·—	16.000	„	50·—	8.000	„	50·—

Wyciąg ciągnień ważniejszych losów.

5% pożyczka państw. z r. 1860 w dniach 1. lutego (serje), 1. maja, 1. sierpnia (serje) i 2. listopada.

Pożyczka państw. z roku 1864 w dniach 2. czerwca i 1. grudnia.

3% low. kred. ziemsk. I. emisji w dniach 15. lutego, 15. maja, 16. sierpnia i 15. listopada.

3% low. kred. ziemsk. II. emisji w dniach 5 styczn. 5. maja i 5. września.

Losy kredytowe w dniach 2. stycznia i 1. lipca.

4% węg. hipoteczne w dniach 15 maja i 16. listopada

Węgierska pożyczka premiowa w dniach 15. maja i 15. listopada.

Losy m. Krakowa w dniu 2. stycznia.

Wiedeńskie losy komunalne w dniach 1. marca, 1. lipca, 2. listopada.

5% Regulacji Dunaju w dniu 2. Stycznia.

4% Regulacji Cisy w dniach 1. kwietnia i 2 października.

Losy m. Lublany w dniu 2. stycznia.

Losy Insbruckie w dniu 3. stycznia.

Losy Salzburskie w dniu 5. stycznia.

Losy Salma w dniach 15. stycznia i 15. lipca

Losy Rudolfa w dniach 1. kwietnia i 2. października.

Losy Clarego w dniu 30 lipca.

Losy St. Genois w dniu 1. lutego (ostatnie ciągnienie).

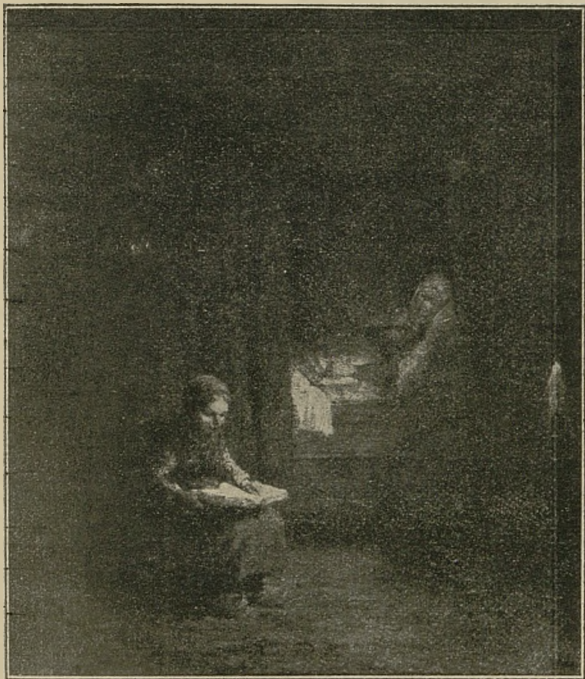
Losy Palfiego w dniu 15. września.

Losy m. Budy w dniu 15. czerwca.

Austr. czerwonego krzyża w dniach 2. stycznia i 1. lipca.

Węgierskie czerwonego krzyża w dniach 1. marca i 1. września.

Włoskie czerwonego krzyża w dniach 1. lutego, 1. maja, 1. sierpnia i 2. listopada.

JEJ POCIECHA. JÓZEF ISRAELS.

(Nowa pinakoteka Monachium 1903).

2*

— Zamknijcie pysk dziecku, niech nie wrzeszczy.
— Bójcie się Boga, co robicie?
Dziecko przestaje piszczeć.
Słychać stąpanie koni.
— Zginęliśmy.
— Nie bójcie się.
— Leżcie na ziemi, nie ruszajcie się.
— Módlcie się do Boga.
— Boże wszechmogący!
— Ci - ci - cho.
— Mamo, gdzie jesteś.
— Tu, tu!
— Cicho!
— Mamo ja się boję!
— Cicho bądź, proszę cię.
— Mamo zakryj mnie chustką.
— Będziecie wy cicho?!
— Mamo...
— Rzućcie go do wody!...
Stąpania koni coraz bliżej.
Ci - ci - ci - cho!
Konie stanęły.
Cicho dokoła.
— Rusza się coś, czy kiej djabeł?
Cicho nadsłuchują.
— Nic nie słychać.
Słychać prędkie uderzenie kopyt, jadą galopem.
Odgłosy końskich stąpań oddaliły się.
Za chwilę milkną wśród ciszy nocnej.
— Bogu dzięki.
Milczenie.

— O. jakiego dobrego Boga mamy!

— Podnoście się, a cicho.

— Trzymajcie się za ręce.

— Chodźcie Żydzi.

Słychać kroki ludzkie.

— Oto łódka, połóżcie tłomoki.

Woda uderza o brzeg.

— Gdzie Awrumel?

— Tu, tu!

— Wsiadajcie, prędzej!

— Ostatni raz cię widzę, ostatnie kroki stawiam na twej ziemi...

— Później będziesz zawodził „kinoth“, mówił.

— Ojca i matkę pozostawiłem tu, a ty „unoś kości“ Bóg wie dokąd.

— Nie bądźcie głupi.

— Hajda, prędzej, niema czasu.

— Gotowe.

— Odepchnij.

— Powoli, cicho.

Coś się porusza, woda bije o brzeg, fale biją jedna za drugą, płynie łódka: łok... łok... wiosła uderzają o wodę.

Księżyc spokojnie wypływa z poza chmur, zda się uśmiechać, zimny promień pada na fale.

W oddali coś się porusza... Czy to umarli kąpią swe dusze we wodzie?

SZULIM ASZ.

SYONIZM a PROLETARYAT.

Przykuty łańcuchami nienawiści do skały ghettowej Prometeusz żydowski, który z Synaju ukradł światło i rozświecił mroki ludzkości, wieki całe szarpany i opluwany, usiłuje strząsnąć ze siebie okowy, złamać kajdany i rozerwać łańcuchy.

Chce pójść znowu na kradzież słońc, na zdobycie światła.

Wielkie jego kroki hamuje tłum gawiedzi, przywykłej do nieruchomego męczeństwa i nie chcącej wierzyć, że tylowieczny niewolnik nie zadowoli się zrzuceniem żelaza go gniotącego, lecz dłoń wolną, a jeszcze straszliwym uściskiem skrwawioną, wyciągnie ku najwyższym szczytom, kędy chadzają samotni.

Inni niewolnicy żądali tylko wolności.

Wolni całowali stopy swych patronów, łasząc się, z nieśmiałym uśmiechem, prosili *panem et circenses*. Prometeusz jest inny.

Wyzwolony być chce własną siłą, własną wolą, nic nie chce mieć do zawdzięczenia ciemięzcy Jowiszowi i kroczy swojemi drogami, by znowu wydrzeć zazdrosnym niebianom snop światła.

Czy dojdzie do celu? Czy zgrzybiałe członki służyć mu będą po tej drodze stromej i mroźnej? Czy nie zagrodzi mu drogi gniew Jowiszów i żarłoczność sępów?

Prometeusz idzie...

A droga jego już sama to droga tryumfu, zaścielona rozkosznem kwieciem; a pierś jego przygnieciona niewolą rośnie, a Prometeusz w drodze ku światłu sam promienieje rozkoszą ziemi. Ku ziemi dąży Prometeusz żydowski, ku swojej ziemi; ku wolności, ku swojej wolności.

Drogi jego ścielą się przed nim coraz wyraźniej, a lubo prowadzą przez las dziewiczy, zarośnięty lianami wiekowych uprzedzeń, łubo grzęźnie coraz w bagnach słabości, już teraz widać dokładnie wytyczoną drogę, prowadzącą ku zniczowi.

Kto obejmie rolę Prometeusza żydowskiego?

W ludzie żydowskim, rozsypanym po świecie całym, rozdartym w nieforemne warstwy, przegrodzone klasami obumarłych lub umierających formacyj gospodarczych, jedna klasa przedewszystkiem jest powołaną do wywalczenia wolności ludu żydowskiego.

Klasą tą jest proletaryat żydowski.

Ludność robotnicza żydowska w przeważnej swej części nie stoi w obozie syonistycznym. Uświadomiony i zorganizowany proletaryat żydowski wierzy, że zbawienie jego uwarunkowane jest wyzwoleniem szerokich mas roboczych ludów europejskich. Stawając w szeregu międzynarodowej socyalnej demokracyi, zwyczajnie pod etykietą obconarodową, miejscami w organizacyi swojej, jako grupa autonomiczna, proletaryat żydowski uważa się tylko za dodatek do ruchu powszechnego, oczekuje wszystkiego od zwycięstwa rewolucyi ogólnej, do której żadnych specyalnych nie ma żądań. W sprawie wyzwolenia narodu żydowskiego, proletaryat żydowski, chociaż należy do stronnictwa, które się zowie „völkerbefreiend“ nie objawił dotychczas ani dążeń ani chęci.

Mimo to twierdzę, że wybijająca się coraz bardziej na pierwszy plan klasa robotnicza, wziąć musi w swoje ręce dzieło wyzwolenia narodu, czyli dzieło wyzwolenia proletaryatu żydowskiego.

Dotychczasowe zachowanie się robotników żydowskich, to rys zapożyczony u burżuazyi żydowskiej, odznaczającej się zawsze biernością wobec losów naszej masy.

Z tej burżuazyi zasymilowanej pochodzą dotychczasowi przywódcy klasy robotniczej żydowskiej, oni to pozbawili robotnika żydowskiego ideału, oni to uczynili z klasy, która z natury rzeczy najwięcej odczuwa losy dzisiejszego żydowstwa, warstwę dla losów narodu obojętną. Ci zasymilowani przywódcy robotników z nienawiścią i złością wypierają myśl samoistnej organizacyi robotników żydowskich, bo wówczas ich rola przewódców obcego proletaryatu byłaby zakończoną, bo wówczas mniej godności i zaszczytów mieliby, a zadowolić by się musieli ciężką i szarą pracą ludzi, spokojnie dążących do wyzwolenia grupy, z której wyszli.

W świecie całym, w ruchu socyalno-demokratycznym objawia się dążenie pozbycia się przewodnictwa tak zwanych intellektualistów, dziennikarzy i agitatorów, a oddania władzy proletaryatu w dłoń rzeczywiście pracującą. Dążenie to ujawniło się jaskrawo na kongresie niemieckiej socyalnej demokracyi w Dreźnie. Nie ulega wątpliwości, że w miarę wzrostu samowiedzy politycznej u robotników żydowskich, powstanie u nich chęć ujęcia losu swojej klasy i swego narodu we własne ręce; wówczas pozbędą się oni przywódców, pochodzących z zwyrodniałej asymilacyą burżuazyi i staną się bardziej żydowskimi. Chwila ta nie jest daleką.

W Rosyi, gdzie żyje większa połowa żydów, w znaczniejszej części proletaryuszy, istnieje — jak wiadomo —

(Nowa pinakoteka Monachium 1903) POTOP. KAROL SCHORN.

„wszechżydowski związek robotniczy na Litwie, w Polsce i Rosyi“ (w skróceniu: B u n d).

Związek ten, lubo kierowany przez asymilatorów, posiada wiele cech, specyficznie żydowskich, posiada w swoim programie kilka skromnych postulatów, które — należycie rozwinięte — pozwolą robotnikowi żydowskiemu wykroczyć poza ramy, tchórzliwością asymilacyi zakreślone i zmuszą go do ujęcia losu żydów w swoje własne, żylaste dłonie.

„Dopóki istnieć będą społeczeństwa współczesne, jedno z pierwszych zadań każdej narodowości stanowić będzie wywalczenie sobie zupełnego równouprawnienia. Przyznawszy to, będziecie musieli przyznać, że bierność narodu, który jest pozbawiony ogólno-obywatelskich praw, stanowi przeszkodę jego rozwoju i że obudzenie go ze snu wiekowego, wzbudzenie w nim dążenia do wyzwolenia się z ucisku obywatelskiego, stanowi jedno z zadań partyi socyalistycznej.

W istocie klasa robotnicza, która godzi się z losem niższego plemienia, klasa taka nie powstanie także przeciw losowi niższej klasy“.

Oto uzasadnienie odrębnej organizacyi robotniczej żydowskiej, aprobowane przez oficyalne kierownictwo „Bundu“ [1])

Charakterystyczne wysoce dla asymilatorskiego sposobu myślenia kierowników żydowskiej socyalnej demokracyi jest zastrzeżenie przez nich — odnośnie do dążeń dla wyzwolenia plemienia żydowskiego — uczynione. Oto piszą oni:

„Groziłoby niebezpieczeństwo (scil: z dążenia ku niepodległości plemienia żydowskiego), gdyby wśród żydów isniał ruch narodowo-rewolucyjny, nie socyalistyczny, ale ponieważ takiego ruchu nie ma i w danym wypadku narodowa bierność

---

[1]) „Punkt zwrotny w historyi żydowskiego ruchu robotniczego“.

burżuazyi żydowskiej jest nader pożyteczną dla socyalistów żydowskich, gdyż ci ostatni są w ten sposób zabezpieczeni od nacyonalizmu burżuazyjnego" [1]).

Ponieważ takiego niebezpieczeństwa tedy nie ma, by robotnik żydowski chciał faktycznie wyzwolić swoje uciskane plemię i ponieważ bierna burżuazya żydowska nie skieruje dróg robotnika do walki o emancypacyę narodu, przeto przywódcy „Bundu", mogą zrobić koncesyę naporowi narodowego ducha i oświadczają:

„Oto dlaczego stanowczo musimy przyznać, że celem socyal-demokratów, działających wśród żydów, powinno być utworzenie specyalnej żydowskiej organizacyi robotniczej, któraby służyła za kierowniczkę i wychowawczynię proletaryatu żydowskiego, w walce o wyzwolenie ekonomiczne, obywatelskie i polityczne".

„Dlatego" — kończy śmiało bundysta — „możemy zaakcentować żydowski charakter naszego ruchu, nie narażając go na niebezpieczeństwo zboczenia z drogi wszechświatowego ruchu robotniczego" [2]).

Z enuncyacyi powyższej widać jak niechętnie i opornie przywódcy socyal-demokracyi ulegają wrodzonej masie żydowskiej samowiedzy narodowej.

Z bolem serca uznać muszą oczywistą prawdę: „że jeżeli wyzwolenie robotników musi być dziełem samych robotników, to nie mniejszą jest prawdą, że wyzwolenie uciskanych narodowości od ucisku narodowościo-

---

[1]) Historya żydowskiego ruchu robotniczego (wydawnictwo Bundu).

[2]) Ibidem.

wego musi być dziełem samych robotników uciskanych narodowości.

Jeżeli tedy Proletaryat żydowski będzie zorganizowany, to przy każdej sposobności pośpieszy z pomocą ruchowi rosyjskiemu i polskiemu i przyłączywszy się do niego, dokona dzieła ogólnego wyzwolenia".

Powtarza się tedy ciągle dyssonans między wolą narodu. pracą z dołu, a ghettowym wynarodowionym sposobem myślenia przywódców. Robotnik żydowski pragnie wyzwolenia od ucisku ekonomicznego i narodowościowego, pragnie zwolnienia z pęt kapitalizmu i pełnych owoców swej pracy. Przywódca pragnie przedewszystkiem władzy politycznej proletaryatu, władzy dla siebie i dlatego, choć drogi robotników poszczególnych narodowości często są rozbieżne i choć fakt ten uznać musiał i poddać się musiał federacyjnej organizacyi proletaryatu — mimoto zawsze uważa proletaryat żydowski za pośledniejszy dodatek, którego rola polegać ma tylko na przyłączeniu się do grup wielkich i silnych.

Siła faktów potężniejszą jest jednokowoż od wyschłego potoczka asymilacyi, który chciał zasilić się w bogatem źródle ruchu robotniczego, a zostanie przezeń pochłonięty.

Zrozumieli, „że nie możemy już dawnym zwyczajem oczekiwać wszystkiego od proletaryatu rosyjskiego i polskiego na wzór burżuazyi naszej, oczekującej wszystkiego od rządu rosyjskiego i liberalizmu biurokratycznego." Rozumieją, że gdy proletaryatowi wypadnie się wyrzec niektórych swoich dążeń, dlatego, ażeby dobić się choć czegoś, to prędzej wyrzeknie się takich żądań, które wyłącznie tyczą się żydów np. swobody religii lub równouprawnienia żydów? [1])

---

[1]) O teoretycznych i praktycznych postępach w ciągu roku 1900.

Oficyalny organ „Bundu“ zapewnia wprawdzie, że proletaryat rosyjski walczyć będzie o równouprawnienie żydów taksamo, jak będzie walczył o urzeczywistnienie wszystkich innych swoich żądań maksymalnych. Lecz „Bund“ nawet ma pewne wątpliwości co do poważnego traktowania tej walki proletaryatu rosyjskiego dla emancypacyi żydowskiej.

„W tem właśnie sęk“ powiada enuncyacya bundowska — że proletaryat nieżydowski walczyć będzie o to, jak o zasadę. Dla proletaryatu żydowskiego zaś równouprawnienie nie jest zasadą, nie jest żądaniem maksymalnem, lecz najniezbędniejszą potrzebą, żądaniem minimalnem, kwestyą życia i śmierci“.

Oto wije się i kręci w sofizmatach bundowski sposób myślenia. Nie może jednak zasłonić i zataić podstawowej myśli druzgocącej pogląd asymilatorski, iż wyzwolenie żydów może być dziełem samychże tylko żydów i że wyzwolenia tego dokonać może i musi zdrowa, asymilacyą nie skorumpowaną, klasa robotnicza żydowska.

„Bund“ i obecna organizacya robotników żydowskich, opanowane przez asymilatorów, dzieła wyzwolenia żydów dokonać nie mogą, bo go dokonać nie chcą.

Dla socyalistów pochodzenia żydowskiego sprawa emancypacyi i swobody narodu żydowskiego, to rzecz zgoła obojętna, prawie podrzędna.

Socyaliści nie stawiają żadnych specyalnych żądań proletaryatu żydowskiego. „Przekonani, że oswobodzenie klasy robotniczej, może być jedynie jej własnem dziełem“ stają, a raczej stawiają proletaryat żydowski na przednim posterunku w walce przeciw jarzmu samowładztwa w zapasach klasowych z kapitalizmem i burżuazyą, dla spełnienia wielkiej misyi dzie-

jowej proletaryatu: stworzenia ustroju społecznego, w którym nie będzie wyzysku człowieka przez człowieka.

Bardzo to ładnie brzmi; tylko, że barki preletaryatu żydowskiego trochę są za słabe, by unieść cały ciężar odpowiedzialności za tę misyę historyczną: tylko, że proletaryat nieżydowski, jakby dla pomnożenia chwały straży przedniej między-narodówki, od czasu do czasu wpada w tyły bojowników z kapitalizmem i liczbę ofiar pomnaża; tylko, że preludya tego przyszłego ustroju, gdzie nie będzie wyzysku człowieka przez człowieka, każą powątpiewać w to, czy też wówczas proletaryusz żydowski wyrośnie ponad stopień paryasa narodów.

Nienaturalne stanowisko przywódców żydowskiej klasy robotniczej nadaje całemu ruchowi cechę wysoce niesympatyczną. Ruch w pobudkach swoich i założeniu wysoce etyczny, bo wyrosły na nędzy i krzywdzie milionów, opromieniony ideałem sprawiedliwego współżycia narodów i ludzi, w samem zaraniu skrzywiony asymilatorskim fałszem, uległ depfrawacyi i zwyrodnieniu. Robotnicy żydowscy, z mocy całego szeregu przesłanek dziejowych, najbardziej predestynowani do odczucia ideału społecznego, tkwiącego w socyaliźmie, zmuszeni są, wskutek niewłaściwej roli, jaką im narzucili przywódcy do wypierania się swojej indywidualności rasowej, do wyrzeknięcia się tego wszystkiego, co skutkiem długowiecznego doboru stało się najbardziej typową właściwością żydów i co uprawniałoby proletaryat żydowski do dania wzoru w przeobrażeniu społeczeństwa z organizacyi gwałtu w organizacyę prawa. Ulegając s i l e innych narodów, przywódcy żydowskich robotników tylko w sile „Boga" widzą. Nie walką idei zawojować chcą świat, lecz siłą i terrorem.

Za słabi są, by terroryzować rządy i ludy europejskie;

co najwyżej sprowadzają chwilowe zamieszki i w ślad za nimi — ciężkie katastrofy dla żydów.

Całą taktykę terrorystyczną wyładowują w łonie samego żydowstwa, rozbijając jego wątłą organizacyę, strasząc i tak już wystraszoną burżuazyę i stan średni żydowski, widmem nowej klęski.

Wyswobodzenie ludu żydowskiego jest w istocie swojej oswobodzeniem żyda robotnika.

Chodzi bowiem o zdjęcie podwójnego jarzma, które nas dławi, jako żydów i jako proletaryuszy. Jarzmo to zdjąć chce syonizm wysiłkiem wszystkich żydów.

*
*   *

Powiedzieliśmy, że wyzwolenie narodu żydowskiego przez syonizm musi być dziełem robotników żydowskich.

Powiedzą, że rozwiązanie kwestyi żydowskiej w duchu syoniżmu nie leży w granicach sił robotnika żydowskiego, że syonizm może być urzeczywistniony wielką operacyą finansowo-polityczną, a robotnika na pieniężny wysiłek nie stać.

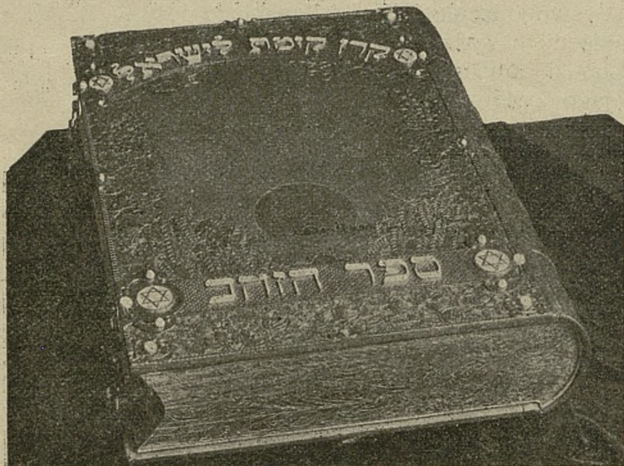
Syonizm nie jest jednakowoż operacyą handlową, nie jest kwestyą pieniędzy.

Syonizm jest całkowitem przeobrażeniem, zupełną rewolucyą wszystkich pojęć dotychczasowego golusowego żydowstwa.

W golusie nauczono nas tylko handlu i ten kupiecki światopogląd wżarł się w naszą istotę, tak, iż straciliśmy wiarę w człowieka, w osobę i ducha, a pieniądze stały się duszą żydów.

Straciliśmy zrozumienie dla tego, że wielkiego dzieła nigdy jeszcze pieniądzmi niedokonano, lecz zawsze i wszędzie siłą idei i potęgą poświęcenia.

Robotnik żydowski najlepiej jest przysposobiony do zrozumienia tego; on w codziennej walce o byt, poniewierany i gnieciony, nauczył się cenić więcej jak inni — godność człowieczą; zrozumie najlepiej, że wysiłkiem równych jemu, potrafi przeobrazić całą społeczność, zrozumie, że czas jemu

ZŁOTA KSIĘGA
żydowskiego funduszu narodowego.

żyć życiem wolnego i swobodnego człowieka, a zrozumie to tem łacniej, bo w sobie samym dokonał już przewrotu i sam usiłuje wyłamać się z pasożytniczej tradycyi golusu.

Robotnik żydowski, który żyje wyłącznie swoją pracą, wie o tem już, że nie kapitał, lecz praca człowieka tworzy

każdą wartość; a skoro to wie, pojmie, że niemasz rzeczy na świecie, którejby zbiorową pracą człowiek dokonać nie mógł.

Dlatego robotnik żydowski, w którym odrodziło się poczucie godności człowieka na nowo, najłatwiej pojmie ideał samopomocy, streszczający się w syonizmie.

Jako zdrowy i progresywny element narodu żydowskiego jest robotnik żydowski w pierwszej linii powołany i ująć musi dzieło wyswobodzenia narodu w swoją dłoń.

W czem tkwi żydowska kwestya robotnicza?

Różni się ona zasadniczo od kwestyi robotniczej innych narodów.

U ludów innych toczy się walka między kapitałem i pracą o udział w zyskach pracy.

U żydów kwestya robotnicza redukuje się do pytania, skąd dostać pracę?

Dla nas kwestya socyalna streszcza się w tem, że dla naszych sił roboczych niemasz popytu, że nasi robotnicy ze swoim jedynym kapitałem, to jest pracą, nie mają miejsca zbytu, że na targu pracy nie masz kupców, żądnych pracy żydowskiej. Nasza kwestya robocza leży w tem, że w miarę rozwoju społeczeństw, wśród których żyjemy, coraz bardziej zwęża się krąg, zakreślony naszej pracy, coraz więcej naszych proletaryuszy musi przymusowo pościć i świątkować i żyć niejako poza społeczeństwem.

Przyczyna tego powszechnie znanego położenia proletaryatu żydowskiego jest prosta i jasna.

Cała historya ludzkości kulturnej jest w ostateczności walką o ziemię, która wydaje chleb, tudzież walką o chleb sam.

W a l k a o z i e m i ę, o j e j p o s i a d a n i e toczy się

między narodami, walka o produkta tej ziemi, między klasami narodów.

Naród, zdobywszy ziemię, broni jej krwią swoją i nie dopuszcza do władania nią obcych, a dzieli jej owoce między swoich synów, zostawiając tylko drobną nadwyżkę dla obcych przybyszów.

Dla tego, odkąd jesteśmy w golusie, nie dopuszczają nas do ziemi.

Ziemia, to świątynia osiadłych narodów, a obcy przybłęda nie ma do niej przystępu.

Dlatego nasze życie takie nienormalne, nasze położenie takie niewolniczo zawisłe od władców ziemi.

Skoro jesteśmy zbędni, a stajemy się nimi wszędzie, gdzie ludność przyucza się własnemi siłami zaspakajać swoje potrzeby, zostajemy ze społeczeństw wydzieleni i powstaje ta wieczna, specyficznie żydowska kwestya robotnicza: Skąd dostać pracy na obcej ziemi?

Kwestya żydowska, to kwestya pracy.

Będzie ona rozwiązaną, gdy my wyswobodzimy się z jarzma narodów i na swojej ziemi jej owoce między swoich braci rozdzielać będziemy.

Syonizm jest żydowskim renesansem.

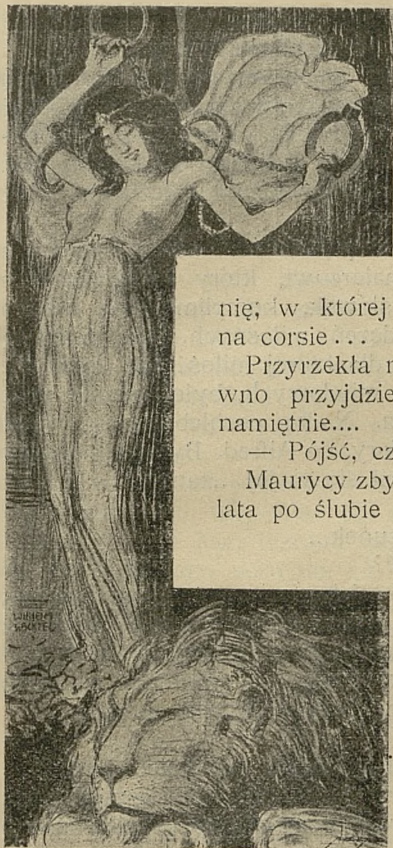
Renesans ten nie przechodzi naszych sił, lecz — zgodnie z naszym historycznym rozwojem — prowadzić musi do organizacyi społeczeństwa, naszemu duchowi odpowiedniej.

Robotnicy żydowscy winni zasilić zastępy przyjaciół Syonu, pracując razem z nimi nad wyswobodzeniem narodu od ekonomicznego wyzysku, politycznego jarzma i moralnego upadku.

Dr. DAWID MALZ.

MICHAŁ WIRTH.

ŻYDÓWKA.

...Kończyla toaletę — była jednak trochę niespokojną.

— Pójść czy nie pójść?

Wybrała tę samą suknię; w której ją ostatnio tak podziwiał na corsie...

Przyrzekła mu, że przyjdzie — na pewno przyjdzie. Tak ją prosił, tak błagał namiętnie....

— Pójść, czy nie pójść?

Maurycy zbyt ją zaniedbuje. Dopiero trzy lata po ślubie a one czary już tak bezpowrotnie minęły. Złym naturalnie wobec niej nie jest, tylko że ją dawno przestał obnosić na rękach. Czas zwykł przepędzać ze swymi klientami, a jeszcze więcej ze sztuką, gdyż Dr. Maurycy Rubinstein to przyjaciel piękna, który swe „skrzydła roztoczył“ nad literaturą i sztuką. Jego salony wiecznie

DALILA Rys. W. WACHTEL.

otworem stały dla różnych artystów, aktorów, literatów i tych wszystkich, którzy trzymają się fartuszka Muzy...

Jednym z nowych gości na salonach Dra Rubinsteina był malarz Alfred Bielski, sławny ze swych obrazów, a jeszcze bardziej ze swego szczęścia u kobiet. Mówiono, że Bielski zmienia kochanki tak często jak bieliznę i że jeszcze żadna kobieta nie oparła się temu eleganckiemu zręcznemu donżuanowi.

Rozumie się, że młoda i piękna pani domu natychmiast wpadła w oko naszemu malarzowi, który ją począł wnet oplątywać siecią słodkich słówek, komplimentów. tkliwych spojrzeń i gorących oświadczeń miłosnych. Dla Anny naiwnej ale pożądającej życia, dla której miłość jak dym ulotniła się wnet po miesiącach miodowych, było prawdą wszystko, co tylko mówił malarz. Nadto pochlebiało jej widzieć u swych stóp artystę tej miary, co Alfred. Był dla niej owym księciem z bajki, który zjawił się w jej „zamku“ z pełnym puharem miłości.

Tak rozpoczął się stosunek...

— Pójść, czy nie pójść?

Ciekawa.... i to bardzo ciekawa, co też tam zobaczy? O czemś podobnem czytała już. We francuskich romansach modernistycznych pełno takich scen.... Każdy młody i znany artysta ma cudzą żonę za kochankę. Wynajmuje się pokój. gdzieś za miastem, by się zejść tam na kilka godzin....

— Pójść?

— — — E!... tak daleko się nie posunie.... Alfred dotąd bardzo mało sobie pozwalał — a ona jemu jeszcze mniej... Niekiedy, gdy tak słodko prosi, pozwala się pocałować...., ale tylko raz... raz jedyny....

— Pójść?

Zaprosił ją do swego atelier. Chce jej pokazać urządzenie, obrazy i portret małej Lilli, który ma już na ukończeniu. Przychodzą przecież do niego rozmaite panie, by kupować obrazy lub dać się portretować.

W końcu ciekawa też jak wypadł obraz Lilli, jej małej słodziutkiej córeczki Lilli.

. . . .

. . . .

Sam jej otworzył drzwi, lecz Anna wpadła z takim pośpiechem do pokoju, że oparła się aż o jego ramiona. Zwolna przyprowadził ją do fotelu i posadził.

Blada, z zamkniętemi oczyma siedziała oparta o wygodny fotel i oddychała ciężko. Nadto uczuła silny zapach heliotropu, który rozchodził się po całym pokoju. To była jej ulubiona perfuma.

Zwolna otworzyła oczy i rzuciła spojrzenie na Alfreda. Klęczał przed nią, trzymając jej dłoń w swojej i spoglądał w oczy. W tym jego wzroku widziała tyle miłości i uczucia, tylko że blask jego oczu tak się jej dziwnie nie podobał....

Odwróciła głowę.

— Anno — szeptał — przyszłaś przecież.... O dzięki ci, stokrotne dzięki za twą dobroć. Z taką niecierpliwością czekałem....

— Nie mam dużo czasu — odparła — oglądnę tylko obrazy i odejdę.

Alfred, jakby nie słyszał, począł mówić głosem miękkim pieszczotliwym:

— Anno! Annulko! mój słodki aniele! Nie nadarmo postawił mi los ciebie w drodze. To nie zwykły przypadek, żem ciebie poznał i w dani złożył ci me serce, me życie....

Jestem artystą. Natura obdarzyła mię szczególniejszym darem: talentem. Jako artysta mieć muszę siłę zwaną natchnieniem— a tej siły ty tylko dać mi możesz. Tylko ty możesz być moją muzą — twa miłość, piękność twoja może się stać gwiazdą, która mnie na ścieżynie mej sztuki prowadzić będzie do największego tryumfu, twe oczy dostarczą mi światła, twe jasne czoło — myśli, twe usta — barw, a twój ciepły oddech — ducha! Twój całus stworzy cuda.... Musisz być moją muzą! Tego żąda od ciebie sztuka, świat i — ja! Kocham cię Anno....

Anna milczała. Wszystko, co słyszała, było dla niej nowością, miłą nowością. Czuła, że Alfred otwiera przed nią nowy świat czarów, świat słońca, kwiatów i radości, świat, który dotąd znała tylko z powieści. Teraz ma sama sposobność przejść przez taki świat. Ona będzie boginią artysty, będzie dla niego źródłem natchnienia i zaprowadzi go na najszczytniejsze wyżyny sztuki, z których on opanuje wszystko... Przez nią stanie się sławnym. Będzie mu impulsem do najpiękniejszych obrazów, do najwspanialszych dzieł. Będzie jego muzą, jego gwiazdą, a wszyscy będą jej zazdrościli....

Uśmiech zarysował się na jej ustach. Rzuciła mu czułe spojrzenie a Alfred, który przez cały czas nie wypuszczał ze swych rąk jej dłoni, począł ją pokrywać pocałunkami.

— Chciałabym zobaczyć atelier.

Przechadzali się po pokoju, Anna zauważyła, że pokoje są w największym porządku z wyglądem jakby świątecznym. Wszędzie roznosiła się woń heliotropu a w kątach pokoju na czarnych stolikach stały wyniosłe, marmurowe wazy, białe z cieniutkiemi, błękitnemi żyłkami. W wazach były, bukiety tuberoz, jej ulubionych kwiatów. Czuła, że wszystko w po-

MAURYCY GOTTLIEB. URIEL ACOSTA i JUDYTA.

koju urządził dziś dla niej. Na ścianach wisiało dużo obrazów, wiele zaś niedokończonych było na sztalugach.

Podczas gdy przyglądywała się wszystkiemu. szeptał jej do małego uszka:

— Widzisz, ma słodka Anniulko, tu będzie nasze ognisko, nasza świątynia, w której składać będziemy ofiary bogowi naszej miłości. Tu nie dojdzie żaden głos, coby mącił nasze szczęście, świat nie dowie się o nas. Jak rozkochane dzieci będziemy się bawić i używać naszego szczęścia. . .

Ujął ją za rękę i przyprowadził do świeżo skończonego obrazu.

— Ten obraz zrobiłem przejęty tobą. Natchnienia i tematu użyczyły mi twe oczy. Obraz nazwałem też: „Dla jej oczu!“. . . Czy pamiętasz, jak na ostatnim balu maskowym byłaś przebraną za cygankę? tak byłaś piękną, że wszyscy potracili głowy. A szczególnie twe cudne czarne oczy jakimś czarem owiewały twą postać cyganki. — To naprowadziło mnie na następującą myśl: Obraz jak widzisz, przedstawia węgierski step, pusztę. Na ziemi leżą dwaj młodzi cyganie nieżywi, a koło nich stoi piękna cyganka, na której twarzy błąka się wyraz dumy i uśmiech zadowolenia. Obaj młodzi cygani zginęli „dla jej oczu“! . . . Z zazdrości napadli na się i nawzajem sobie śmierć zadali — „dla jej oczu“ . . . Rozumie się. że nie mogłem cygance dać w zupełności twej twarzy, lecz pozostawiłem jej twe czarne, pełne żaru oczy . . .

— Czy me oczy tak niebezpieczne?

— Mogą przynieść śmierć lub życie, w nich też i mój los. Ich groźne spojrzenie zdolne mnie zabić, a jasny promyk ich może mnie uczynić najszczęśliwszym człowiekiem na świecie.

Namiętne i gorące słowa i miękki głos poczęły działać

na Annę. Miłe rozkoszne uczucie obudziło się w jej sercu. Silna woń heliotropu i tuberoz prawie ją odurzała... Równocześnie uczuła, że dwa silne ramiona objęły ją namiętnie a dwie rozpalone wargi wpiły się w jej usta...

Przymknęła oczy i zdawało się jej, że porzuca ziemię i unosi się na skrzydłach ku niebu... — — —

Wnet uczuła też, że spoczywa na czemś miękkiem, otworzyła oczy i ze zdumieniem obaczyła się na łóżku, a u swych stóp Alfreda, w którego oczach błyskała namiętna prośba...

Chciała wstać, lecz on ją uprzedził, silnie otoczył ramionami i gorącymi pocałunkami pokrył jej twarz, oczy, usta . . .

— Anno! Annulko! — błagał — mój aniele! moje bożyszcze! Ja cię tak straszliwie kocham... tak gorąco . . . tak namiętnie; . . . tyś opanowała mój umysł, mą krew... i nerwy . . . Anno! musisz zostać moją! . . . moją zupełnie! . . .

— Alfredzie? . . .

— Droga, słodka Anno! . . . Wszak przyszłaś mnie uszczęśliwić! . . . Daj mi to szczęście . . . proszę cię . . . błagam . . .

Zdjął z pośpiechem, prawie że zerwał jej kapelusz z głowy.

Annie poczęły się mącić myśli w głowie, cały pokój, obrazy, sprzęty zlewały się w jedną całość, w jeden wielki bukiet tuberoz, co odbierały jej przytomność . . .

Nie mogła już niczego rozróżniać prócz rysów Alfreda tuż, tuż przy niej . . . Czuła jego gorący oddech . . . jego uściski stawały się coraz silniejsze . . .

Anna poczęła tracić siły . . .

— — — — Wtem oko jej spotkało się z małemi

oczkami, które jak żywe, tkliwie spoglądały i wstrząsły nią całą. Głowa jej rozgorzała, twarz zapłonęła jak ogień, a następnie zbladła jak łoże, na którem spoczywała.

. . . Oczęta małej Lilli spoglądały na nią z portretu, który naprzeciw niej wisiał, a którego dotąd nie zauważyła.

Niewinny wzrok jej Lilli ocucił ją zupełnie. Zrozumiała, że stoi nad brzegiem strasznej, bezdennej przepaści . . .

Lecz jeszcze można się ratować. Całą mocą wyrwała się z jego ramion, drżącemi rękoma ubrała kapelusz i skierowała się ku drzwiom.

Alfred ku osłupieniu spostrzegł, że ryba wymyka się z sieci i chciał jej zastąpić drogę. Lecz ona energicznem: „puść pan!" opuściła pokój, nie patrząc nawet na Alfreda, który przy drzwiach otwartych z otwartem, zdziwionem okiem przysłuchiwał się szelestowi jej jedwabnej sukni po schodach . . .

Gdy ucichło zatrzasnął drzwi, usta wykrzywił i wściekły wycedził:

— Żydówka! . . .

. . . .

Anna przybiegłszy do domu z rozdrażnienia nie mogła prawie zaczerpnąć tchu. Jak grom wpadła do dziecinnego pokoju. Mała Lilla siedziała na kolanach bony i bawiła się. Gdy zobaczyła matkę, wyciągnęła ku niej malutkie rączęta i wołała:

— Mama! mama! . . .

Anna porwała dziecię na ręce i poczęła je namiętnie okrywać pocałunkami a gorące jej łzy spływały na jedwabne sploty dziecięcia . . .

Bona spoglądała na nią ze zdziwieniem . . .

IZAK NACHMANOWICZ.

ŻYD LWOWSKI XVI. WIEKU.

Studyum historyczne [1]).

Nie należy Żydów XVI. i XVII. wieku identyfikować z Żydami niemieckimi średnich wieków lub naszymi z wieku XVIII.

Było to przed wielkiem nieszczęściem dla Polski i żydowstwa, przed rokiem 1648. Żyd naszej epoki, to rzutki i energiczny kupiec, stojący twardo na swem stanowisku i broniący swych praw i przywilejów nawet wobec takiego potentata jak Mniszek lub męża tego wpływu co Piotr Skarga [2]) Szedł on na skargę do króla a w trybunale był jak w domu.

Bo miał za sobą poważną instytucyę: Zjazd czterech

---

[1]) Fragment z niewydanej dotąd pracy o Żydach lwowskich XVI. i XVII. wieku.

Objaśnienie skróceń: C. L. — castrensia leopoliensia = akta grodzkie lwowskie (z archiwum bernardyńskiego).
Terr. L. terrestia leopoliensia = akta ziemskie lwowskie (z archiwum bernardyńskiego).
A. m. Lw. — Archiwum miasta Lwowa a ztamtąd wyjęte: consul. — consularia = akta rady miejskiej, luźne księgi i fascykuły (fasc.).
Pierwsza liczba oznacza tom, druga stronę (pg.).
Cytowane rozdziały odnoszą się do całej pracy.
Nr. mat. — Numer materyałów przy końcu całej pracy umieszczonych.

[2]) Vide „Proces".

ziem — parlament żydowski utrzymujący na dworze królewskim osobnego zastępcę o którym król powiada: *„qui in aula nostra residet“* [1]). A choć go zwano w aktach i *perfidus* i *infidus* czy *incredulus* lub niewierny, mimo to w życiu potocznem tytułowano go „Pan“ a w kontraktach „pisano go“ *honestus* a nawet *generosus*.

Jeden warunek musiał być spełniony: Żyd musiał mieć rozum a szczególnie pieniądze. I miała oboje cała rodzina, której dzieje pokrótce omówimy.

Akta grodzkie są pełne zapisek tej i o tej rodzinie i niekiedy w całych tomach nie ma innej sprawy żydowskiej jak tej rodziny.

Protoplastą tej rodziny był Izak Nachmanowicz (syn Nachmana). Trudni się lichwą i pożycza pieniądze własne oraz kleru i panów świeckich, dzierżawi dochody państwowe i miejskie.

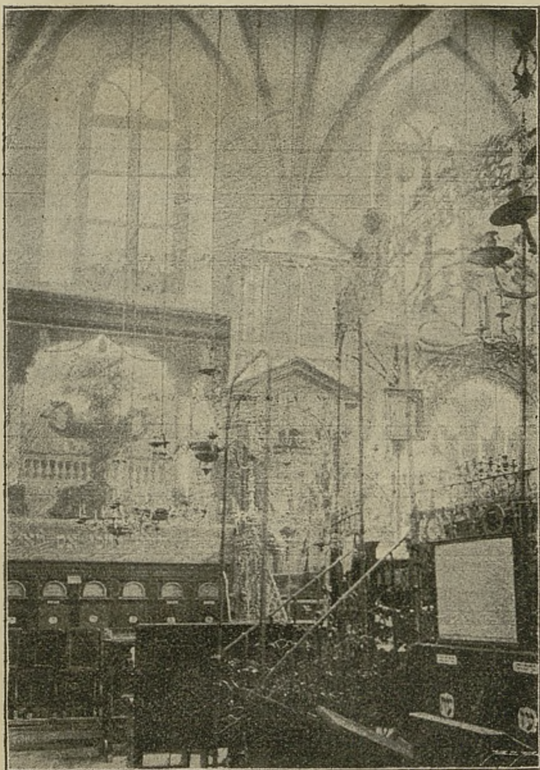
Najdawniejsza o nim zapiska jest z r. 1565 [2]) i wówczas już jest assesorem sądu żydowskiego a może zwierzchnikiem kollegium dla spraw czysto żydowskich. Nosi on tytuł „doktor“, a że rabinem nie był, musiał być seniorem generalnym ziem ruskich [3]). On to jeździ na zjazdy do Lublina czy Jarosławia i na rekwizycyę podstarościego Dąbrowskiego wypłaca na ręce starosty Mikołaja Herburta sumę 8000 węgierskich duk. (w dwóch ratach) *suo et totius communitatis in regno Poloniae et in Ducatu Lituauniae, nomine* jako kontrybucyę pogłownego Żydów polskich i litewskich w myśl

---

[1]) Schorr: Organizacya.

[2]) Castr. Leop. 332 str. 385 (akta gr. Tom X. str. 87).

[3]) Vide Schorr: Organizacya.

SYNAGOGA IZAKA NACHMANOWICZA

(dzisiejszy wygląd).

uchwały sejmu r. 1589 [1]). Funguje on ustawicznie w sądzie żydowskim i wszelkie notatki wymieniają go na pierwszem miejscu wśród kolegów żydowskich [2]). On wypłaca — jako senior Żydów miejskich wraz z kolegą po senioracie Abrahamem Czechem staroście i wojewodzie należne czy zwyczajowe *munus judaicum charitativum* [3]). W sporze gminy chrześciańskiej z Żydami o prawo handlu i kupczenia zajmuje Izak wybitne stanowisko, zgłasza krzywdy, oblatuje dekreta i przywileje królewskie. . . [4]).

Izak jest bogaty i rzutki, na dowód niech posłużą cyfry, stale jego contocurrente z kapitalistą owego czasu Konstantym Korniaktem wykazuje w rubryce „w i n i e n" w r. 1591 — 3400 fl. [5]) w r. 1592 — 2000 fl. [6]) w rubryce „ma" w roku 1593 — 6000 fl [7]) $^7/_1$ 1588 pożycza Izak Tomaszowi Starzy-

---

[1]) C. L. 370 str. 653 $^{21}/_9$ 1589. Ciekawem jest, że Herburt nie oddał tych pieniędzy podskarbiemu Dulskiemu lecz Janowi Zamojskiemu na opędzenie potrzeb wojennych; Zamojski pisze w kwicie: „... przeto ja upatrując wielkie niebezpieczeństwo koronne od nieprzyjaciela koronnego Turków i Tatarów tę sumę podług urzędu mego hetmańskiego na potrzeby wojenne wziąłem, z której tak Żydy... kwituję... o którą sumę ja Rpltej odpowiadać będę" c. l. 346 pag. 686 oraz Protokół lw. gr. 205 pag. 1111 — ($^{16}/_9$ 1589).

[2]) Dekret uw. 1) wylicza skład sądu żydowskiego: Jan Zajdlicz poddelegat [Pisarz, vide Schorr: Żydzi w Przemyślu str. 45]. I z a k N a c h m a n o w i c z d o k t o r, Jakób Treych, Jakób Süsskind, Nuchim Baruchowicz starsi żydowscy. Inny akt — jedyny wypis z aktów żydowskich [*monumenta confraternitatis Stauropigianae vol I pag 103*] z r. 1584 wylicza skład sądu: Wiktoryn Kowalski podsędek ziemski i sędzia żydowski. I z a a k, Abraham Czech Moszko *seniores et perfidus* Moszko szkolnik.

[3]) ~~C. L. 337 pag. 303.~~

[4]) Vide: Rozdział o handlu.

[5]) Terr. l. 32 pag. 711.

[6]) Terr. l. 36 pag. 1122.

[7]) Ibid. pag. 1142.

ckiemu 3200. fl.[1]) w r. 1592 pani Katarzynie Boreckiej 1000 fl. u Kucharskiego 2000 fl.[2]) Kucharskiemu w 1591 — 3000 fl[3]) a w r. 1593 temuż wraz z Andrzejem Dąbrowskim — 2150 fl.[4]) Wszystkie te sumy pożycza on już to en blanc już to na hipoteki, i tak np. hipotekuje i przenosi z jednej nieruchomości Tomasza Starzyckiego na drugą, sumę 5000 fl.[5]). Wielką rubrykę stanowi u Izaka pożyczanie pieniędzy na zastawy tak zwane ręczne. — O ile nas pouczają akta, czyni to tylko na wielką skalę; tak zastawia u niego Stanisław Bonifacy Mniszek kasztelan sanocki: „namiot brunatny, złotogłowy, z gałkami srebrnemi i prętami srebrem powleczonymi odebrany dopiero w 16 lat po śmierci Izaka u jego żony Chwały[6])

Zapuszczał się też Izak przytem w bardzo ryzykowne interesa. Razu pewnego zastawił skarb królewski u niejakiego Sulimbeka (Szulemberga) za sumę 2500 fl: „2 obręcze złote wielką starożytność węgierską znaczące, kubek złoty staroświecki z kamieniami i perłami osadzony i wierch puklisty osadzony perłami, wodze ze szczerego złota z gałkami, wodze drugie ze szczerego złota“. Sulimbek otrzymał wkrótce sumę napowrót, lecz rzeczy tymczasem zastawił u Izaka za 1500 fl. i zbiegł gdzieś w Przemyskie. Zygmunt III odręcznem pismem datowanem z Krakowa 25. maja 1595[7]) poleca staroście lwowskiemu Mniszkowi, by przychwytał Sulimbeka i wyszu-

---

1) Cast. Leop. 345 pag. 1094 (7/1 1588).
2) Terr. l. 94 pag. 592.
3) Ibid. pag. 394.
4) Terr. leop. 36 pag. 1131.
5) Terr. leop. 32 pag. 1070.
6) C. L. 365 pag. 2180-1 (11/7 1611).
7) C. L. 349 pag. 1188-9.

kal tego żyda u którego te rzeczy zastawił. „gdyż mamy tu sprawę, że rzeczy skarbowe wyżej opisane zastawił we Lwowie u żydów".

Izak już wówczas nie żył, bo czytamy w aktach, że żona jego mieszka u syna Nachmana i nosi tytuł: *„perfida Chwała uxor olim pfidi Izak Nachmanowicz"*. Do jej mieszkania schodzi 25/VI. 1596 woźny i kładzie areszt na wyż wspomniane kosztowności, zostawiając je atoli w jej posiadaniu aż do ukończenia sprawy [1]).

Drugą gałęzią w zarobkowaniu Izaka jest — jak się już powiedziało — dzierżawienie dochodów państwowych i miejskich. W roku 1574 [2]) prowadzi Izak spór z niejakim Aronem Reissem o myta i młyny gliniańskie dzierżawione u Mikołaja Herburta starosty lwowskiego. Żydzi zostali winni Herburtowi pewną sumę i dlatego nakazuje on im, by na przyszłość „skrzynkę" przynosili do zamku i tu się dzielili.

Spór ten rozsądza ława seniorów żydowskich. lecz skoro nie może przyjść do porozumienia strony obrały sąd polubowny. Ze strony Izaka fungowali jako arbitrowie Baruch i dr. Eliasz żyd lwowski ze strony Reissa: Samuel i doktor Wolf, prócz tego należeli do składu sądu mieszczanin Jan Zejdlicz oraz szlachta: Jan Hayder, Jan Kossowski pisarz ziemski i Andrzej Jeżowski. Superarbitrem obrano starostę Herburta. Wyrok wydano pod zakładem 2000 złp. na wojewodę i renowacyę zamku. Z regestrów prowadzonych przez obu oddzielnie i wspólnie widzimy, że obrót roczny spółki wynosił 10.407 złp. 20 gr. Wykazało się, że Aron wydzierał karty ze swej księgi, oraz nie dopłacił Izakowi przy obrachunku

---

[1]) C. L. 350 ($^{25}/_{10}$ 1596).
[2]) C. L. 335 pag. 764 i 773.

1707 złp. Wyrok wydano w Lesku dnia $^{11}/_{12}$ 1573 r. Dzierżawi też Izak wszystkie dochody starostwa lwowskiego, myto glinianskie[1]) oraz inne cła i myta wybierane przez wojewodę ruskiego (1588 r.) a to do spółki z Dawidem, względnie z jego 6 synami (Alexander, Szmul, Chaim, Jakób, Marek i Lewko). Na tem stanowisku nie jest, ani lepszym, ani gorszym od innych celników.

Różnorodność rogatek i nieznajomość taks i taryf powodowały takie zamieszanie, że prawie nigdy nie wiedziała strona, czy należycie u niej pobrano myto lub cło, czy jej nie oszukano. Ponadto szlachta była wolną od wszystkich rogatek; szlacheckie rzeczy wozili atoli chłopi nieraz w poświadczenia niezaopatrzeni; celnik musiał wierzyć na słowo, lecz często nie wierzył i na kwit, węsząc oszustwo. Obywatele różnych miast (Lwów, Busk i t. d.) mieli wolne różne rogatki; wskutek tego dochodziło na rogatkach do bójek, zdzierstw i ogromnej masy procesów, które opierały się o trybunał koronny. To samo było z Izakiem. $^{27}/_{1}$ 1587 skarżą go kupcy lwowscy Stanisław Wilczek, Stanisław Scholz Wolfowicz oraz aptekarz lwowski Jarosz Witemberg o zdzierstwo (*extorsio telonei*) i uzyskują nawet prawo zafantowania mu kamienicy[2]).

Od końca roku 1588 dzierżawi Izak wraz z synem Markiem oraz potomstwem wyżej wspomnianego Dawida najważniejszy posterunek celny na Rusi „Śniatyn"[3]). Odtąd poczynają się coraz to częstsze skargi na zdzierstwo. Doszło do tego, że trybunał lubelski przysądził poszkodowanemu

[1]) C. L. 345 pag. 794.

[2]) C. L. 345 pag. 716.

[3]) Na Śniatyn szła droga z Multan; lub na Bar, Podhajce, Świerz, Kimierz, Winniki do Lwowa, C. L. 347 pag. 100 23./VI.

kupcowi Fryderykowi Gallowi tytułem odszkodowania dom i sklep pozostały po Dawidzie spólniku [1])

Obok tych interesów handluje Izak korzeniami [2]). Wskutek swego stanowiska w gminie i żydostwie ruskiem, zażywa Izak poszanowania, i u nieżydów. I tak przyjmuje u siebie syndyka ziemi lwowskiej Kraśnickiego i pośredniczy w wykupnie zastawionych przedmiotów u członka gminy lwowskiej [3]).

Nie składa również poniżającej przysięgi żydowskiej w pewnym sporze, lecz odmawia rotę — jak wszyscy inni obywatele lwowscy [4]) Na jego wstawienie się uwalnia się z więzienia za długi Marka Doktorowicza, lecz Izak musi ręczyć za oddanie sumy [5]).

Lecz to wszystko jest niczem w porównaniu z wpływem Izaka na dworze Zygmunta Augusta a może i Zygmunta III. Izak pragnie posiąść dom narożny z ulicy żydowskiej na ruską. Dom ów należał do mieszczanki wdowy; król odręcznem pismem (1571) poleca Radzie, by przynajmniej połowę placu oddała Izakowi, obiecując za to swą łaskę królewską; ponadto posyła król dla przyspieszenia tej sprawy swego komornika

[1]) C. L. 345 pag. 1601 ($^{5}/_{8}$ 1588).

[2]) Wykaz rogatek lwowskich C. L. 342 pag. 893-5: dnia $^{20}/_{2}$ 1580, Izak Nachmanowicz: pieprzu kamień.

[3]) Ktoś okradł w Krakowie Jana Wróblewskiego sędziego żydowskiego i zastawił kradzione rzeczy u poważnego obywatela żydowskiego we Lwowie seniora Abrahama Czecha. C. L. 348 pag. 619 $^{27}/_{8}$ 1592.

[4]) Rota Izaka: *Quod ipse nulla provenienta census et alias res mobiles de arenda bonorum oppidi Gliniany et villarum ad id pertinentium recepit pro suo interesse... ita me Deus adiuvet. C. L. 337 (vide o przysiędze) pag. 794. $^{5}/_{6}$ 1578.*

[5]) C. L. 347 pag. 164 $^{11}/_{9}$ 1590. Prócz Izaka ręczyli za tę sumę 300 zlp. syn jego Marek, Abr. Moszkowicz i Aba Wolfowicz.

Jakóba Szczawińskiego z Warszawy do Lwowa. Rada nie mogła się oprzeć żądaniu króla i oddala połowę placu (od ul. żydowskiej) pod budowę Izakowi Nachmanowiczowi[1]).

*
* *

Syt grosza i honorów zapragnął Izak wybudować nową, okazałą świątynię Bogu na chwałę; był to zwyczaj owych wieków u wyznawców wszystkich religii; powstała wówczas cerkiew wołoska (1591), większa część kaplic w katedrze i t. d. i t. d.

Pobożność była w duchu czasu.

Podczas pożaru (1571) zgorzała stara synagoga, a gdy ją odbudowano była snać za małą, by pomieścić tak rozrastającą się gminę. Zwłaszcza podczas jarmarków tysiące obcych Żydów przebywało tygodniami we Lwowie.

*
* *

Budowa synagóg w Polsce była w początkach istnienia państwa — za Piastów nieograniczoną. Zważano tylko na to, by *(infideles Judaei non sumptuosam nec notabilem, sed mediocrem ac parabilem synagogam construerent*[2]) świątynia nie była na zewnątrz wspaniałą, ani nie wyróżniała się nadmiernie, lecz by była średniej miary innych domów. Wskutek tego prawie wszystkie bóżnice murowano głęboko, by módz

---

[1]) Niestety brak tego dokumentu w księdze 227 Arch. m. lw.; w indeksie na końcu księgi ma on numer 23-ci. Dlatego podajemy ten fakt za Zubrzyckim (kronika pag. 193), który miał ten dokument w ręku.

[2]) Dekret arcybiskupa Próchnickiego $^{10}/_{8}$ 1624. Numer materyałów 101.

mimo względnej nizkości budynku osiągnąć wysoką salę do modlitw. Schodziło się zazwyczaj (i schodzi się teraz do starych) do synagóg schodami[1].

Synody duchowne, dążące ustawicznie do ścieśnienia praw żydów, biły ciągle na ograniczenie wolnego prawa budowania bóżnic. I oto jeden rozdział z ustaw synodalnych, uchwalonych za panowania Zygmunta Augusta na soborze w Piotrkowie pod przewodnictwem Piotra Gamrata[2].

„aby (król) bóżnice nowe nawet w Krakowie wybudo-
„wane kazał zburzyć. Gdy bowiem kościoł żydów tylko
„na pamiątkę męki Zbawiciela cierpi, liczba ich tedy
„wzrastać nie powinna, a podług rozporządzeń św. ka-
„nonów, wolno im tylko stare bóżnice naprawiać, nie zaś
„nowych murować". Kościoł trzymał się tego stricte

i biskupi udzielali w pewnych wypadkach licencyi na murowanie nowych bóżnic. Niejako zaostrzenie powyższych zakazów zawierają uchwaly synodu gnieznieńskiego z r. 1589. § 9 opiewa: „Żydzi w miastach królewskich wbrew dawnym

„statutom pobudowali sobie nowe synagogi murowane
„i obszerne, piękniejsze jak kościoły i domów więcej nad
„liczbę dozwoloną prawem i niech król edyktem surowo
tego zabroni[3]).

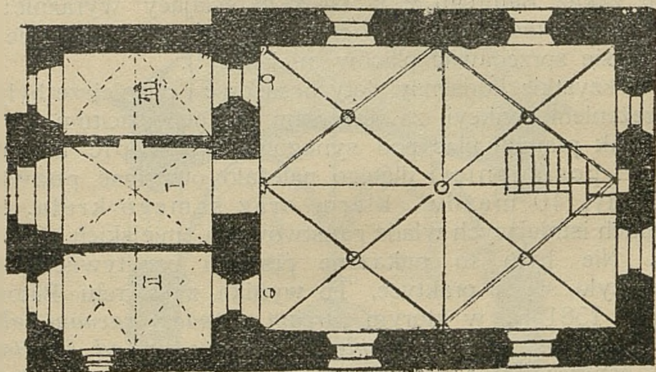
Ustawy synodalne przeszły do ustawodawstwa świeckiego i tu utrzymala się norma: *ne Judaei novas synagogas extruere audeant.* Alexander zaostrzył tę normę zakazem odbudowywania

---

[1]) Wśród żydów sądzą powszechnie, że dlatego podloga bóżnic jest niską, by modlący się mogli odpowiedzieć wymaganiu psal. 150. 1 *De profundis clamavi* z głębi wołałem do Ciebie.

[2]) Gumplowicz: Ustawodawstwo polskie wobec żydów.

[3]) Monumenta Regni Poloniae. Tom III. str. 117 (u Załęskiego: Jezuici w Polsce Tom I. Część II. str. 502).

ZARYS POZIOMY SYNAGOGI IZAKA NACHMANOWICZA
przed rekonstrukcyą w r. 1595.

(Po prawej stronie sala do modlitw, po lewej domek parterowy. I. przedsionek synagogalny. II, III sklepione izby. 0,0 okna zachodnie synagogi wychodzące na dach domku).

starych bóżnic: „*Ne Judaei novas synagogas extruere, sed tan-*
„*tum veteres reficere audeant*“ [1]). Przywileje generalne królów polskich nie zawierają w kwestyi stawiania synagóg nic pozytywnego musimy tedy wyż wspomniane normy uznać jako pozytywne i obowiązujące i dla naszych czasów.

Co się tyczy sprzedaży placów publicznych (gminnych) istniał zakaz Batorego z r. 1578 określający wyraźnie: *ne magistratus fundos civiles alienare audeat* (by Rada nie odważyła się sprzedawać placów miejskich [2]).

Wszystkie konsensy dotychczasowe i późniejsze były za zastrzeżeniem ewikcyi, za rewersem lub beneplacitum.

Izak pragnął plac pod synagogę swą kupić na własność i posiadanie i dlatego należało otrzymać pozwolenie Rady, 40 mężów, kleru, oraz samego króla, czyli wszelkich istniejących władz państwowych, miejskich i kościelnych. Nie było to nakazane prawem pozytywnem, lecz wytworzyło się w praktyce. To wynika z dekretu Batorego z 28/III. 1581 r., w którym „*aream quandam vacuam nullum*
„*fructum ferentem antecedente quoque ad id totius*
„*congregationis, civium et incolarum consensu, Judaeo*
„*cuidam Issaco Nachmanowicz... in eam rem, quae absque*
„*consensu nostro firma esse non potuit, consentiremus*
„*atque approbamus* [3]).

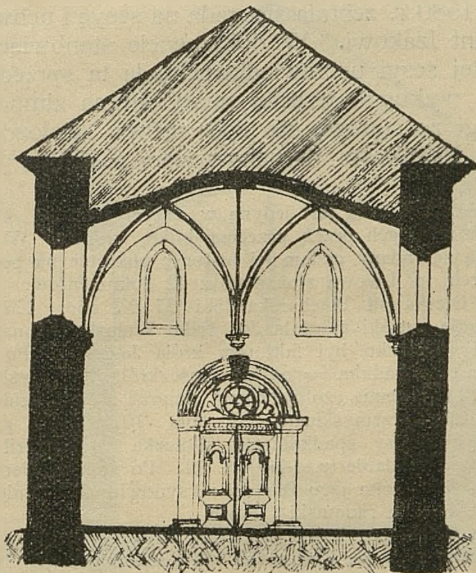
*
* *

---

[1]) Ze skargi instygatora w dekrecie król. z r. 26/1 1606. C. L. 361 pag. 216.

[2]) Wywody instygatora w dekrecie C. L. 361 pag. 216.

[3]) Arch. m. Lw. księga 227 oraz kopia w C. L. 356. Oryginał na arkuszu leżącym pisany rondem opatrzony podpisem króla.

PRZEKRÓJ PIONOWY CZĘŚCI ZACHODNIEJ SYNAGOGI
przed rekonstrukcyą.

Brama zrekonstruowana podług motywów w synagodze zachowanych.

Plac który Izak postanowił kupić, był to znany nam już plac „Oleski“. Były na nim jak wiemy ruiny młyna końskiego oraz pusty plac od ulicy oddzielony parkanem.

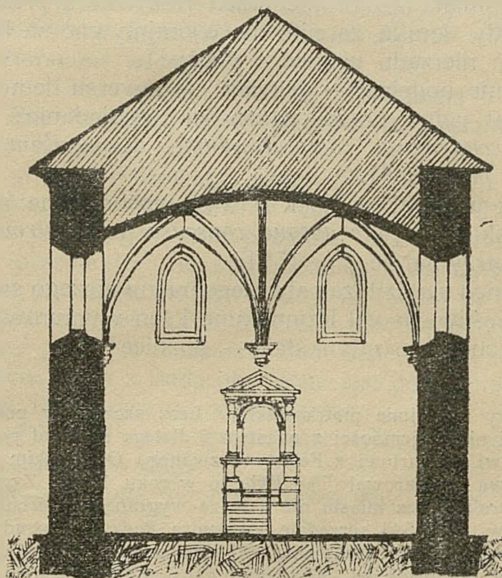
Pertraktacye zaczęły się już w r. 1578 na 9-ty, lecz dopiero 24/IX 1580 r. zebrała się rada na sesyę i uchwaliła sprzedać ten grunt Izakowi. W dokumencie stanowiącym niejako protokół z tej sesyi usprawiedliwia Rada tą sprzedaż potrzebą gotówki na wykupno trzeciej miary młyna zimnowodzkiego, o który długi ze starostą się spór toczył. Położony jest ten plac między Nachimem Baruchowiczem a Frajdą[1]). We dwa

---

[1]) Kamienica Oleska jest jedyną w całym Lwowie, której historya zachowaną jest w aktach przez przeciąg kilku wieków. Wobec tego, że często się z nią zetkniemy podam jej historyę pokrótce na podstawie fascykułu 286-go Arch. m. Lwowa złożonego z 42 dokumentów.

Lapidea Oleska (ul. Blacharska 25 i 27 N. con. 227). O ile najdawniejsze sięgają zapiski należała do żyda Wołczka telonatora (dzierżawcy ceł) Rusi (Wołczko był faktorem króla Jagiełły). Po śmierci jego przeszła — prawem kaduka — na własność króla. Władysław III. darowuje ją w r. 1441 swemu „żołnierzowi“ Janowi Sieniawskiemu podkomorzemu i staroście przemyskiemu (N. dok. 10). Mimo protestu żyda Szachny wierzyciela czy spadkobiercy Wołczka wprowadził sąd ziemski Sieniawskiego w posiadanie (r. 1448) N. 11. Po śmierci Sieniawskiego odziedziczyli ten dom żona jego Barbara i 3 synowie; Jan zamieszkały w Olesku, Dobiesław dziekan radomski i Paweł.

Od Jana Oleskiego, który kamienicę odbudował, otrzymała ona swą nazwę (dotychczas zwie się Karaimską lub Karaimowską). Synowie obdłużyli ojcowiznę na rzecz żyda Samsona dzierżawcy ceł ruskich; w r. 1474 zagarnął Samson dom za dług 100 marek. Samson umarł w tym samym roku, a żona jego za dług skarbowy 130 m. musiała oddać dom staroście Rzeszowskiemu. Dom wkrótce się spalił a 3/II. 1504 sprzedaje Rzeszowski plac miastu (Akt. gr. Tom XVII. zap. 4030). Miasto sprzedało grunt Janowi Boratyńskiemu. Przeciwko temu zaprotestował następca w urzędzie starościnskim Dobrzelinski i od r. 1528 — 1544 trwa spór o plac i kamienicę. Zjeżdżały komisye, dekrety królewskie, przesłuchiwano kilkakrotnie sąsiadów (Abrahama i Basię) w końcu utrzymał się Dobrzelinski po zalat-

PRZEKRÓJ PIONOWY CZĘŚCI WSCHODNIEJ SYNAGOGI
przed rekonstrukcyą.

(podług rysunku w „Sztuce lwowskiej“ Władysława Łozińskiego).

dni później ($^{26}/_{9}$) stanął układ obopólny między Izakiem a Radą. Izak kupił grunt za 1500 złp. i 2 złp. emfiteutu oraz zobowiązał się płacić wszelkie żydowskie daniny. Wzamian Rada miała go bronić przed wszystkimi pretendentami, jakoteż nigdy domku za nim nie wynajmywać na lupanar i co rychlej dom nierządu usunąć z wieży[1]).

Izak nie podpisał — jak inni — rewersu demolacyjnego, bo otrzymał pełne prawo własności i posiadania: *ad usum, utendum, vendendum commutandum, alienandum. ex nunc tempore in perpetuo*[2]).

Teraz postarał się Izak o wyż wspomniane zatwierdzenie królewskie — *quae absque consensu* (*regis*) *firma esse non potuit* — otrzymał je $^{24}/_{3}$ 1581.

W końcu ugodził Izak słynnego budowniczego swego czasu Pawła Szczęśliwego vel Rzymianina i ten wymurował na środkowym placu gdzie młyn stał — bóżnicę[3]).

---

wieniu sprawy na sejmie piotrkowskim. Lecz szczęśliwy posiadacz miał ciągłe spory i nieprzyjemności z miastem i dlatego sprzedał połowę kamienicy Mikołajowi Herburtowi z Felsztyna zwanego Odnowskim za 500 złp. a drugą połowę mu darował (?). Było to w roku 1538. Zygmunt I. zatwierdził kontrakt. Lecz miasto nie dało za wygraną, a Herburt chcąc uniknąć expensów $^{26}/_{8}$ 1544 sprzedaje kamienicę Radzie. Pośredniczy w tej sprzedaży pisarz miejski Jabłoński. Od tego czasu kamienica chyliła się coraz bardziej ku upadkowi, aż runęła a na podwórzu stał młyn, który zgorzał w r. 1571.

[1]) Jak wiemy domek za nim kupił Izak Süsskindowicz, wieżę zaś „męczeńską“ wydzierżawił sam Nachmanowicz.

[2]) Nr. mat. 3. Rok 1576 podany przez dra Carę (Geschichte str. 160) jest zmylony, odnosi się bowiem do zakupna innego gruntu w r. 1586.

[3]) Majster nazywał się: *Paulus Italus Murator de ducatu Clemensi* (Chiamut w Gryzonii). Murował on wszystkie kaplice oraz cerkiew Wołoską (r. 1591). Bogatsze rodziny żydowskie brały go do swoich budowli po pożarze (Szczegóły o nim vide Łoziński: Sztuka str. 41).

Stosując się do ustawodawstwa synodalnego, postarał się Izak o pozwolenie arcybiskupa lwowskiego Jana Dmitra Solikowskiego [1]). Miała to być zrazu prywatna kaplica, bo oto w r. 1587 $^{13}/_{2}$ otrzymuje Stanisław Scholz Wolfowicz intromisyę „*in domum lapideam et domum dictam schola judaica ratione extorsionis telonei* [2]).

W r. 1582 została bóżnica ukończoną i oddaną do użytku. Rok hebrajski po dziś dzień na wiązaniu sklepienia utrzymany wskazuje datę [3]).

Na części frontowego placu (środkowej?) wymurował Paweł Izakowi dom mieszkalny (dziś nr. 27). Przez szeroką (wjazdową) sień tego domu pozwolił Izak „wszystkim modlącym się“ przechodzić do swej bóżnicy i do innych bóżnic [4]) widocznem jest tedy, że utworzono tu rodzaj krótszego połączenia z tylnemi uliczkami. Bóżnicy dawnej miejskiej mamy tedy szukać gdzieś w bezpośredniem sąsiedztwie, zwłaszcza, że w kontrakcie Izaka z Radą określone jest położenie placu „Oleskiego“ po lewej ręce od synagogi [5]).

Przechód był atoli ograniczony tylko na czas modlitwy i na $^{1}/_{2}$ godziny po niej.

Sama synagoga tworzyła prostokąt 16 × 18 łokci [6]).

---

[1]) Powyższego pozwolenia kilkakrotnie cytowanego w dekrecie C. L. 361 pag. 216 nic znalazłem ani w oryginale ani w kopii.

[2]) C. L. 345 pag... $^{13}/_{2}$ 1587.

[3]) Na sklepieniu i w pinaksach (podług Suchystawa) podane jest zdanie: ויקרא בשם (i wezwał „imię“ pańskie) suma głosek (głoski zastępują cyfry w heb. języku) ם + ש + ב — 40 + 300 + 2 — (5) 342 — rok 5342 od stworzenia świata. — 1582 ery chrześć.

[4]) Pozwolenie przechodu jest zawarte w responsum Izaka Halewy (Ed. Neuwitt 1736) Nr. 20.

[5]) *ad synagogam sinistra manu etc.*

[6]) Z zeznań świadków consul. 20 pag. 608 Nr. mat. 27.

Z 4 stron było po 2 okna, krzyżowe gotyckie sklepienie (jak dziś) nadawało poważnego wyglądu całej synagodze. Posadzki w niej nie było ani galeryi dla kobiet. Obok niej pod jednym dachem było kilka izb.

* * *

Nowa synagoga ściągnęła bardzo wiele pobożnych. Już sama rodzina Izaka, jego służba, całe sąsiedztwo oraz bogaci kupcy przejezdni woleli modlić się w nowej, pięknej bóżnicy. Wkrótce też okazała się potrzeba rozszerzenia jej i utworzenia galeryi dla kobiet. Również stał tuż przy bóżnicy domek miejski, i ten należało zakupić. Izak był już stary, synowie mieli mu tedy pomódz w tem dziele. Lecz wśród rekonstrukcyi bóżnicy i transakcyi w celu usunięcia owego domku umarł Izak w r. 1595; zostawił on dwóch synów Mardochaja i Nachmana, oraz córkę wydaną za kupca Salomona [1]). Żona jego Chwała zamieszkała u młodszego syna. Żył jeszcze młodszy brat Izaka Józef [2]).

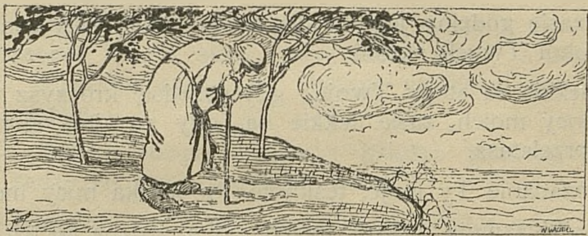
Epitafium jego nie odnalazł Suchystaw na cmentarzu.

MAJER BALABAN.

---

[1]) Terr. L. 28 pag. 37 oraz Tom 30 pag. 111 mamy intercyzę jego z Ormianinem Łukaszewiczem utwierdzoną zakładem 3600 fl., również handluje Salomon winem i kobiercami. C. L. 347 pag. 893 wykaz rogatek z $^{21}/_{9}$ 1571.

[2]) C. Leop. 345 pag. 140 *Izaaco et Josepho Nachmanowicz fratribus.*

BÖRRIES-MÜNCHHAUSEN.

PIEŚNI JEHUDY.

Wskroś nocy ognie pasterzy płonęły,
Wkrąg nich były rozbite namioty.
W Gad pokoleniu, w uściech Jehudy
Pieśń wzeszła.

PIEŚŃ TĘSKNOTY.

Pełne słodyczy piersi Twoje, pełne słodyczy są źródła niewiasty. Selah!

Spragnione są oczy moje widoku Twego, Channah, zaś usta moje ust Twoich stęsknione.

Jako sieć zatopiłaś włosy Twoje w toń myśli moich, że wszech zakątków oczy Twe widzę, jako spoglądają ku mnie.

Zaiste, dzień mój wszystek, to jedna pieśń dziękczynienia

Tobie, zasię godziny jego wedle siebie kładę, niby sznur perlisty wokół Twych skroni.

Ciężkie są stopy Twoje, gdy przedsię kroczysz wskróś snów nocy moich, zasię lekkie są, gdy za dnia sny myśli moich przelatasz.

Pożądanie Ty moje, tęsknoto Ty wielka nocy moich!

Rzeki szumią wskróś moich żył a gędźba fal ich szepce imię Twoje; rzeki szumią wskróś moich żył, oneć znają moje odwieczne pieśni.

Oto pieśniom duszy mojej posłuchanie; oto ku nim skłoniło się ucho moje; słuchałem w ciszy szumu odwiecznych fal. I rozśpiewała się pieśń:

Pełne słodyczy są piersi twoje, pełne słodyczy źródła niewiasty. Selah!

CICHA PIEŚŃ.

Oto ucichło pragnienie moje, i milczy serce moje w nieogarnionem swem szczęściu.

U mojej piersi spoczęła głowa twoja, na uściech Twoich usta moje zawisły. A zasię świat cały zasypia.

Dawno, że zwarły się oczy nasze, oto usta nasze szepcą miłości naszej gędźbę; nie słyszą jej uszy nasze, nie pojmą treści jej. A zasię świat cały usypia.

Przez oddech Twój tak głęboki, o przyjaciółko moja? Przecz drżą ręce Twoje wokół ramion Twoich, Channah?... a zasię świat cały usypia.

Przepada źródło, skąd żywot obfity szedł, a oto ziemia pragnie. Wysycha rzeka, co zbożny zwilżała siew, a oto ziemia pragnie.

Na niebios stropie słońce i księżyc jaśnieją, z piersi światła sączy się życie kroplami. Selah!

W otchłań ciemności stoczyło się słońce moje, a moje życie mi zmarło.

Nie schodzi czara z rąk przyjaciół moich, oto piją do mnie gwoli rozweselenia mnie, a panny mówią: „Przecz się uciszył tak bardzo?" Aliści zmierzło mi wino przyjaciół moich, i rąk panienskich nie czuję jako pukle włosów mych głaszczą.

O morzach dalekich, a niezbadanych, znam-ci ja pieśń, o morzach nieznanych, kędy słońce żary płomienne na fal rozłogach się lsknią. A nie masz we mnie nijakiej chęci śpiewania.

Ku strunom lutniej pieśń się garnie o głębnym szumie fal, lecz oto płaczą oczy moje, więc jako ustom mym śpiewać?

Ramiona ku Tobie, się dłużą Channah, a nie najdują Cię, żądne ramiona moje Ciebie szukają, o Channah, a nie znalazły Cię.

Oto pełne tęsknoty członki moje, a usta moje namiętność zwilżyła, gdzież Cię mam szukać, o Channah?

Przecz nie nawiedzasz ninie snów moich, przecz odbieżałaś chyłkiem myśli moje?

Widno zbyt dzikie stały się żądze mych snów i zbyt płomienne myśli moje dla stopy nóg Twoich, Channah?

Poniechałaś mię przeto, odszedłszy odemnie, a otom samotny jest w opuszczeniu mojem.

Samotne są głaźne urwiska puszcz Sanoah, samotnie grążą swe szczyty w czarne otchłanie nocy.

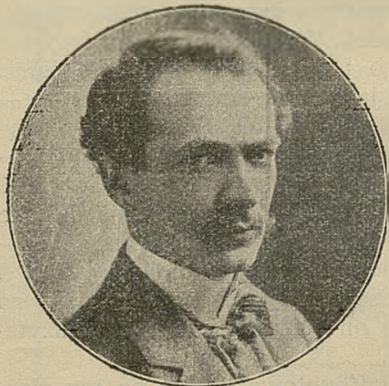
I lew wśród źrębów skalnych w głos ryczy, samotny jest zawszeć lew górski.

Tęsknota moja jako ryk lwa po nocy, zasię pieśń moja, jako poszum rzeki dalekiej wskróś nocy.

I oto ranek nadchodzi, a cichą jest puszcza wokół gór Sanoah. Oto rzeka w piasku czeluście zapadla, i martwy leg lew ode strzały.

Tłum. HENRYK FOGL.

LILIEN.

Poznałem go przed dwudziestu laty. Mieszkał u tercyana gimnazyum Franciszka Józefa we Lwowie. Odwiedzałem tam często dwóch kolegów. Bardziej mnie jednak interesował młody chłopiec o piskliwym głosie, który cały dzień zginał się nad stołem i rysował. Miasto uczyć się — rysował, miasto bawić się — rysował. Ludzi i zwierzęta, sytuacye wesołe i ponure, przyrodę i twory fantastyczne. Nie udzielał się nikomu. W sobie się zamykał i swojej pracy. A gdy postępów w szkole nie robił, a funduszów na życie swobodne nie było, ustąpił rychło ze Lwowa i wrócił do Drohobycza.

Imponował mi szczególnie ten chłopiec. Po raz pierwszy widziałem kolegę, który się tak zasadniczo od innych różnił, po raz pierwszy jąłem się przypatrywać i studyować duszę artysty. Byli inni koledzy, pilni i leniwi, zdolni i niedołężni, krzykliwi i skryci. A on był tak bardzo innym. Nie zbliżał się do nikogo. Sztuka go, bladego, nierozwiniętego chłopaczka zupełnie wyczerpywała. A to dla nas było czemś zupełnie nowem. We mnie rodzić się zaczął wówczas zmysł krytyczny. W myśl utartych formuł zaliczałem uczniów do dwóch kategoryi: mądrych, tych co czytali książki i głupich, tych co ich unikali. U niego już nowej potrzeba było formuły.

On książek z zasady nie czytał, a jednak w duszy mojej budziło się silne uczucie zazdrości. Widziałem, że jest lepszym odemnie. Potrafi to, czego go nie uczono. Do tego lgnie, z tem się zrasta. Ambicya moja była podrażniona. Cóż ja — starszy od niego — czynię? Starszy od niego, zapytajmy trzynastoletniego chłopca, z jakiem lekceważeniem wyrazi się o dziesięcioletnim. A tu starszy musiał w ciszy kapitulować przed młodszym, oczytany ustępował nieukowi, lwowskie dziecko korzyło się przed przybłędą prowincyonalnym. Musiałem — coś zawsze we mnie wszystkie argumenty o mojej wyższości obalało. Musiałem — do nieboszczki matki udałem się po poradę a ona rzekła: „To co on robi, to zupełnie nieużyteczne. Nie prowadzi do celu".

To zaostrzyło sytuacyę. Zbuntowałem się po raz pierwszy w życiu w duszy przeciw autorytetowi matki. Nie przekonała mnie.

* * *

Znikł mi zupełnie z oczu. Minęło lat przeszło dziesięć. Mieliśmy się spotkać. Na wspólnym zupełnie terenie. Mnie nauka, jego sztuka, obu młodość doprowadziła do syonizmu. Na wiecu galicyjskiej partyi we Lwowie stanął Lilien jako delegat ojczystego miasta. Chłopiec nie rozwinął się wcale, nie wyrobił się. Na licznem zgromadzeniu rozpoczął swawolny, żakowski, osobisty spór z drugim przedstawicielem prowincyi i obaj w długich, równie nudnych jak śmiesznych, równie niegramatycznych jak nielogicznych, równie niedojrzałych jak hałaśliwych mowach ku ogromnej uciesze obecnych się kompromitowali.

Zapytywałem o jego życie prywatne. Słyszałem, że wstąpił do fotografa, że od nauki ucieka. Stał się nicponiem

KABALISTA. Rys. E. M. LILIEN.

a staczając się po równi pochyłej, został politykiem prowincyonalnym.

Przestałem się nad nim zastanawiać. Nad łożem konającej matki przypomniałem sobie jej słowa.

*
* *

Mijają znowu lata. Ruch syonistyczny zaczyna ogarniać szersze sfery żydowskiej ortodoksyi, interesować inteligencyę. Powstają ogniska życia umysłowego, odbywają się zgromadzenia, wyrastają z pod ziemi tygodniki, broszury, roi się od mowców i agitatorów. Stare hasła się zużywają. Potrzeba nowych. Już się rodzą. Dolatuje nas jakaś wieść o sztuce żydowskiej. Lilien ją niesie.

Czem forma jest u literata, styl u mowcy, wiersz u poety, tem jest technika u malarza. W niej doszedł Lilien niemal do doskonałości. Ją opanował. Wycyzelowane, wysubtelnione są jego postacie. Tak są wzorowe, tak harmonijne, że sama myśl o ich uzupełnieniu jest profanacyą.

Ale technika to strona — acz bardzo ważna — w sztuce przecież podrzędna. Tu idzie przedewszystkiem o treść, o motyw, o ideę.

I najrozmaitsi są malarze. Są tacy, co ideę pożyczają. Dziś ją u tego, jutro u owego biorą, nie zasymilowawszy jej należycie, nie wcieliwszy w organizm, płodzą dzieło marne. Dużo ich jest u nas i innych. Są tacy, co tuzinkową ideę sami rodzą i ją realizują. To rzemieślnicy sztuki. Są dalej tacy, co to silną współczesną ideę oryginalną inteligencyą swoją pojmują, a głęboko odczuwając i nad sobą sumiennie pracując, ją w czyn wcielają. To bezwątpienia artyści. A takim artystą jest Lilien. Co u dzielnych syonistów wre i hu-

czy i kipi, co siłę myśli daje, treść naszemu światopoglądowi, wszystko, co naszym zasobem jest, majątkiem i dorobkiem, co najlepsi w mowach szerzą, w pismach głoszą, to on w szkic wkłada.

Lecz jest wreszcie i taki, co przodując kulturze oryginalne słyszy tony duszy. W nim się myśl nowa, zdrowa, zbawienna rodzi. Myśl niejasna jeszcze, ciemna, mglista wydobywać się z głębi psychy zaczyna, artystę przetwarza. A on — narzędzie siły boskiej — w cichem skupieniu i wielkich dreszczach i świętem napięciu, to na papier przerzuca. I powstaje coś, co się tylko raz w wiekach dzieje, coś, co hymnem jest długich pokoleń, co samo czynem jest i czyn nowy rodzi.

To malarz — myśliciel, malarz — poeta, malarz — wizyoner.

Czy jest nim Lilien? Dotychczas bezwątpienia nie. Pójść on umiał doskonale drogą, którą sobie sam utorował olbrzymią pracą, wielkim wysiłkiem, bolesnem doświadczeniem. Poznał doskonale, co teraz jest, zbadał gruntownie, co obecnie obowiązuje, spisał sumiennie, co dziś waży. Dał pożyteczną treść i doskonałą formę. I powstała rażąca dysharmonia. Forma przełamała treść, wyzwoliła się od jej władzy. Tamta rośnie w nieskończoność, ta stanęła.

Lilien jest piewcą miłości.

Jak pięknie zailustrował cichą pieśń Münchhausena. Młodzieniec ściska dziewczynę. Zetknęły się ich usta i słodycz piją ci młodzi ludzie. A cała przyroda wtóruje ich szczęściu. Czuć atmosferę wszechzadowolenia.

Lilien jest piewcą nędzy i rozpaczy.

Wglądnął w suteryny i chaty. Przypatrzył się maluczkim i w ich rodzie znalazł wspaniałe motywy. Pełnym grozy jest

obraz burzy. Spieniły się fale i chcą statek pochłonąć. Żydzi z rezygnacyą na to patrzą, bo niewpuszczeni do nowej ziemi, do starej, niegościnnej wracają. Za nimi mosty spalone, za nimi życie i jego piękno i jutrznia jego. Przed nimi — śmierć. W tej lub owej formie. Cichy, prędki zgon w wodzie wielkiego morza lub długie jeszcze bezskuteczne mocowanie się z silnymi tej ziemi. Potężnie to uchwycił malarz. W oczach tych biednych widoczne przygotowanie się na finał wszystkich ciosów. To nie bezradność i rozpacz i groźne oskarżanie przeszłości i ostatni głos popędu samozachowawczego, nie szamotanie się ofiary w objęciach śmierci, to jakby wyrozumowane konanie, to święte wyczekiwanie rozkładu. Siedzą w kącie skurczeni synowie ghetta i bilans życia swego robią...

Lilien jest piewcą żydów męczenników.

Tych, co na stosach konali, co z wiarą na ustach strasznie ginęli, pojął, zrozumiał i wiernie odtworzył. Widzimy rozpadające się marne ciała ludzi o pięknej duszy. A wokoło nich zgliszcza. Bucha płomień i chłonie szczątki tego, co doczesne u rabina-męczennika w Kiszyniewie. Czujemy, że to co wieczne już się powoli oddala i ku wyższym, jaśniejszym, górnym idzie sferom. Chwila jeszcze, zbolałe ciało ulegnie, rzuci księgę wiary. Mob ją zbezcześci, anioł duszę uratuje.

Chciał nam Lilien pokazać, że żydzi śmierci śmiało spoglądają w oczy. Wiemy o tem oddawna. Ale żyd niech Życiu spogląda w oczy. Oto problem moderny. Ona nuci pieśń wiosny, hymn konstrukcyi. Ona wielbi życie we wszystkich jego objawach. W jego świętem zbrataniu się z przyrodą, w jego hardych walkach z czasem i przestrzenią, w jego krwawych potyczkach z żywiołami. W energii i ruchu, w wyprężeniu muszkułów i napięciu nerwów w tratowaniu prze-

szkód, łamaniu oporu, w przezwyciężaniu siebie, zdobywaniu innych i dążności do wzlotu ponad to co marne, zdawkowe, codzienne.

Tego życia nie zna Lilien.

Lilien nie jest poetą siły.

W ciągu wieków wydaliśmy jedną postać. Gdyby tylko ona jedyna miała krew żydowską w sobie, dzieje zapewniłyby nam nieśmiertelność. Osoba to, którą natura ledwie raz w tysiącleciu wydaje. Mówię naturalnie o Mojżeszu.

W „Judzie“ poświęcil mu Münchhausen wiersz. Ale Lilien pominął go. A my w tem przymiot i wadę widzim. Czul zapewne artysta, że do wyżyn tego problemu nie dorósl, więc w skromnem poznaniu granic swej zdolności zapełnienie tej luki zostawil większym.

Lilien nie jest poetą żydów przyszłości.

Daremnie szukamy motywów przyszłościowych, twórczości żydowskiej, snów i marzeń o rozwoju ludu na swojej ziemi. Żyd, upadający pod brzemieniem pracy, żyd — niewolnik, żyd — sługa, żyd — narzędzie maszyny, to tematy, w których się lubuje Lilien.

A tu niemal pod okiem malarza wyrasta nowe, młode plemię, do czynów skore, a za niem węszymy poród generacyi, która myśl naszą przyoblecze w czyn. Pochód idei od myśli do czynu, od śmiałego rzutu powstalego w mózgach genialnych jednostek do pracy całego narodu obcym jest naszemu malarzowi.

*
*   *

Dwóch poetów prace ilustrował dotychczas Lilen: Münchhausena i Rosenfelda. Z jednym tylko łączy go silne pokrewieństwo ducha. Z pierwszym. Pewne kobiece cechy wspólne

są ich talentowi. W obu jest łagodność i wesoły raczej światopogląd. Im szczęście dość często sprzyjało: gwarancyę materyalnego powodzenia uzyskał niemiecki poeta u kolebki niemal, artystyczny sukses towarzyszył — czy nie raczej dokuczał — Lilienowi od najmłodszych lat.

Ledwie dwudziestoletni młodzieniec ilustruje najpoważniejsze czasopisma niemieckie, a imię jego rozchodzi się po krajach.

O filozofach mówi Nietzsche („Schopenhauer als Erzieher"): „Lasst die Philosophen immerhin wild wachsen, versagt ihnen jede Aussicht auf Anstellung und Einordnung in die bürgerliche Berufsarten, kitzelt sie nicht mehr durch Besoldungen, ja noch mehr: verfolgt sie, seht ungnädig auf sie — ihr sollt Wunderdinge erleben".

Artysta to jak piłka. Rzucamy nią o ziemię, podskakuje. Im silniej rzucamy, tem wyżej podskakuje. Brakło Lilienowi dobrodziejstwa prześladowania. Pieszczono go i patronizowano. Cud, że w tej cieplarnianej atmosferze tak daleko zaszedł.

Gdyby go rój wrogów otoczył, na życie jego czyhał, jego treść wyszydzał, jego wartość obniżał, jego drogi krzyżował, jego świętości kalał, artysta poszedł by w samotność, źródło wszelkiej twórczości. Gromy by stamtąd słał. Ból i cierpienie jednostki wartością by się stały odradzającemu się narodowi.

Niektóre z tych pierwiastków ma Rosenfeld. I dlatego innym jest od Liliena. W lekceważonym żargonie zaczynają się wydobywać pierwsze tony wielkiej psychy nowojorskiego czeladnika. Z niego kpiono, a jeszcze bardziej z jego języka. Gdy szyderstw miara się przebrała, objawiła się siła. I ta tryska w całej pełni z dumnej, hardej, samotnej pieśni Rosenfelda.

Rys. E. M. LILIEN.

OJCIEC i SYN.

Bierzemy do ręki „Pieśni ghetta". Dwa wiersze tak się nam wbijają w duszę, że ich zapomnieć nie możemy.

„Włóczęga". W kilku słowach, nikt dotychczas smętniej, nikt wspanialej nie wyśpiewał tragedyi włóczęgi, tej jednostki, co po za społeczeństwem wegetuje, pada i kona na drodze życia. Jej nikt nawet nie współczuwa, nikt — tylko dusza znękanego poety.

„Bękart". W gminie, który się raduje jest jeden opuszczony. To bękart. Na pochodzeniu jego zawisła plama. Ta go do grobu prześladuje. Obrazić nie wolno bezkarnie nikogo — tylko jego, pomóc należy każdemu — jemu nie. „Uderz dziecko, ojciec się odezwie. Lżyj sierotę, gmina ją zastąpi". Bękart po za prawem.

Ilustracyi obu tych motywów daremnie szukamy.

Młodzieniec w pochodzie za poetą zatrzymał się, jakby tchu chciał zaczerpnąć.

*
* *

Tak się przedstawia artysta. Jakże innym jest malarz — wizyoner? On zaglądnie w czeluście duszy brzemiennej przyszłością dzisiejszego żyda, wejrzy w krwawiące się organy bezziemnego plemienia i całą tę tragedyę borykającego się z elementami wyjątkowo ubogiego a przytem wielce w przyszłościowe wartości zasobnego ludu zanuci. A uczyni to nakładem sił tak znacznych, takiego użyje rozmachu, że czuć będzie, jakoby mu przytem się kawał duszy oderwał. On ją utraci, a dzieło uzyska. To dzieło wielkiem będzie i jedynem. Świadczyć ono będzie o sile twórcy, który ród swój wyprzedził i wielkości plemienia, które go wydało.

Malarza-wizyonera nie mamy. Czy będzie nim Lilien? Któż to zdoła wiedzieć? Znajduje on się teraz w wieku zu-

pełnej dojrzałości. Trzydziestoletni niemal mężczyzna poznał wszechstronnie sztukę, wtargnął w tajemnice tworzenia i zdobył je.

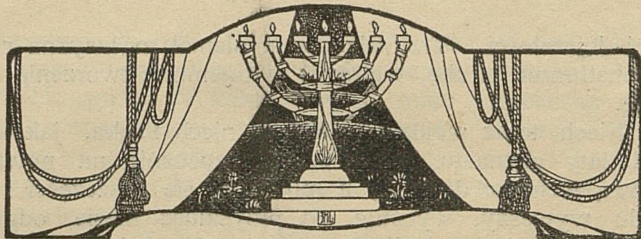
Niech teraz wejdzie w siebie, niech szuka, jak szukał przed laty piętnastu, niech pracę rozpocznie na nowo, bo w nową wchodzi domenę, a może mu się poszczęści i myśl narodu wywęszy, wyczuje, co przyszłość niesie, odgadnie. Uda się — nieśmiertelność będzie nagrodą. A jeśli się potknie, samo poszukiwanie i badanie, wnikanie w siebie, scentralizowanie sił wszystkich, żywiołowa praca podniesie go wewnętrznie, tak on przytem urośnie, tak zmężnieje, że progonem się stanie przyszłego twórcy.

A objawi się. Jak objawi się mąż czekającemu z trwogą i nowo zdobytą wolą narodowi żydowskiemu, co go w Ziemię swoją wprowadzi, tak przyjdzie ten, co jego bole wyśpiewa słowem i tonem, dlutem i pędzlem.

Dziś artysta tylko śpiewa. Herzl — polityk, Zangwill — poeta, Lilien — malarz.

ADOLF STAND.

MORRIS ROSENFELD.

ŚWIĘTO SZAŁASÓW MINĘŁO.

Minęło święto — łzami przesiąkła modlitewna księga
tak bardzo ciąży....
Rozebrany już zielony szałas,
porozrzucane wszędy, pomięte
więdną gałązki wierzbowe,
żółknieje liść palmowy,
i cyprysowe marszczą się owoce,
blade jako lica tych,
co pomarli....
Stopą przechodni zdeptana
zieleń świąteczna marnieje,
usycha....
Taką jest, o mój przyjacielu,
Twa wszystka nadzieja, tęsknota — —

Oto leżą wszystkie Twoje sny,
zblakłe, powiędłe;
Oto leży wszystka Twoja radość,
zdeptana;
Oto prześnione Twe, umarłe szczęście,
co Ci wskroś duszy niegdyś rajem szło —
Oh, to jest miłość Twoja,
to są Twe marzenia,
Twe wszystkie dążenia,
Oto jest wierny życia Twego obraz!

*
* *

Usycha zieleń, kruszeją gałązki,
I kres się zbliża wszystkiemu,
a zasię nie wiesz, zkąc Ci on nadchodzi —
zwalane, zeschłe, zdeptane,
wszystko się tarza po ziemi,
a oto precz je wymiata z dziedzińca,
świątynny sługa — —
i wiatr powieje, wzniesie tuman kurzu,
wraz wszystko zniknie nam z oczu,
jako strzała co z łuku ulata — — —

Tłum. HENRYK FOGL.

M. Z. FEUERBERG.

WIECZOREM.

(ZE WSPOMNIEŃ MARZYCIELA CHOFNI).

Przełożył z hebrajskiego J. G.

— Przynieś no z sobą świecę — powiedział do mnie rebe, gdym wychodził z chederu na obiad — bo wszyscy chłopcy, którzy przechodzą obecnie pięcioksiąg, będą od dzisiejszego dnia uczyli się także wieczorami, niech więc każdy wie, — tu zwrócił się do wszystkich — że trzeba co tydzień przynosić świecę, nie zapominajcie też przynosić z sobą latarek, abyście mogli wracać do domu wieczorami.

Od dziś więc będę się uczył wieczorami — rozmyślałem, idąc do domu na obiad — jaka to przyjemna wiadomość! Gdy przyjdę do domu, powiem mamie, że jestem już duży, i siostrom, Brajndli i Surce, powiem, żem już duży, że już więcej z niemi bawić się nie będę. Jak to przyjemnie być dużym! Pamiętam, że jeszcze w przeszłym roku byłem małym, i koledzy mówili: „Chofni jeszcze mały, nie będzie się uczył wieczorami", również i pomocnik, który zanosił mnie do domu, zwykle mówił do mamy: „Chofni jeszcze mały chłopiec, nie może jeszcze sam chodzić po błocie". „Mały, mały" — słowo to słyszałem zawsze? O jakże chciałem być dużym, uczyć się „chumesz" i siedzieć wieczorami w chederze! Nawet i mama chciała, żebym już był „duży". Sam słyszałem, jak pewnego razu powie-

działa do rebego: „kiedyż nareszcie to się skończy?“ „Chofni jest jeszcze mały“ odrzekł rebe — „jeszcze nie może się uczyć chumesz“. A teraz?... Teraz uczę się „chumesz“ i dziś właśnie rozpocznę naukę wieczorną. O jak to dobrze, jak przyjemnie!

Wróciłem do „chederu“.

Na ulicy błoto „po szyję“, niebo zachmurzone, cienkie krople deszczu unoszą się w powietrzu i jakby ze złością uderzają w twarz przechodniów, uginających się pod ciężarem przemokłych i zabłoconych łachmanów; z wielkim trudem można nogę wyciągnąć z błota. Smutek ponury a głęboki bije z twarzy przechodniów, na twarzy niektórych maluje się nawet rozpacz i, zdaje się, że żaden nie czuje ani radości, ani smutku, pragnie jedynie przebrnąć czemprędziej przez błoto i dostać się do ciemnego, wilgotnego i niskiego domu. Lubiłem wówczas bardzo wystawać w chederze na ławie przy oknie i patrzeć... Lubiłem patrzeć na tworzące się na bagnisku pod uderzeniem kropli deszczu bańki; lubiłem wpatrywać się w smutne twarze przechodniów, usiłujących nie stracić równowagi na śliskich kamieniach i deszczułkach, rozprószonych po błocie; lubiłem przypatrywać się spotkaniu dwóch przechodniów na takiej śliskiej deszczułce, patrzeć jak obejmują się, tracą równowagę, opierają się jeden o drugiego, aż wreszcie jeden albo oboje padają.

Błoto, cienie ludzi, domy, jak groby, śliskie, mokre kamienie, kawałki szkła potłuczonego, deszcz zmięszany ze śniegiem... Wszystko to wryło się w me serce pismem okropnem, straszliwem... Wystawałem wówczas przy oknie bez ruchu, nie pragnąc niczego, nic nie czując, jak gdyby na całym świecie nic innego nie było.

Zmrok. Ruch na ulicy wzmógł się nieco: dzieci wracają z pomocnikiem do „chederu“. Rebe i pomocnicy wrócili z modlitwy. Hałas wszczął się w chederze; dzieci rozdzieliły się i rozprószyli po całym pokoju, niektóre rozmawiają, kłócą się, inne jedzą chleb ze serem i śledziem, z mięsem pozostałem z obiadu i t. p.

Rebe zasiadł na przodzie stołu, a przy nim dwaj pomocnicy. Kilkorzemienna dyscyplina leży przed nim na stole, a dokoła stołu na ławkach siedzą dzieci. Głos rebego mięsza się z głosami pomocników i cieniutkiemi głosikami dzieci. Jakiś chłopiec dostał dyscypliną po grzbiecie i rozpłakał się; rebe nie odłożył dyscypliny na stół, lecz trzyma ją w ręku; twarz mu się kurczy, z oczu strzela gniew straszny: zły jest na swych uczniów, na pomocników, na żonę, na dyscyplinę, na stół, na wolę Boską, co stworzyła taki okropny i pełen udręczeń świat... Za chwil kilka już dwoje dzieci płacze, potem troje, czworo, pięcioro, a rebe bije, uczy i krzyczy

z jednej strony, z drugiej zaś strony robią to samo pomocnicy: biją, uczą, krzyczą... Słowa pięcioksiągu wymawiane są głosem pełnym dręczącego smutku i niepokoju: „wyjdź z kraju rodzinnego, z domu ojca twego: idź do kraju, który ci wskażę“.

O jakim strachem przejmuje myśl o wyjściu teraz! Na ulicy ciemność okropna, deszcz, śnieg, błoto, powietrze zimne i wilgotne, podarte ubranie wiatr niemiłosierny rozwiewa, a w domu wszak jest matka, siostra, czasami nawet gorące kartofle... Nawet rebe i dyscyplina stokroć przyjemniejsze, aniżeli chodzenie teraz po ulicy samemu...

Jedna grupa odchodzi od stołu, schodzi z ławek i siada na końcu, druga zajmuje jej miejsce. I znowu słychać uderzenia, krzyki i smutny, zmięszany z płaczem śpiew: „wyjdź z kraju rodzinnego, z domu ojca twego i idź do kraju, który ci wskażę“... Hałas wreszcie się zmniejsza, rebe zmęczony, pomocnicy ziewają, niektórzy z chłopców drzemią, oparci na łokciach, żona rebego siedzi zdala przy piecu i robi pończochę.

Cały cheder zdaje się być pełnym zmęczenia, martwoty... Odczuwamy tylko jedno silne pragnienie: czemprędzej uwolnić się z chederu i wrócić do domu. Pragnienie to coraz staje się silniejszem. O niczem innem nie możemy już myśleć, liczymy minuty, wpatrujemy się w oblicze rebego, by dostrzedz z ruchów jego twarzy, czy ma zamiar zaraz puścić nas do domu, czy nie. Rebe i pomocnicy wstają wreszcie i odchodzą od stołu. Hałas wszczyna się na nowo. Oczy dzieci tryskają żywą radością i gdyby nie bojaźń przed rebem skakałyby i dokazywały. Młode ich serca czują teraz miłość i tęsknotę ku sobie. Patrzą na siebie oczyma pełnemi miłości tkliwej i zdają się mówić: „cały dzień oto siedzieliśmy razem zamknięci w chederze pod strasznym wzrokiem rebego, a teraz gdyśmy się uwolnili od jego spojrzeń, odzyskali swobodę, teraz musimy się rozstać i iść do domu!“... Pomocnicy ubierają dzieci, otulając je dobrze, zawiązują im grube chustki na szyję i poprawiają czapki, pejsy, rozdzielają na grupy podług ulic. Rebe stoi oparty o stół i patrzy na nas, lecz my już nie boimy się jego spojrzenia. I teraz nie spuszcza z nas oczu, lecz wzrok jego niema już tej siły, wyraża tylko wielkie zmęczenie. Ze skurczonej jego twarzy, zwróconej do żony poznajemy, że zaraz powie nawpół drzemiąc i gorliwie się drapiąc po całem ciele: „Podaj wieczerzę, spać mi się chce, zmęczony jestem“. Zapalamy nasze latarki i z krzykiem wybiegamy na ulicę; siły nasze szukają ujścia po uwolnieniu się z całodziennego więzienia i młode serca chcą żyć: na czas jakiś zapominamy o chederze, o rebem, o rozbójnikach, o piekle, o czarowniku, o djabłach, o aniele śmierci, — radość porywa nas i w podskokach idziemy do domu. Ciemno bardzo, ciało kurczy

się od zimna, coś wilgotnego, niedającego się rozpoznać w ciemności, ni to deszcz, ni śnieg, uderza jakby ze złością w twarze i odmrożone uszy, a kilka kropel wpada za kołnierz i ścieka na dół po ciele; nogi mają bardzo ciężką przeprawę... Lecz kto zwraca uwagę na podobne rzeczy gdy dusza przepełniona jest radością? Dzieci śpiewają wesoło, ze śmiechem spychają w błoto jedno drugie, krzyczą, kłócą się, żartują... Gromadka na-

HEBRAJSKA i ŻARGONOWA PRASA SYOŃSKA.

sza coraz się zmniejsza, coraz oddziela się ktoś od nas i wpada z wielkim hałasem i okrzykiem radości do domu... Lecz otóż znikła radość, zamilkł śpiew, i pozostałem sam jeden na ulicy. Cisza, ciemno, wiatr wyje, niejasne promienie światła przekradają się przez okna nizkich domków, pełne ciężkiego jakiegoś smutku jakby spoglądając na martwą ulicę, latarka oświeca

mi tylko cztery łokcie i zwiększa jeszcze bardziej ciemność dokoła, a ja idę sobie sam jeden w nocy po świecie pełnym upiorów, djabłów, czarowników, cyganów. Jestem sam jeden... Śmiało idę naprzód! Robię wielkie kroki... Gotów jestem oddać się we wszelkie ręce i idę... Jeszcze jedna mała uliczka... Jeszcze pięć domów... Jeszcze cztery, trzy... Otóż dom sąsiedni z domem mego ojca. W oknie widać światło! O jak tam dobrze! Niema tam obawy przed umarłymi, niema tam błota, zimna, śliskich dróżek, a przecież ja tam zaraz będę!... Otwieram drzwi i wpadam z hałasem do pokoju. Latarkę trzymam w jednej ręce, drugą zamykam drzwi, czuję się zupełnie „dużym" i wesołym głosem mówię: dobry wieczór! Mama siedzi na tapczanie przy ciepłym piecu i reperuje bieliznę, na stole przed nią stoi blado paląca się lampka. Tuż przy stole wisi kołyska i mama porusza ją za pomocą zwieszającego się sznura, usypia maleńkiego braciszka; starsza siostra Brajndla siedzi na ławce przy stole i uczy się robić pończochę, a młodsza śpi na kolanach mamy. Łóżka już posłane, w pokoju cicho. Mama zdaje się być zadowoloną z mego przyjścia: nic mówi nic do mnie, a jednak poznaję, że czekała na mnie z niecierpliwością; przy wejściu rzuciła na mnie ostre, badawcze spojrzenie.

— Jak się masz, Chofni? Czegoś się dziś uczył, mój drogi, ale powiedz no, czyś głodny?

— Tak, mamo, jestem głodny!

— Zaraz nasmaruję ci smalcem kawałek chleba.

— Ależ, mamo, nie lubię smalcu!

— Więc dam ci orzechów.

— Nie chcę orzechów.

— Czy mam ci dać królewskie przysmaki, czy może cierpienia mej duszy?

— Oto rezultaty dogadzania, dodaje mama z gniewem — czy ty naprawdę myślisz, że jeszcze jedynakiem jesteś? Są jeszcze inni na świecie prócz ciebie.

— Mamusia opowie mi ładną bajeczkę, to będę jadł chleb ze smalcem.

Siostra spojrzała na mamę, prosząc oczyma, aby mnie posłuchała i opowiedziała bajkę, a mama odrzekła z uśmiechem zadowolenia i zniecierpliwienia:

— Opowiem ci bajkę o nieszczęśliwym chłopczyku, abyś wiedział jak szczęśliwym jesteś, mając cheder, rebego, ojca, matkę, smalec i orzechy, gdy ten biedny...

— Mamo — przerwałem — gdzie ojciec?

— Ojciec? odpowiedziała z westchnieniem — ojciec pojechał na jarmark... W taką niepogodę! Może coś zarobi...

— Ależ, mamo — rzekłem po krótkiem milczeniu — opowiadaj bajkę.

Mama odłożyła bieliznę, pochyliła się, by spojrzeć na śpiącego Sendera, przycisnęła do serca małą siostrzyczkę i zaczęła opowiadać:

„Kiedyś, bardzo dawno, gdy jeszcze ojciec mojej babki był bardzo małym chłopcem, a rodzice jego mieszkali na wsi u jednego „pana“, mieszkał w tejże wsi jeszcze jeden żyd, imieniem reb Josef — tak opowiadała mi babka, gdym była małą dziewczynką, jak Surele, a ona była już bardzo starą. Reb Josef był to mąż bardzo bogobojny i uczony; dzierżawił karczmę i żył w wielkiej nędzy. Pan lubiał go, często wołał do siebie i kazał śpiewać „zmyres“ sobotnie i melodje „strasznych dni“ — nawet panowie, mój drogi Chofni, lubią nasze śpiewy — a czasem, gdy sobie podpił kazał mu tańczyć, nie dręczył go za to czynszem. Tak przeszło wiele, bardzo wiele lat, a reb Josef siedział spokojnie na karczmie. Żona jego — zapomniałam imienia — była kobietą bogobojną, dobrą i gościnną; zarządzała karczmą, a reb Josef przepędzał całe dnie zamknięty w swym pokoju na nauce i modlitwie; nawet chłopi wiedzieli, że Jośko to człowiek święty i poważali go. Pewnego razu przechodził przez wieś reb Lajb, uczeń Beszta, i przenocował w domu reb Josefa. Ani reb Josef ani żona jego nie wiedzieli, że święty mąż znajduje się pod ich dachem, przyjęli go więc jak innych podróżnych. Nazajutrz, wczesnym rankiem, wstał reb Lajb, pomodlił się i chciał pójść. „Nie odejdziesz od nas — powiedziała wówczas do niego żona reb Josefa — dopóki nie zjesz z nami obiadu“. I dopóty prosiła, aż się reb Lajb zgodził. Po obiedzie wziął swój tłómok, kij i zupełnie gotowy do wyjścia zwrócił się do reb Josefa i jego żony: „widziałem, że bogobojni jesteście, a Bóg błogosławił domowi, powiedźcie mi przeto, dobrzy ludzie, czego mam życzyć, a Bóg mnie wysłucha“. „Nie brak nam niczego“ — odrzekł reb Josef — „zarobek jaki taki dzięki Bogu mamy, a chociaż ciężko nam, jednak bogactw nie pragniemy. Lecz jednego nam brak — westchnął reb Josef — oto syna mądrego, którýby studjował świętą Torę. Córki mamy dzięki Bogu, lecz cóż z tego? Chodź no ze mną, szanowny gościu, a pokażę ci pełną ksiąg szafę; któż będzie je studjował po mojej śmierci“? „Jeśli tak, reb Josef — odparł reb Lajb — „w określonym czasie żona twoja powije ci syna. Syn ten będzie miał duszę wielką, wielkim będzie w nauce świętej, lecz Samoel*) zwróci nań uwagę, a „klipa“ będzie walczyła o niego;

*) „Samoel“, „klipa“ — jest to upostaciowanie wszystkiego, co wrogie żydowstwu, co odrywa żyda od Boga i narodu.

walka będzie ciężką, bardzo ciężką... Wiedźcie przeto, że trzeba będzie pilnie strzedz dziecka i oddalać odeń wszystko co „nieczyste“. Skończył, otworzył drzwi i znikł.

Po dziewięciu miesiącach urodził się reb Josefowi syn, piękny, jak anioł. Dowiedział się o tem dziedzic, zawezwał do siebie reb Josefa i rzekł mu: „Słuchaj no, Moszku, (tak go zwykle pan nazywał) słyszałem, że syn ci się urodził, a ty wszak nędzarzem jesteś, poco ci więc ten syn, czy mało masz dzieci, któreś spłodził na głód i nędzę? Zważ no, Moszku, że już ośm lat nie płacisz czynszu, a ja znoszę to cierpliwie! A syn twój czem będzie! Takim samym „Moszkiem“, jak ty. Ubierać się będzie w taką samą plugawą odzież, będzie mówił takim samym obrzydliwym językiem, jak i ty; również tak samo, jak ty, będzie śpiewał „ma jufes“ przed swoim purycem“. A życie jego, jakie będzie? Nędza, głód, pogarda ogólna — ot co go spotka w życiu. Żal mi tego dziecka, Moszku, mówiono mi, że ładne jest, nie chcę więc, aby był „parszywym“ żydem. Daj mi go, Moszku, na wychowanie. Lepiej mu będzie u mnie. Samotny jestem, bezdzietny, więc wszystko co moje, będzie do niego należało.

— Ależ, jaśnie panie, ledwie ze strachu mógł wyjąknąć reb Josef — toć żydem jestem...

— Idź do djabła razem z twojem żydowstwem. Parszywy żyd nie chce dać syna swego na wychowanie szlachcicowi polskiemu! Za ośm dni masz mi przynieść czynsz zaległy za ośm lat ostatnich, w przeciwnym razie każę cię z żoną i dziećmi do lochu rzucić, czyś słyszał, Moszku?...

A pan ten był wielkim czarownikiem, więc, gdy reb Josef opowiedział żonie o wszystkiem co zaszło, rzekła mu: „słyszałam, że Beszt znajduje się w pobliskiem miasteczku, a że to człowiek święty i cudotwórca, więc idź do niego i poproś go o talisman, dla obrony dziecka od czarów“. Reb Josef pojechał do Beszta. Gdy wszedł do izby, gdzie się Beszt z uczniami znajdował, poznał wnet wśród nich starca, który mu błogosławił i przepowiedział, że mu się syn urodzi. Lecz ten udawał, że go nie zna. Widząc to Beszt rzekł: „Lajb, czego udajesz? Niech pozna świat cały, jaką ty siłę posiadasz! Idź z tym człowiekiem, nie bój się! Weź ze sobą kij i ani na chwilę nie wypuszczaj go z rąk, pamiętaj, ostrzegam cię; weź z sobą także ośmiu ludzi, abyście razem „mynjan“ stanowili. Przed dokonaniem obrządku „przymierza Abrahamowego“ czuwajcie noc całą, uczcie „myszny“, czytajcie „sohar“, szczelnie zamknijcie drzwi, zatknijcie wszystkie szpary i komin, a nie otwierajcie nikomu i nie odpowiadajcie, gdy zawoła nawet w mojem imieniu. Pamiętajcie, ostrzegam was!

I noc ta nadeszła. Mynjan zebrał się w pokoju położnicy, a reb Lajb odmówił zaklęcia, nakreślił koło, za pomocą kija Beszta wokół łóżka położnicy, wyszeptał kilka „świętych słów“ i zwrócił się do obecnych następującemi słowy: „Wiedźcie, że mamy stoczyć walkę bardzo ciężką; Samoel coraz wzrasta w siły i pragnie posiąść duszę dziecka, „pan“ zaś jest jego wcieleniem i chce porwać dziecko.“ Wzmocnijcie się przeto na duchu, bracia! Czuwajcie noc całą, uczcie się „myszny“, czytajcie „zohar“, a nie odrywajcie ani na chwilę oczu od książki. Dużo zobaczycie i usłyszycie dzisiejszej nocy, lecz nie trwożcie się! Kij ten (tu wskazał na kij, który trzymał

JEHUDO EPSTEIN. HIOB.

w ręku), kij Beszta odgoni od nas wszystkie złe, djabłów i czarowników. W imię Boga Izraela, w imię Pana naszego Baał-Szem-Tow'a syna Ewy zaklinam was nie trwóżcie się! Pan Bóg będzie walczył za was, a wy milczcie!...“ Jeszcze nie skończył, gdy rozległo się stukanie we drzwi: „Otwórzcie, imieniem Jaśnie pana rozkazuję: Otwórzcie!“ — ale nikt nie otwiera... „Otwórzcie! jam sługa Jaśnie pana dziedzica! Pan was ciężko

pokarze, jeżeli nie otworzycie mi drzwi, parszywi żydzi!" Lecz nikt nie otwiera... Cisza. Godzina minęła, znowu słychać pukanie we drzwi: „Otwórzcie! Hej, Moszku, otwórz drzwi! Czy nie poznajesz mnie, Moszku? Jam pan twój! Otwórz, Moszku! Jutro każę cię obić, jeżeli nie otworzysz drzwi! Moszku! otwórz, mam interes do ciebie! Wyrzucę cię jutro, jak psa, jeżeli nie otworzysz." Lecz nikt nie otwiera Jeszcze godzina minęła... Rozlega się silne kołatanie we drzwi: „Josku, otwórz drzwi! Chcemy napić się wódki!" Lecz nikt nie otwiera. — „Josku, co się z tobą stało, dlaczego nie otwierasz drzwi? Chcemy się napić, daj nam wódki, bo drzwi rozwalimy! Josku, otwórz drzwi! Ciesz się z twymi żydami, których sprowadziłeś sobie z miasta, ale daj nam wódki. Daj nam wódki, Josku, bo rozwalimy całą twą chałupę, kamienia na kamieniu nie pozostawimy!" Stuka we drzwi! jeszcze kilka uderzeń, a drzwi rozwalą, odrywają okiennice, rzucają kamienie do izby. Hałas okropny powstaje, jak gdyby chatka waliła się na znajdujących się w niej — lecz nikt nie otwiera! — Jeszcze godzina mija. Słychać muzykę, a melodya tak dziwnie piękna... Nogi podnoszą się same... Melodya upaja, serce mocniej bije, z oczu płyną łzy, krew w żyłach krąży jakoś dziwnie przyjemnie, zdaje się, podług taktu melodyi... Muzyka zbliża się coraz bardziej; chcą pozostać na swych miejscach i czytać dalej „Zohar", lecz nie mogą, tony cudowne odrywają ich od księgi... wytężają wszystkie siły, aby usiedzieć na miejscu, lecz tony muzyki przyciągają ich... Tysiące punkcików z szybkością migają przed niemi... Oczy zamykają się, umysł zasypia, pragnie spoczynku, lecz serce rwie się do życia, pragnienia zdają się rozsadzać je... A muzyka coraz bliższa, zdaje się, że grają tuż pod oknami, tuż przy drzwiach; raz tony brzmią smętnie, a oni czytają „Zohar"! Zalewają się łzami, to znów rozlegają się tony wesołe, a oni czytają „Zohar" śmieją się, nogi skaczą pod nimi z wielkiej radości... A tony płyną i płyną... Serca ich przepełnia dziwnie przyjemna tęsknota, pragną wyjść choć na chwilę, by ujrzeć cudownych grajków, ale — nie wolno! Reb Lajb opiera się o swój kij, porusza wargami, lecz głosu nie wydaje — odmawia zaklęcia. Otóż muzyka zamilkła... W tem słychać ciche stukanie we drzwi: „W imię reb Izraela Beszta otwórzcie! — „Zaraz" — odezwał się jeden z obecnych. Reb Lajb skurczył się i zadrżał cały... Ale już zapóźno było; czarny kot wpadł do izby, dopadł do łóżka położnicy, porwał dziecko — i znikł. „Samoel zwyciężył" — krzyknął reb Lajb i zemdlał...

Nad ranem poszedł reb Josef do dworu i prosił służbę o dopuszczenie go do pana.

— Jaśnie Pan kazał ci wsypać 50 bizunów — powiedzieli mu służący.

— Ależ, Boże miłosierny, — krzyknął reb Josef, — com ja zawinił. Niech mi tylko syna zwróci, a każe dać nawet sto!

Błagam was, w imię Boga błagam, puśćcie mię do pana!

— Bijcie a nie litujcie się — rozległ się głos pana z dalszych komnat.

Na drugi dzień reb Josef umarł, a rodzinę wypędzono z wioski.

Chłopiec wychowywał się na dworze pana. A że był piękny, mądry i posłuszny, więc pan lubił go bardzo i uczył go wszystkich „siedmiu nauk“ w których chłopiec robił zadziwiające postępy.

— Ojcze — zapytał pewnego razu — powiedz mi co to jest „żyd“?

— Żyd — to upiór, djabeł.

— Dlaczego więc nazywają mnie chłopcy dworscy „żydem“?

— Nie wiem — odpowiedział pan i przygryzł wargi z gniewu.

Odtąd przestali chłopcy dworscy nazywać go żydem.

— Ojcze — zapytał innym razem chłopiec — widziałem cię dziś rozmawiającego z brzydkiem, zgarbionym człowiekiem; nazywałeś go „Moszkiem“, a gdy wyszedł wołali nań chłopcy „żyd“ i rzucali kamieniami. Czy to prawda, że on jest djabłem i dlaczego nie boisz się go?

— Nie, synu, to był żyd, syn narodu, na którym od wieków ciąży przekleństwo.

— A więc „żyd“ i djabeł — to wszystko jedno?

— Tak jest, mój kochany!

— Ojcze — zapytał znowu chłopiec, mając już lat dwanaście — czy to prawda, że ja jestem żydem? Dziś dopiero powiedział mi jeden chłopiec: „wiedz Piotrze, żeś żyd, ojciec mój opowiedział wczoraj wieczorem, że twój ojciec był żydem, a na imię mu było „Josiek“; ojciec mój powiedział, że twój ojciec żyd, był człowiekiem porządnym i uczciwym, nie pił wódki, nie bił swej żony, tylko wciąż po całych dniach modlił się do żydowskiego Boga.“ Czy to prawda, ojcze, że ja jestem żydem?

— Nie, synu, to kłamstwo — odpowiedział zmieszany pan.

Przed skończeniem trzynastu lat miał nasz chłopiec sen. Otóż we śnie stanął przed nim siwy starzec, jego twarz poraniona zdradzała cierpienie i nędzę, a podobna była zupełnie do twarzy chorego żyda. „Jam twój ojciec“ — krzyknął znękany starzec — „pan porwał cię od matki rodzicielki, a mnie, ojca twego, zabił... Tyś żyd i powinieneś nim pozostać!... Jeszcze dni kilka, a skończysz trzynaście lat, a żyd w tym wieku powinien służyć Bogu swemu i studjować jego świętą „torę“. Wstań, synu mój, i idź za mną...“

Chłopiec zadrżał, krzyknął — i obudził się.

— Dlaczegoś krzyczał w nocy — zapytał go pan, gdy wstał z rana.

— Miałem straszny sen — odrzekł chłopiec.

— Co ci jest, mój synu? Odpowiedz, przecież sen — mara!

— O mój ojcze, boję się opowiedzieć... O Jakie to straszne!... We śnie widziałem żyda pokrwawionego i zbitego, który powiedział, że jest moim ojcem, że ja jestem żydem i zażądał, abym poszedł za nim... Mój drogi ojcze, czy to prawda, że jestem żydem? Przecież chłopcy dworscy mówią też, żem żyd...

— Kłamią! A i sen ten — mara, — powiedział pan, i niepokój zachmurzył mu twarz.

— O mój ojcze! mówił chłopiec nazajutrz zrana. — Tej nocy wybił mię żyd bardzo... Wyrywał mi włosy... Gdybyś widział jego twarz okropną, jego krwią zalane oczy, jego czoło pomarszczone, pełne troski i cierpień... Gdybyś słyszał jego głos straszny, gdy krzyczał: „Tyś żyd, a jam twój ojciec, wstań i idź za mną, bo na śmierć zabiję cię tu zaraz"... A jeżeli... o mój ojcze, drogi ojcze!"

Na trzeci dzień, gdy się obudził, leżał w jednej koszuli na progu „beth-hamidraszu" w pobliskiem miasteczku.

Tej samej nocy miał rabin miejscowy sen; ukazał mu się siwy, piękny, jak anioł, starzec, głosem miękkim a przyjemnym, jak dźwięki lutni prosił go i błagał, mówiąc: „Rabi, jutro znajdą słudzy na progu „bet-hamedraszu" nagiego chłopca nadzwyczajnej piękności; chłopiec ten jest moim synem, pan mój porwał go za pomocą czarów, mnie zabił, a żonę i dzieci wypędził z wioski. Jutro skończy trzynaście lat, a nie umie nawet mówić po żydowsku, nie zna alfabetu, bądź mu więc, rabi, ojcem, wychowaj go w bojaźni Bożej, ucz go słowa Bożego. A wiedz, że dusza jego wielką jest, lecz Samoel czyha na nią. Obowiązkiem twoim jest walczyć z nim, by nie mógł posiąść duszy chłopca.

Rabin przyjął chłopca do domu swego.

Pierwszego dnia znał już chłopiec alfabet hebrajski, po dwóch dniach już czytał, po czterech się modlił, a po pięciu zaczął studjować pięcioksiąg Mojżesza. Rabin kochał chłopca, jak syna, żona rabina była mu matką, czuł się więc nasz chłopiec bardzo dobrze i robił wielkie postępy w nauce.

— „Mój synu, — powiedział doń rabin pewnego razu, — tyś urodzony na wielkiego „gaona" w Izraelu, ja już nie mogę być twym nauczycielem. Oto masz list, idź do Amsterdamu, a będziesz się uczył we „Wielkim-Jerzybocie". A pamiętaj o zmarłym twym ojcu, nie zapominaj też i o mnie, nadewszystko zaś pamiętaj o Bogu Izraela, o Bogu jedynym...

A wiedz, że szatan czyha na twą duszę... Dużo walk stoczył ojciec twój, dużo i ja walczyłem o twą duszę... Lecz teraz Bóg kazał się nam rozłączyć... Masz się poddać próbie... Oto talizman i kij mój daję ci, a gdy się będziesz kładł do snu, to kijem tym zakreśl sobie koło i nie wychodź z niego do rana, talizman zaś trzymaj mocno, nie wypuszczaj z ręki, dopóki nie wstaniesz. Pamiętaj, ostrzegam cię... Bądź silny i nie trać otuchy..."

I porwał go rabin w objęcia i rozpłakał się także i chłopiec, a żona rabina płakala w kącie.

Chłopiec wziąl tlómok na plecy i poszedł.

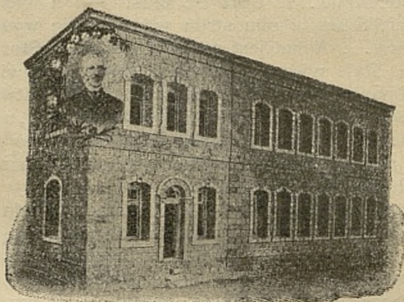
Ten wypieszczony chłopiec, którego strzegli, jak źrenicy oka, wszelkiego rodzaju wychowańcy, — idzie teraz pieszo z tłómokiem na plecach, a droga daleka... Przejść musi miasta i lasy, dopóki nie dojdzie do „Wielkiego Jerzybotu" w Amsterdamie... Lecz iść musi — a więc idzie... Droga przechodzi przez wielki las, z obu stron wznoszą się wysokie topole, droga wydaje się bez końca... A las jest wielki i gęsty... Słońce zachodzi. Nogi strasznie zmęczone. Staje więc i odmawia modliwę przedwieczorną. Ściemnia się zupełnie... Odmawia modlitwę wieczorną. Po modlitwie wyciąga z tłómoka kawałek chleba i chce jeść, ale wody niema do „umycia rąk", jakże więc będzie jadł?... A zmęczony jest i strudzony bardzo. oczy mu się kleją... Odmawia więc „szma", kreśli koło, talizman mocno w ręku trzyma, tłómok kładzie pod głowę — i zasypia.

Ledwie zdążył zdrzemnąć się nieco, gdy go hałas jakiś budzi... Otwiera oczy, a tu stado wilków pędzi wprost na niego, oczy ich iskrzą się, paszcze rozwarte, a wielkie ostre zęby przejmują strachem. Stado się zbliża... Otóż jest tuż przy kole... Chcą się dostać do wnętrza koła, lecz nie mogą, tłoczą się, popychają, ostatnich sił wydobywają, skaczą, szaleją z gniewu, lecz do koła dostać się nie mogą... Stado znika, a otóż pędzi dzik! Dobiega koła i staje, bo do środka dostać się nie może... Dzik znika...

W lesie rozlega się cudowna melodya, płyną tony, unoszone na skrzydlach lekkich wietrzyków, które wieją w lesie tylko wówczas, gdy otworzą się bramy raju dla „trzydziestu sześciu sprawiedliwych" i „siedmiu pasterzy", aby uczyli się „tory" świętej...

Tony upajają go... Wspomina o panu, o jego cudownych skrzypcach... Bo pan pięknie grał na skrzypcach i jego uczył, o jak on lubił swe male skrzypce! Pragnie wyjść z koła, ale wstrzymuje się... Pragnienie to serce mu rozsadza... Ręce drżą, talizman wyślizguje się, pada na ziemię, a on, jakby wbrew swej woli wychodzi z koła, i unosi się na skrzydlach

wiatru daleko, daleko, skąd płyną tony muzyki... Przebywa morza i rzeki, pola i lasy, miasta i wsie, a tony wciąż rozbrzmiewają... Zdaje się tuż, niedaleko grają... Otóż... wioska rodzinna... dwór pański... drzwi się otwierają i otóż... otóż wielka, silna jakaś ręka ciągnie go napowrót... Powstaje straszna walka... Jedna siła ciągnie go do komnat, do pana, a druga wstecz... „Jam twój ojciec, Josef, ojciec twój, a tyś mój syn, czy nie poznajesz mnie", — woła doń ta sama postać, którą widział we śnie — jam twój ojciec, a tyś mój syn, żydem jesteś, nie wchodź do tego domu! Niech cię muzyka nie upaja... Ta muzyka — to dzieło szatana! Synu mój drogi! idź do Amsterdamu do „Jeszybot'u"! Tam będziesz się uczył „tory", słowa Bożego, słowa Boga żywego!... Patrz, synu, ciało me po-

BIBLIOTEKA NARODOWA W JEROZOLIMIE
i założyciel jej Dr. J. Chazanowicz.

ranione, pokrwawione — pan to uczynił... Jeżeli „panem" zostaniesz, takim samym będziesz okrutnikiem... Oto masz talizman, któryś zgubił w lesie... Wróć, mój synu, wróć!"

I znowu unosi go wiatr...

Wtem mały mój braciszek obudził się i zaczął płakać; matka przerwała opowiadanie, schyliła się doń, by go uspokoić, a siostrę Surkę położyła do łóżka. Brajndla zdrzemnęła się, siedząc i trzymając w jednym ręku pończochę, a w drugim kłębek bawełny. Nafty już niema w lampce, światło

coraz mniejsze, mgliste cienie rozpościerają się po pokoju... Pułap czarny i mglisty, a cień jego dochodzi do połowy ścian, pokój pełen smutku ciężkiego, coś, zdaje się, unosi się w nim a ja nie wiem czy to dobre, czy złe, czy święte, czy nieczyste... Ale to wiem, że to coś — jest straszne... Tak jest, pokój przejmuje strachem, cheder, rebe, synagoga, świat cały, całe życie — strasznem jest... A w tem życiu okropnem musimy walczyć z czyhającemi na nas zewsząd złemi siłami, musimy walczyć z diabłami, kominiarzami, z nieczystemi pająkami, które ogień podłożyły pod świątynię naszą, z własnemi naszemi grzesznemi pragnieniami. A pragnienia te czasami nawet doprowadzają żyda do jedzenia trefnego, do spoglądania na kobiety... O jakie to straszne. Jakie silne bywają pragnienia! I jak trudno jest żyć na tym okropnym, grzesznym świecie!

Oczy zaszły mi łzami, a matka spojrzała na mnie i rzekła:

— Chofni, jutro dokończę opowiadania, a teraz zmów modlitwę, pocałuj „mezuzę“, połóż się spać, bo nafty już niema w lampce i dłużej siedzieć nie można.

— Ależ, mamo, czem się to wszystko skończyło?

— Jutro ci powiem!

— Ale, czy pozostał u pana?

— Nie, historya to jeszcze długa, jutro opowiem ci wszystko, on pozostał prawowiernym żydem, i ty, Chofni, bądź prawowiernym żydem, jak twoi przodkowie!

Odmówiłem modlitwę, pocałowałem „mezuzę“ i położyłem się spać, nie przestawając z lubością rozmyślać o tym bohaterskim chłopcu, który walczył z Samoelem i zwyciężył, aż mi się oczy zamknęły i zasnąłem.

MYŚLI O KULTURZE ŻYDOWSKIEJ.

Świat duchowy żydowski, talmudyczno-rabiniczna literatura odpowiadała w siedmnastu wiekach rozprószenia doskonale wymogom kultury narodowej. Była ona ciasną nienormalną, jednostronną, lecz i żywotną i dlatego uprawnioną do życia. Naturze i otoczeniu ghetta brakło piękna, urozmaicenia, dalekich horyzontów. Kultura ta formowała oryginalnie społeczeństwo. Utrzymywała je w zamkniętym świecie obrazów, wrażeń i spostrzeżeń.

A życie społeczne żydów, których widownią było ghetto wpływało na ich tryb myślenia. Nadmiernie rozwiniętym funkcyom rozumu żyjącego wyłącznie z handlu narodu, odpowiadała zupełnie talmudyczna spekulacya, prześladowaniu z zewnątrz surowa rabiniczna karność wewnętrzna: za ponurem tłem ghetta szedł posępny jego światopogląd. Nędzy teraźniejszości towarzyszyły mistyczne wspomnienia przeszłości. Żaden naród nie żył tak retrospektywnie, żadne plemię nie było tak świadomem historycznej ciągłości w każdej chwili, jak żydowskie, choć ono z powodu braku zmysłu historycznego — skutku nienormalnego rozwoju — przeszłości nadawało często treść teraźniejszości.

W ten oryginalny, zwarty świat ghetta, którego wyrazem była zamknięta silna kultura, wpadały od czasu do czasu promienie ducha z zewnątrz i charakterystyczne rzucały światło na ciemne tło. Obce prądy stykały się w dziwny sposób

z głównym prądem rabinizmu. Wpływ tych czynników na świat ducha żydowskiego był zbawienny. Gdy to, co wewnątrz na ziemi ghetta powstało, było czemś trwałem, stałem, zachowawczem, to ideje i problemy, które z zewnątrz dochodziły, miały charakter postępowy, chroniły przed skost-

CMENTARZ ŻYDOWSKI W KRAKOWIE.

nieniem. Ponieważ głęboka tkwiła świadomość historycznej ciągłości, musiały się nowe. z zewnątrz przychodzące pierwiastki do niej stosować i naginać. Powstała synteza a ta wzbogaciła skarb kultury narodowej. To życie duchowe trwało do schyłku pietnastego stulecia. Od wypędzenia żydów z Hisz-

panii zaczęło zamierać. W tym stopniu, w którym się punkt ciężkości żydowstwa przenosił na wschód, zamknęło się ono przed wpływawami zewnętrznymi. Potęga ciągłości historycznej wzięła górę, użyźniające kulturę ideje i problemy nie zjawiają się więcej. Nie brakło przytem pełni życia, dojścia historycznych danych do bogatych konsekwencyj (lecz to nie rozwój, gdyż ten jest zawsze wypadkową starszych czynników i użyźniających takowe młodych prądów); powstały nowe sekty, nastąpiła wewnętrzna dyferencyacya. Brakło jednak szerszych horyzontów, światopoglądu. A działo się to w tym samym czasie, kiedy Europa zapłodniona duchem starożytności odradzać się zaczyna. Czasokres religijnego fermentu, naukowych przewrotów i społecznej rewolucyi przeszedł bez śladu obok nas. Skutek powstał taki, że się głęboka przepaść utworzyła między duchem świata a żydowstwa. Ilustracyą tego niekorzystnego zwrotu w żydowstwie jest działalność żydów myślicieli w wiekach nowszych do dziewiętnastego stulecia, którzy znaleźli drogę z ghetta do współczesnych idei. Jaka różnica między ich zachowaniem się wobec żydów a starszymi ich poprzednikami, żydowskimi myślicielami i poetami wieków średnich. Gdy ostatni zawsze się starali o utworzenie syntezy uniwersalnego ducha Europy z pierwiastkami żydowskimi, czem żydowstwo niezmiernie wzbogacili — powstała żydowska filozofia religii i moralności, zakwitła wspaniała poezya żydowska — ich następcy zupełnie z żydowstwem zerwali, z treścią jego jeśli nie i formą rozbrat wzięli (Spinoza) lub też indywidualności wśród nich słabsze i mniej konsekwentne nie zdołały cech żydowskich i ogólno światowych zasymilować, lecz kazały im luzem iść (Mendelssohn).

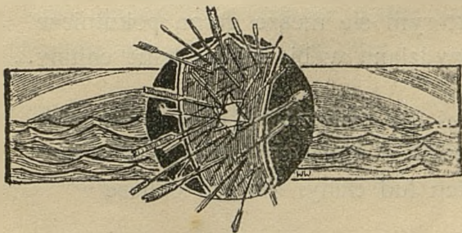
Wkrótce okazały się skutki zmienionych stosunków. Skostniałe żydowstwo, któremu brakło ożywczych soków

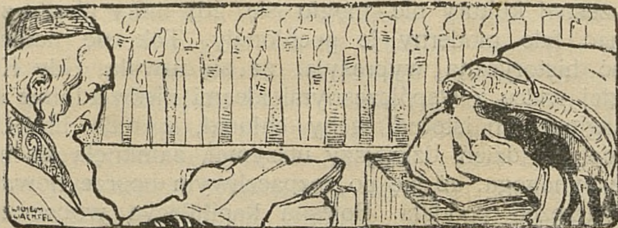
współczesnej kultury nie mogło się, gdy mury ghetta znikły, utrzymać, fale moderny je pochłonęły. Tak się nadmiernie ciągłość historyczna wyprężyła, że się urwała. Gdy Kościół w ciągłej walce z współczesnymi ideami nieświadomie się do nich naginał, ich istotne cechy chłonął, z nich brał zbroję i tak się po dzień dzisiejszy utrzymał, zamknęła się hermetycznie synagoga, aż się po rozpaczliwym oporze nowatorom bez zastrzeżeń poddala. Bolesna kapitulacya wobec cudzoziemszczyzny i wynikające z niej bezwzględne zobojętnienie wobec swego duchowego dorobku, oto obraz, który żydowstwo dziewiętnastego wieku przedstawia *).

SALAMON SCHILLER.

---

*) Praca ta jest wyjątkiem z obszerniejszego studyum, które się wkrótce pojawi na szpaltach berlińskiego miesięcznika „Der Jude".

WIKTOR E. PORDES.

Z „KOL NIDRE“.

(FRAGMENT).

Jak w tajnym dziwie spoglądaja runy
ścian w nawpół starte ozdobnych napisy

na ten ponury kształt żałobnej truny
w którym się rzesze garną pokutnicze
przywdziane w białe śmiertelne całuny...

Jakieś się zmierzchy kładą tajemnicze
na te wspomnieniem urzeczone tlumy
na ten lud cichy, którego oblicze

pobladło smętem przedśmiertnej zadumy,
na głuche szepty, co w świateł przeźroczy
gasnąc spowiją śmiertelne rozumy

tęsknotą, która chore dusze tłoczy,
tęsknotą, która rodzi sny daremne
i wiedzie czaru korowód przed oczy...

Oto się w blaski zaklęła tajemne,
któremi światło ubiela ołtarze
objęła stropy i ustronia ciemne,

przez szyb zczerniałe zagląda witraże
obsiada starca siwiznę gołębią
okala znojem poorane twarze

i z oczu dziecka patrzy czarną głębią
i w świec rudawym migoce płomyku
a czasem wstrząśnie tłumem, gdzie się kłębią

serc łkania, czasem zabrzmi w wielkim krzyku
co w sobie zwiera całą rozpacz nędzy
całą gehennę łez i krzywd bez liku

cały tłumiony ból życiowej przędzy...
I zwolna wstaje z niej jak gdyby rzewna
niedośpiewana łkaniem pieśń, pomiędzy

zmroszałe stropy snuje się rozwiewna
pod pułap pstrymi malunkami krasny
jak niewidzialna wznosi się królewna

idzie w ten okrąg zaduszny i ciasny
idzie w ten tajny opar rozmodlenia
jakby się w odgłos wsłuchiwała własny

którym się echo w harmonię przemienia
o łuki stropu potrąca sklepione
i o filary kowane z kamienia

I wznosi tchnieniem wzorzystą zasłonę
świątnicy, w krwawym blasku świec migota
i w krąg napełnia wtórem ech barwione

sklepy pułapu i chram pełen złota
i wszystko wnurza w dziwne snów obrazy
i dusze czarem roznamiętnień mota...

I wiedzie zdała od przyziemnej zmazy
życia i gwarnej opowieści bytu,
przez które broczą nędzne ludzkie płazy,

w jakieś tajemne przeczuwanie świtu
który rozpali dłoń wieczystej Mocy
wśród niezmierzonych obszarów błękitu...

I zda się, pieśń śni... To znowu sierocy
smutek przesłania śpiewów jej promienie,
że, zda się, błądzą pośród kirów nocy

I oto snuje pieśń głuche milczenie
i wszystko skryła grobem ciemnej dali,
pomrokiem próżni zaległa przestrzenie

i płynie wolno jak toń martwej fali
wśród drzew upiornie chylących ramiona
rytm, co się skargą obumarłą żali...

A oczom śni się jesienna opona
niebios i ziemia odlotem żórawi
smutna i poświetl zachodu czerwona...

...Dogasające słońce w krwi się pławi...
w skalistych puszczach chmurne wiatru wiewy...
serc ludzkości lękiem mąk się krwawi...

I znów wybucha jak zmącone śpiewy,
jak głos z nad długich świetlistych roztoczy
morza, gdzie ciągną sznurem błędne mewy...

Wkrótce noc bezmiar sinych wód omroczy...
Jeszcze się bieli lśniących skrzydeł krasa
lecz już za brzegiem wypatrują oczy

bo już paląca topiel krwi przygasa,
przyćmiony odblask zbladłego szkarłatu
po szczytach fali błędnym ogniem hasa

i w kształt żarnego płonącego kwiatu
śle przepych blasków ponad chmur całuny
po raz ostatni błogosławiąc światu...

Pod niemi w dole złotorude łuny
świecą. Głąb sina płoni się pożarem
i barwi przestwór płomiennemi runy

i idzie blasków symfonia bezmiarem
w zacisze morskich przewiei wtulona
by się ostatnim wnet rozpłonić żarem...

I gaśnie zwolna pieśń i milknąc kona...
To znowu duszę w krwawy bunt spłomieni
wielką pogardą życia i szalona

rozpłonie stosem wężowych płomieni
to znów niemocy ból ją wskróś rozorze
i płynie głucho z pomrocznych bezdeni

kajaniem w kornie zniżonej pokorze
przed niezmierzoną Potęgą i Mocą,
co wszystko widzi i co wszystko może,

co wszystko zległo swą bezwiedną nocą
co w sobie jedna tworzy wszechistnienie
praogień, którym się wszechsłońca złocą,

ta, która z siebie dobyła wszechtchnienie...
I znowu z pieśnią skargi lęku płyną
przed grozą mocy, co zwie się Cierpienie,

zwie Ból, już z piersią wessany matczyną...
upiór, co warzy skryte snów marzenia,
pragnienia tajną poczęte godziną...

krwawa uluda, która opromienia
kwiaty w dumania ogrojcach wyśnione
zacisza swobód i lat upojenia

i te sny ludu, zapatrzone w stronę,
skąd nieprzeparty wiew przypomnień płynie...
O jako żalą się nieukojone

tęsknoty pragnień w mistycznej godzinie
pieśni, co za nie płaczem swym się skarży
jak rzewny urok szczęścia, co przeminie

i echem głosów zapomnianych gwarzy...
Zamarłe śpiewy wtórzą się i żalą...
jawią się błyski zapomnianych twarzy...

I płyną w szary kres mgieł, co się walą
na krańcach dali, zanurzonej w mroku
akordy w smętku roztopioną falą...

I w chmurnym modłów pokutniczych tłoku
bierze pieśń w siebie lęk bladej niemocy,
co się łzą mieni w zapłakanem oku

i bierze w siebie lęk i płacz sierocy
dusz i zarzuca smętu kir na twarze
i przez przepastną toń zwichrzonej nocy

wzlata nad świątnic zapadłych ołtarze,
zamarłych śpiewów echa pod swą wodzą
wiedzie i grobom zmartwychpowstać każe....

I bierze w siebie krzyki serc co wschodzą
w niej, jakby ognie płomieniami męki
dusz, co na szczęścia zatratę się rodzą,

daremnych marzeń widziadła i lęki
w jeden przypomnień wian płonący splata
jak krwawa żagiew nieskończonej męki

i obłąkana bólem wielkim wzlata
orlim rozmachem skrzydeł nad ponury
strop w głuchą pustkę bezkresnego świata

i mknie w dal lotem wezbranej wichury
Gdzieś pod nią w dole chmur bezdomne tłumy
płyną leniwo w kres i szemrzą wtóry

ech, gdy wieczorne ozwą się poszumy
i spływa srebrna miesięczna poświata
na dale pełne bezbrzeżnej zadumy...

Ponad nią bezmiar, gdzieś się z światłem brata
przepastnych mroków głąb, i blask promienia
omdlewa, gasnąc w głuchej bezdni świata...

A w krąg posępne królestwo milczenia
cisza i ciemnic bezgwiezdne obszary
a poza niemi Noc i kres istnienia...

MYŚLI Z POWODU VI. KONGRESU.

I.

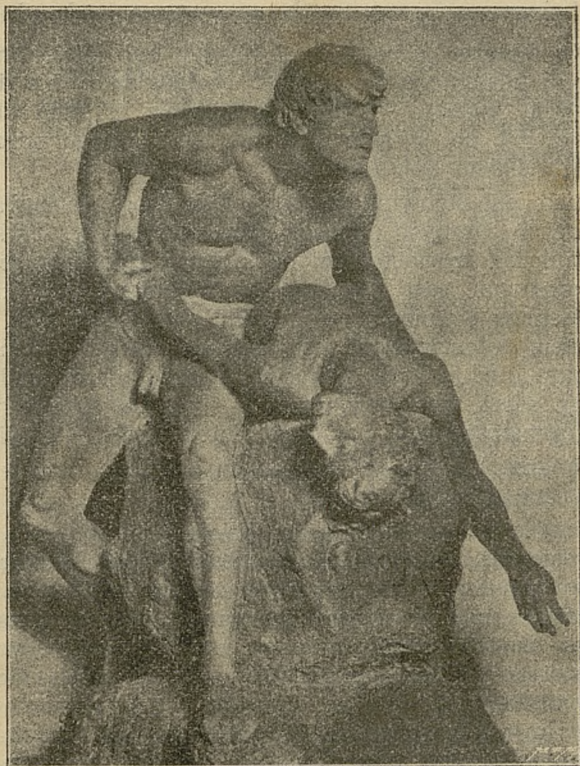
Dla bacznie przyglądających się rozwojowi syonizmu w latach ostatnich nigdy nie było tajemnicą, iż kongresy syonistów ocierały się jedynie o ruch. Wyrażając się ściślej, kongresy były zawsze w mniejszym lub większym stopniu czemś zewnętrznem w stosunku do wewnętrznej ewolucyi syonizmu.

Ruch szedl samopas — i kongres tylko z lekka muskał najbardziej dobitne jego przejawy.

Ruch rósł wszerz i wgłąb, potężniał w swej sile ideowej i twórczej, wchłaniał jeden za drugim elementy życia golusu — lecz kongres syonistów był tylko słabym echem, bladem, niejasnem i mętnem odbiciem ruchu.

Nie jest obecnie naszem zadaniem szczegółowo przeniknąć w przyczyny tego zjawiska. Konstatujemy fakt, którego zgodność z prawdą stwierdza 7-mio letnia praktyka kongresowa — i nie skłonni jesteśmy doszukiwać się źródeł jego w przypadkowej konstelacyi kierujących sfer partyi — natomiast mamy wszelkie powody przypuszczać, iż głębsze zbadanie źródeł tych prowadzi do analizy i oceny współczesnych sił syonistycznych w ogóle.

Ów kongres jednak, który nie leżał na linii rozwoju ruchu — jest jedynym wyrazem zewnętrznej energii syoni-

HENRYK GLICENSTEIN.

KAIN i ABEL.

stycznej, jest kierownikiem i właścicielem materyalnych środków jej.

Ów kongres jednak, który zwykle był miejscem mniej lub więcej misternego i zręcznego „załatwiania" nie dających się załatwić kwestyj — jest jednocześnie trybuną skąd rozejść się ma po świecie radosna, niecierpliwie oczekiwana wieść o wielkiem zwycięztwie.

Ruch jest bojownikiem bez broni. Broń spoczywa w nawpół obcych, zimnych dłoniach sprzymierzeńców. Ta sprzeczność pomiędzy wewnętrznem napięciem ruchu i jego zewnętrznymi środkami jest największą, najboleśniejszą tragedyą współczesnego syonizmu — i czem silniejszem jest to napięcie czem potężniejszem jest ciśnienie energii — tem więcej złowrogim jest kontrast pomiędzy budzącymi się nadziejami, pomiędzy wiarą wzmacniającą siły — a niezmiennie następującem rozczarowaniem, upadkiem entuzyazmu — bezsilnością.

Kongres VI. nie był wyjątkiem z tego ogólnego prawa syonistycznego życia.

Jedynie to, co dotychczas działało nieznacznie, cicho, było podziemną, niejawną pracą obecnie przy zetknięciu się z realnym faktem — w niebywale ciężkim momencie żydowskiej historyi, pod wrażeniem przelanej krwi żydowskiej — w epoce ekonomicznego kryzysu bez wyjścia — w chwili wewnętrznego dojrzewania ruchu — nabrało cech nieoczekiwanej katastrofy.

W pierwszej połowie roku 1903 obserwowaliśmy wzrost nadziei pokładanych w VI. kongres. Wierzono, iż ruch zacznie pracować u wrót Pelestyny, El-Ariseh był pociechą syonistów we wszystkich ciosach, jakich im los w przededniu kongresu nie szczędził.

Wierzono, iż ruch, wzmocniony cierpieniem, zbogacony i ożywiony przypływem młodych sił wstąpi w realną, twórczą walkę o ziemię.

Lecz już przed kongresem temperatura opadla. I nie było to przypadkowem. Nikt bowiem nie dbał o podtrzymanie temperatury. Nasi sprzymierzeńcy z zachodu, w których dłonie złożyliśmy swą broń, byli zanadto porwani tajemniczą i naddyplomatyczną polityką, by dbać o podobny sentymentalizm.

Przed samym otwarciem kongresu marzono jedynie o tem, by kongres jako tako, jak poprzednie, pokazal światu, że żyjemy — i wszystko idzie dobrze.

Lecz kongres podniósl w nieoczekiwany sposób temperaturę. Nasi zachodni towarzysze, oparci na swych przyjaciołach z Rosyi — twór dyplomatycznego syonizmu — uznali za potrzebne i ruch wprowadzić w grę dyplomatyczną. Dotychczas kongres szedł za ruchem — ruch go przerastał.

VI-ty kongres tą rolą się nie zadowolnił — VI-ty kongres t. j. większość współczesnej partyi — zamierzył się na ruch, chcąc nim owładnąć. Dwie siły, które mogły iść obok siebie przez lat 7 — stanęły naprzeciw siebie, wrogie, rozgoryczone długo tajoną niechęcią — gotowe do walki.

Czy doszło do walki? Czy to cośmy przeżyli przez owe 3 pamiętne dni sporów o „komisyę" zasługuje na zaszczytne miano walki?

Padło dużo słów, powoływano się na wiele uczuć i na wiele obowiązków — oburzano się — i płakano — lecz nie wzięto się za bary. Nie powiedziano sobie: jesteś przeciwnikiem, wrogiem moim — i tu oczekuje jednego z nas śmierć. Nie powiedziano sobie: jesteśmy przedstawicielami dwóch dążności historycznych — wyrazem dwóch sprzecznych tendencyi życia żydowskiego.

Natomiast większość twierdziła, że chce właśnie tego samego do czego dąży mniejszość, tylko po drodze do Syonu pragnie zbudować przytulek dla biednych żydów w Afryce. Wszak syoniści mają tak dobre serce! I większość w to wierzyła! Lub w każdym razie większość większości. — W tem być może leży całe niebezpieczeństwo sytuacyi.

Mniejszość zaś? Nie była to mniejszość, która marzy o zwycięztwach, która mogła by stanąć na gruzach większości i podniósłszy broń zakrzyknąć: Oto droga! Nie, była to grupa, o ktorej jedność mogłyby się odbić pociski rozprószonej masy bezwładnej. Była to słaba, skromna, bezsilna mniejszość — która pracowała bez wiary w siebie — w przesadnem wyobrażeniu potęgi przeciwnika.

Dlatego na VI-tym kongresie nie było walki — nie było starcia, jedynie zalew mniejszości większością, zręczna gra parlamentarnych posunięć. W atmosferze wyraźnie dawała się uczuć duszność. Wszelka myśl, wszelka chęć silnego czynu zamierała od tego braku swobodnego powietrza.

I ludzie żywi, ludzie ciężkiej, wytrwałej pracy, marzyciele i bohaterowie golusu — młode wrące żądzą poświęcenia siły — w tych ciasnych ramach obcego im kongresu, zwijały swe skrzydła spragnione lotu i zastygły w cienie bez krwi i woli.

Nie było więc młodych porywów, nowych płomiennych słów — natomiast gdzieś w głębi owej ruchliwej, niespokojnej, nerwowej masy uczestników i słuchaczów zgromadzenia — ciągle się burzyło, kipiało jakimś męczącym, bezsilnym protestem.

Od otwarcia kongresu, aż do zakończenia sprawy W. Afryki, panował ów hamowany nazewnątrz — burzliwy, lada chwila grożący wybuchem nastrój.

W pewnych momentach był to gorżki niepokój o honor wszechświatowej reprezentacyi syonistycznej — doświadczenie nauczyło bowiem, iż nigdy przewidzieć nie zdołamy wszelkich niespodzianek, wszelkich zwycięztw — i nowych pomysłów dyplomatycznych.

Czasem było to rozgoryczenie ludzi związanych z żywiołem przypadkowym, który lada chwila zakpić sobie może z uczuć głęboko sięgających — z przekonań latami pracy i myśli zdobytych.

Na tem tle psychologicznem odbył się ów brzemienny w skutki kongres. Podobnież jak w całości życia syonistycznego — wszystko zasadnicze, wszelkie przeciwieństwa i kontrasty głębsze — było odsuniętem gdzieś wgłąb drobnych dyskusyi — na światło zaś szerokiej jawności wypłynąć mogła jedynie nawpół osobista, małostkowa, nie pogłębiona opozycya.

I było to na VI-tym kongresie tem więcej pożałowania godnem, iż przeżyliśmy na nim chwile — słyszeliśmy słowa, gdy zdawać się mogło, iż syonizm oficyalny i syonizm mniejszości zetknęły się na ostro, gdy dotknięto kwestyi realizacyi dążeń syonistycznych. Czem mógł być w znaczeniu rozwoju idei syonizmu i partyi ów kongres, gdyby z mów Trietscha i Nossiga usposobienie większości i taktyka kierowników nie uczyniła tragikomedyi — poskromienia nieposłusznych wichrzycieli, którzy nie wiedząc sami czego chcą, psują harmonię zgromadzenia?

Czem byłby kongres VI-ty, gdyby większość zmuszoną była bronić dotychczasowych dróg ku zdobyciu Palestyny — a mniejszość mogła by swobodnie nacierać?

Lecz do tego nie doszło. — Doszło natomiast do zupełnego tryumfu większości, idącej tam dokąd ją prowadzą—

do zamaskowania zręcznym manewrem wielkich znaków zapytania — do kongresu nieszczerych, niejasnych, skrępowanych dyskusyj.

II.

Pragniemy obecnie dotrzeć do owych zasadniczych kontrastów, które mogły by być motorami walki kongresowej — i które są źródłem ciągłego niepokoju w wewnętrznem życiu syonizmu.

Pragniemy zdać sobie sprawę z istoty i dążności grup syonistycznych w świetle realnej kwestyi ziemi. W tem znaczeniu VI. kongres posunął nas naprzód — nigdy dotąd tak wyraźnie nie zarysował się stosunek partyi do jej ostatecznego celu — nigdy nie odcinały się tak jasno sprzeczności uzasadnień syonizmu.

Współczesny syonizm, jako pewnego rodzaju całokształt ideowy, jest mniej lub więcej zręcznem połączeniem kulturalnych i ekonomicznych potrzeb żydowstwa. Na krańcach tego poglądu kiełkują czysto ekonomiczne lub akademicko-kulturalne uzasadnienia syonizmu.

Jeżeli jednak mówić o większości syonistycznej zarówno ogólnej jak i kongresowej — syonizm jej jest mieszaniną — i to mieszaniną mechaniczną świadomych dążności ekonomicznych i kulturalnych.

Owe dążności ekonomiczne są świadome jedynie z punktu widzenia jednostki; jest to wyraz niezadowolenia ludzi czujących, jak się usuwa grunt pod ich nogami, skazanych na podwójną konkurencyę, skrępowanych w swobodzie ruchów. Jest to akt dobrego serca i przywiązania do ludu i jego tradycyi — ze strony mniej lub więcej zasobnej burżuazyi, przy-

glądającej się tragedyi ekonomicznej żydów wschodnich. Jest to dążenie do poprawy bytu, do ulżenia niedoli, jest to akcya ratunkowa ze wszystkiemi jej cechami — pośpiechem, kompromisem, skłonnością do nadmiernego rozszerzenia swych wpływów, z przecenieniem chwilowych zwycięztw i t. d.

Do świadomości owej większości — i mowa tu nie tylko o zachodnich, lecz i o wschodnich syonistach, nie przeniknęła jeszcze idea o ruchu ekonomicznym w narodzie, o głębokiej zmianie ustroju gospodarczego — o powstawaniu w żydowstwie klas, o ich znaczeniu obecnie i dla przyszłości narodowej.

Większość woła: naród chce jeść — i żąda od syonizmu na to odpowiedzi. Syonizm w oczach większości nie jest ruchem, który z zamętu współczesnego życia żydowskiego może tylko wydobyć twórcze siły i spożytkować je dla odrodzenia ekonomicznego narodu, lecz pewnem przedsiębiorstwem, które ma obowiązek i możność polepszenia bytu jednostek żydowskich.

Jakimi są dążności i potrzeby kulturalne większości syonistycznej? Tu panuje chaos nie do odtworzenia.

W syonizmie szuka ratunku obok Mizrachi widzącego upiora zaniku ortodoksyi, obrażony niemiec mojżeszowego wyznania, którego nie przyjęto do niemieckiego Turnverein'u, obok filantropa marzącego o patryarchalnem życiu na łonie pięknej tradycyi — cały szereg mniej lub więcej świadomych „Zukunftstaatler'ów." Czy już sama bezładność owych kulturalnych dążeń nie charakteryzuje ich bezsilności?

I czyż potrzeba mówić o braku wszelkiej świadomości wewnętrznego związku pomiędzy ekonomicznemi i kulturalnemi dążnościami? O zupełnem zaniku potrzeb politycznych?

Taką jest podstawa syonizmu większości. — Jaką jest i jaką może być praca jej? Jest to praca akcyonaryuszy przedsiębiorstwa, którzy wybrali zarząd, pełniący wszelkie odpowiedzialne czynności; jeżeli akcyonaryusze owi pozostawili sobie jakąkolwiek pracę, to jedynie reklamowanie przedsiębiorstwa nazewnątrz i powiększenie liczby uczestników *ad infinitum*. Zarząd natomiast prowadzi nawę samodzielnie, od czasu do czasu zwołując swych wyborców, by im powiedzieć: Ludzie, którym powierzyliście swą sprawę — nie śpią — wy zaś rozejdźcie się do domów — i czekajcie — wszystko będzie dobrze.

I zasada „nic nie robić i czekać“ stala się teoryą, teoryą, która przez 7 lat przygniatała porywy ludzi pracy realnej, mozolnej, krwawej, lecz siłą konieczności zbliżającej do celu.

I czyż tylko przypadkiem teorya ta tak przypadła do gustu szerokim kołom syonistycznym — czyż w ustach ludzi złośliwych to ciągłe trzymanie Syonu w perspektywie nie może być potężnym antysyonistycznym argumentem?

Jeżeli większość jest ekonomicznie narodowo nieuświadomioną — i w kulturalnem znaczeniu chaotyczną — nie znaczy to, iż mniejszość może być scharakteryzowana harmonią poglądów syonistycznych.

Nie należymy bynajmniej — niestety! — do apologetów mniejszości — zabójcze mikroby golusu i ją nurtują i ją miażdży koło żydowskiej historyi — lecz m n i e j s z o ś c i t e j p r z e z n a c z o n e m j e s t n a s w y c h b a r k a c h w y n i e ś ć s y o n i z m p r z y s z ł o ś c i.

Jakimkolwiek był by sąd o niej — mam na myśli zarówno garstkę konsekwentnych terytoryalistów, jak i jądro mniejszości, bezwzględnych zwolenników Palestyny — jedno

MAURYCY GOTTLIEB.

SHYLOCK i JESSICA.

musi być jej przyznanem jako niespożyta siła — jej dążność do związania obecnego momentu w życiu żydów z całością ich historyi, jej świadomość, iż syonizm jest ruchem, którego źródeł szukać należy w odległości wieków, a końca w radykalnym przewrocie życia narodowego, jej aktywność syonistyczna szukająca dróg — i zwolna je znajdująca — dróg łączących dzisiaj żydowskie z jutrem.

Uświadomiona mniejszość — bo jest i nieuświadomiona, idąca za popędem przyzwyczajeń, tradycyi — zawsze była owym fermentem w partyi, który budził zadowolonych z siebie i ufnych w czujność wybranego zarządu — który szukał pracy — znajdował ją — i walczył o prawa dla niej. Z łona mniejszości powstał — aczkolwiek pojedyńczy, lecz jednak donośny protest przeciw rozszerzeniu syonizmu do akcyi ratunkowej dla biednych żydów — i w jej głębinie zaczęły kiełkować myśli o oparciu syonizmu na klasie ekonomicznej; owa mniejszość wysunęła na czoło jedynie możliwą obecnie twórczość narodową żydowską — sztukę — i w końcu protestowała przeciw syonistycznej bezczynności w Palestynie.

Taką jest mniejszość syonistyczna wobec większości. Jest ona dla nas ruchem syonistycznym, zdążającym do jasności całokształtem poglądu na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość żydowstwa — wobec przedsiębiorstwa, leczącego jednym plastrem wszystkie rany, oczekującego szczęśliwego przypadku, który by dał odrazu gotowe rozwiązanie zawikłanych zagadnień, wobec przypadkowego elementu, pasywnego, nieświadomie reagującego jedynie na jaskrawe, nieprzetrawione zjawiska.

Jest ona dla nas zarodkiem przyszłej świadomej polityki narodowej, korzystającej skrzętnie z każdego faktu życia żydowskiego, śladem raz wytkniętej realnej taktyki, zwolna lecz

pewną drogą naprzód idącej — w przeciwieństwie do bezładnej, niczem nie gwarantowanej, skazanej na stopniowy zanik sił politykomanii większości, bezradnie i bez zrozumienia spoglądającej na budzące się i zamierające bez pożytku siły żydowskie, myśli i porywy.

I jeżeli w mniejszości widzimy przedstawicieli ruchu żydowskiego, rozwiązującego dla siebie kwestyę żydowską — większość wbrew wszelkiej narodowej frazeologii trzyma się jeszcze oburącz nieszczęsnej wiary w zbawienność filantropii— co prawda filantropii ulepszonego gatunku — lecz temniemniej typowo-żydowskiej akcyi ratunkowej, która z góry jest skazana na typowo-żydowskie niepowodzenie.

Na VI-tym kongresie obie te grupy syonistyczne stanęły wobec konkretnego projektu, który miał być pierwszym krokiem kolonizacyjnym partyi.

I wtedy nastąpiło charakterystyczne zjawisko: większość przedewszystkiem uznała za stosowne ogromnie się ucieszyć. Jakto dają nam ziemię — coprawda nie w Palestynie — lecz w Afryce — lecz ziemię i do tego bogatą podobno — jak można nie wziąć tego co dają? — Wszak nie mamy co jeść! I to wystarczyło dla większości, tembardziej, że podarunek był ze stemplem autonomii, o której dokładnego pojęcia daremnie szukać można u wielu, wielu „politycznych" syonistów.

Przedewszystkiem zasada: brać, co dają — czy zaś to leży na linii programu syonistycznego, czy jest z punktu widzenia syonizmu celowem — to rzecz drobna; wszak żydzi przez tyle, tyle lat wędrują — i nie zapomnieli Syonu, więc i w Afryce będziemy mieli syonistów.

Owa lekkość rozwiązywania kwestyi przez większość syonistyczną — owa dobroduszność traktowania spraw życia i śmierci — jest przerażającą.

Naprożno szukać jakiegokolwiek świadomego planu — wszędzie przebija psychologia nędzarza, dla którego każda oddalona kraina jest złotodajną — wszędzie gotowość w jednej chwili rzucić pracę pokoleń, by uchwycić cokolwiek realnego w pojęciu ludzi, żyjących chwilą.

Wobec konkretności faktu odsłonił się konkretny stosunek ludzi tych, którzy przez 7 lat pielęgnowali frazeologię syonizmu — odrazu Syon w chwili obecnej stał się sentymentem, teraz nie możemy jeszcze myśleć o Palestynie — da Bóg z biegiem czasu, gdy nakarmimy głodnych i t. d. I ci sami ludzie, którzy potrafili przez 7 lat złorzeczyć ICA., wykpiwać kolonizacyę Argentyny i t. d. idąc za ogólnym prądem partyi — obecnie wystąpili przeciw Palestynie z całą banalną argumentacyą filantropii żydowskiej.

Lecz filantropia żydowska wie dobrze co robi, a nasza większość syonistyczna, nieświadomie, wbrew swej woli idzie w jej ślady.

Przez caly VI-ty kongres przewijala się tendencya osłabić w barwach „syonistyczność“ kongresu; mniej lub więcej świadomie większość przejawiała dążność do rozwiązania kwestyi w imieniu ogółu żydowskiego — nawet kierownicy partyi i oficyalne jej sprawozdania zdradzały ogólno-żydowskie aspiracye.

Zdawało się chwilami, że kongres syonistów pragnął wsiąknąć, rozpuścić się w zamęcie życia żydowskiego — i wtedy mieliśmy wrażenie, jak gdyby mąż siły potężnej wyrwawszy się już z lepkiego bagna drobnych usiłowań do wolnych przestrzeni wielkiej, twórczej pracy — znów począł się osuwać wgłąb — na lata skarłowacenia, bezczynności — i małych, „dobrych“ uczynków.

Jeżeli większość się radowała, mniejszość rozpaczała. Co prawda na kongresie wyłoniła się mała grupka mniejszości, która zrobiwszy kilka łamańców doktrynerskich znalazła się przypadkowo po stronie większości — jest to grupa teoretyków terytoryalizmu niezależnie od Palestyny.

Lecz ta grupka już dzisiaj przestaje się radować.

Po za nią, mniejszość prędko się zoryentowała w sytuacyi. Tu nie szło o zwrócenie ruchu odrodzenia żydowstwa w inną stronę — o jakieś oderwanie myśli mesyanistycznej od jej realnego symbolu — Palestyny, o walkę pełną tragedyi pomiędzy przeszłością a przyszłością — o zburzenie tradycyi — lecz o poddanie się zaczątków świadomego ruchu żydowskiego pod naciskiem starej, przegniłej taktyki żydowskiej.

Dla ludzi choć z lekka wtajemniczonych w proces kolonizacyjny i przyglądających się emigracyi żydowskiej było jasnem, iż nie może być tu mowy nawet o jakiejkolwiek akcyi ratunkowej, któraby mogła radykalnie rozwiązać Judennoth — lecz maximum o jednym z dziesiątków paliatywów, rozpraszających energię żydowską — w danym wypadku niszczących zarodki stworzone przez 7-letnią wzmożoną pracę myśli syonistycznej.

I wtedy w psychologii mniejszości powstało owo uczucie znamienne dla VI-go kongresu — świadomość zalewu, świadomość, iż niczem niepowstrzymana, wprost żywiołowa fala dezorganizacyi grozi zatopieniem kiełkującym twórczym siłom młodego żydowstwa.

Mniejszość zrozumiała, iż dla większości ziemia nigdy nie była niezbędnym do wprowadzenia w życie żydowskie elementem twórczym — nigdy nie była gruntem, na którym skrępowana ekonomicznie i żyjąca jedynie kulturalnie nacya ma wyrosnąć do wysokości pełnią życia oddychającego narodu.

Dla większości ziemia nie była koniecznym warunkiem stworzenia grupy narodowej, ekonomicznie normalnej i zabezpieczonej — lecz schroniskiem dla biednych i nie mogących się zasymilować żydów.

Podobnego stanowiska zmienić dyskusyą nie można — podobną większość stworzyła taktyka partyi.

A taktyka partyi zaś jest wypływem jej syonizmu.

III.

Otóż na VI-ym kongresie syonistów, gdyby doszło do walki — trzeba by było stoczyć walkę o syonizm. Trzeba by było wyznaczyć granicę pomiędzy ruchem politycznym, świadomym swych sił i celów, a przedsiębiorstwem dla uszczęśliwienia żydów. Do tego nie doszło — i wiemy gdzie szukać przyczyn. Lecz jeżeli nie doszło do tego wczoraj — to czyż znaczy to, że nie stoczymy walki jutro?

I czyż może nie przyjść do walki?

Rozumiemy dobrze, że to cośmy widzieli na kongresie VI-ym nie jest przypadkiem, więcej, nie trzeba było być wielkim prorokiem, by pojąć, że w tej lub owej formie kryzys musi nastąpić. Staraliśmy się wykazać w jakiej konkretnej formie przejawił się on obecnie — na ostatnim kongresie — lecz któż wyliczy te wszystkie sporne kwestye, kwestye, które muszą prędzej lub później być rozwiązane — i które jednocześnie muszą prowadzić do konfliktu. Jeżeli nawet Uganda pójdzie *ad calendas greas*, to czyż owa większość — nie kierownicy partyi bynajmniej — lecz owa większość rozpolitykowana, owa większość pod wielką firmą prowadząca najmarniejszą w świecie akcyę filantropijną — czyż nie pójdzie dalej — czyż życie żydowskie nie sprzyja jej światopoglądowi?

A po za kwestyą „Syon — Afryka“ któż nie zdaje sobie sprawy z niemożliwości wspólnej pracy w innych dziedzinach?

Dlatego upatrujemy w VI-ym kongresie pierwszego zwiastuna przyszłości. Dzięki być może szczęśliwemu powiązaniu się okoliczności kongres zespolił w sobie wszystkie elementy życia syonistycznego, przeciwstawił najskrajniejsze kontrasty — skłębił najróżnorodniejsze żywioły — i dał tak plastyczny — że nie powiem, tragiczny obraz syonizmu współczesnego — iż dalej łudzić się niepodobna.

I niepodobna tembardziej — iż mamy do czynienia z nieubłaganemi faktami życia — ów „syonizm“ większości, taktyka partyi — i w końcu owa większość sama — to zjawisko niezbędne wobec położenia żydowstwa, to nie jest coś co stworzyły jednostki i co się może rozpierzchnąć — to są ostatnie wysiłki bankrutującej filantropii i pierwsze brzaski polityki narodowej — to jest przeszłość żydowska, która idzie na spotkanie przyszłości, upadając pod brzemieniem balastu wieków.

W podobnych momentach historycznych niezbędną jest jawna walka, która z całą bezwzględnością depce wszystko przeżyte, niezależnie od pozornie nowej formy — i toruje drogę młodym, jasnym, śmiałym siłom jutra.

Więc kongres zbliżył nas tylko do tej walki — stoimy obecnie w przededniu pierwszych poważniejszych strzałów.

Mylą się ci, którzy w walce tej widzą powrót do przeszłości — którzy upatrują w niej jedynie zmianę taktyki kolonizacyjnej — i mylą się ci, którzy upatrują źródło obecnej fazy w partyi i poglądach jej kierownika.

Kwestya taktyki kolonizacyjnej — kwestya Charter'u — jest ściśle związana z pojęciem syonizmu, wysuniętego przez większość — jest to niezbędny skutek jej politycznej niedoj-

rzałości. Większość będzie zawsze uganiała się za „dokumentami". Kierownicy partyi są zależni od tej większości — i każda większość wysuwa swoich wodzów. Dlatego walki oczekujemy nie na linii krytyki postępowania kierowników — lecz w kierunku odsłonięcia istoty owej „większości syonistycznej".

Zadaniem mniejszości jest rozbić ową większość w znaczeniu syonistycznem. Wykazać, że jest tylko ładnie udekorowaną formą starej, dobrze nam znanej filantropii żydowskiej — że jest zdolną tylko czekać, a nie pracować — że nie jest w stanie tworzyć i walczyć — lecz otrzymywać, że wierzy jeszcze w „papierki" i nie rozumie, że pewność daje tylko siła. Zadaniem mniejszości jest zmusić ją do walki otwartej — odepchnąć przegniłą zupełnie w znaczeniu żydowskiem część jej w objęcia zawodowych dobroczyńców naszych — i przyciągnąć zdrowe jej elementy pod sztandar odrodzenia narodowego.

I wtedy dopiero, gdy będziemy mieli partyę nie z ludzi płacących szekle i bolejących nad nędzą żydowską — lecz ze świadomych swych sił i swych celów pracowników — i gdy syonizm nie będzie stawiał sobie za zadanie pomódz każdemu nędzarzowi żydowskiemu już dzisiaj, a zmierzać będzie ku rozwiązaniu ekonomicznej kwestyi narodu; — wtedy punkt ciężkości syonizmu sam przez się przesunie się na ruch, na aktywną żądzę czynu szeregu pokoleń — a wtedy hasłem taktyki stanie się praca — bo ruch nie może czekać, choćby tego i chciały dowieść piękne teorye.

W ten sposób, w pewnem znaczeniu, mniejszość powinna zacząć od początku. Byłoby lekkomyślnością przypuszczać, iż walka kongresowa coś może jeszcze uratować — i byłoby pesymizmem, niczem nieusprawiedliwionym rozczarować się w wewnętrznych siłach syonizmu. Natomiast, prawdą jest,

że historya złożyła w dłonie uświadomionych młodych żydów — przyszłość narodu. Nigdy być może owa przyszłość nie była zależną w takim stopniu od energii i twórczości je-

JEHUDO EPSTEIN. MACHABEUSZE.

dnostek, jak w chwili, przeżywanej obecnie. Dający się wyraźnie odczuwać moment rozkładu żydowskiego — jest momentem krytycznym.

Wszelkie rozumowania na temat: czekaliśmy tyle wieków — jeszcze poczekamy; wszelkie wiary „romantyczno-

narodowe", o jakich na kongresie przebąkiwano — są równie naiwnemi, jak szkodliwemi.

To położenie zwiększa jeszcze odpowiedzialność „mniejszości" syonistycznej — i zmusza ją do wysunięcia konkretnych czynów.

Gdzie szukać owych konkretnych czynów — było jasnem już na kongresie; jak wspólne natchnienie u wszystkich wypłynęła myśl: obecnie my szukamy dróg dla zdobycia Palestyny — ponieważ większość odsunęła ją jaknajdalej, dla nas jest ona bliższą.

I my wierzymy, iż mniejszość syonistyczna może nas zbliżyć do Palestyny. Nam przestały już imponować tajemnicze miny wielkich polityków — i myśmy zrozumieli, że niema nic więcej zabójczego dla syonizmu jak owa wiara, że ktoś za nas myśli; jak owo odsunięcie mas i inteligencyi od twórczej pracy dla ziemi, która ich odrodzi.

My wierzymy w pracę pokoleń i chcemy ją rozpocząć — bo duszno już nam jest w tej atmosferze bezczynności.

Nie pragniemy „zwycięstw" — lecz nie chcemy umierać; pragniemy czynu, krwawych usiłowań, radości i wiary ludzi idących zwolna — lecz idących naprzód; chcemy być panami ruchu, a nie pionkami w mocy przypadku.

I w imię tej gorącej żądzy pracy — powołujemy mniejszość do walki o syonizm — do żmudnych długich usiłowań o piędź ziemi *).

JAN KIRSZROT.

---

*) Rocznik żydowski mający na celu wierne odzwierciedlanie prądów nurtujących syonizm, w danym roku umieścił w imię bezstronności powyższą pracę, z którą się niezupełnie identyfikuje. W tej samej materyi udzielamy również głosu drowi Malzowi (patrz str. 125). *(Uw. Red.)*

CH. D. NAUMBERG.

SZCZĘŚCIE.

(Z LITERATURY ŻARGONOWEJ).

W niezmierzonem przestworzu, w kosmosie bezgranicznym leciał anioł.

Od dawna już, dawna tak szybuje niestrudzony w locie.

Gdy napotka w biegu na słońce, gwiazdę jaką lub kometę zbłąkanego, zatrzyma się na chwilę i pyta: „Powiedzcie! nie wiecie gdzie jest ziemia? Zaledwie „Nie!“ usłyszy, już dalej odleci. Ni chwilkii stracić nie chce! Przed wiekami, przed dawnemi, słyszał anioł o nędzy nieszczęsnych mieszkańców ziemskiego padołu, o tem, jako ciężko walczą z życiem — i litością wezbrało jego serce anielskie. I z płaczem padł przed tronem Pana i prosił o szczęście dla ludzi; a Pan prośbą wzruszony, „Szczęście“ mu wręczył, by je zaniósł nieszczęsnym ziemi mieszkańcom.

Odtąd to zleciawszy z siódmej warstwy niebios błądzi między słońcami, kometami, gwiazdami i szuka jej — szuka ziemi.

W prawicy trzyma „Szczęście“. Lekko poruszają się w eterze jego białe skrzydla. Tysiąclecia już minęły, przez miliony systemów już przeleciał — a jednak dotąd nie wie, gdzie ziemia i nieszczęśliwy na niej ród ludzki.

Czasem łza spływa z oka anioła na powiewne jego skrzydła, które niosą go może w kierunku od ziemi! Lecz nie trud na razie bez celu, ni tułaczka tak długa i żmudna smutku jego przyczyną, jeno to, iż tak długo czekać muszą nieszczęsni ludzie, szczęścia spragnieni, szczęścia, które on niesie w prawicy — oto co mu łzy wyciska palące.

— „Mówcie — nie wiecie, gdzie ziemia i ród ludzki brzemieniem losu złamany?“

— Nie!

I pędzi dalej — a ideał sił mu dodaje.

Tymczasem starzeje i odmładza się ziemia, giną i powstają pokolenia, ideały, religie — tylko nieszczęście niezmienione. Za jasnym szczęścia promykiem tęskni ród człowieczy.

. . . .

Pewnego razu śledził osiwiały astronom bieg komety. Długo przez lunetę patrzało bystre jego oko; ni na chwilkę nie spuszczał swego wzroku. Gdy ciało astronoma strudzone spoczynku lub jadła wymagało, stawał przy lunecie młodszy syn jego — poczem dalej sam badał.

Gniewał kometę badacz niezmordowany. „Czegoż chce ten stary czarodziej? Czym zabrał mu co, że mnie tak wzrokiem prześladuje“. Lecz astronom nie ustawał w swem przedsięwzięciu. To jeszcze więcej rozsierdziło kometę i — rozpadł się ze zmartwienia na dwie części...

Nagle zabiega mu drogę anioł i powtarza łzawo swe pytanie: „Nie wieszże, kometo, gdzie ziemia i nieszczęsny na niej ród człowieczy?“

„Na ziemi ludzie? — odpowie gniewnie kometa — Znajdziesz tam tylko starych czarowników i młodych zuchwalców....

— Ach, biedni ci ludzie! — wzdycha anioł. To nadmiar nieszczęść takimi ich czyni. Porzuć swój gniew — wszak grzechem nienawidzieć...

— A szczęście błyszczało i lśniło i skry rzucało z prawicy anioła, aż komecie, gdy na nie patrzał, rozjaśniła się wzburzona, pochmurna jego dusza.

— Gdzie ziemia?

Kometa wskazał mu długim, ognistym promieniem miejsce, gdzie ziemia się znajduje.

— „Ach! jakże daleko od nieba zbłądziła ziemia — westchnął anioł.

— To los fatalny w taką przepaść ją strącił.

I puszcza się w drogę.

Tymczasem zauważył na ziemi astronom anioła. Ujrzał też przez lunetę coś lśniącego w jego prawicy. A jak to już dawno głosili prorocy, jako nad ziemią krąży anioł ze szczęściem, tak też i astronom wnet się domyślił, że oto chwila nadeszła oczekiwana.

Wnet rozniosły te nowinę dzienniki po całej ziemi.

— Oto anioł krąży w pobliżu, niosąc szczęście — mawiano powszechnie.

Wszyscy astronomowie ustawiali swe lunety, śledząc anioła, coraz bardziej, coraz bardziej się zbliżającego. Wnet też obliczyli dzień, ba nawet godzinę i minutę, w której anioł spadnie na ziemię.

W oznaczonym czasie zbiegły się zewsząd tłumy ludu na miejscu wskazanem. Powstał ścisk, wrzask, hałas, bójka... Zabłysły noże...

Kałuże krwi ludzkiej rozlały się wokoło, charkoty konających biły w niebiosa.

Zobaczył to z góry anioł i sił wszystkich dobywszy, zawołał:

„Przestańcie! Przestańcie! Niosę szczęście dla wszystkich, dla wszystkich.

Nie słucha tłum.

A gdy anioł znalazł się już blizko nad ziemią i widział na niej trupy w strugach krwi broczące i słyszał lamenty i jęki konających — spłynęła z jasnych jego oczu wielka, okrągła łza i spadła na Szczęście.

Od tego czasu plama okryła promienne szczęście.

Opowiadają też, że anioł, strudzony swą wiekową tułaczką i wstrząśnięty widokiem, jaki mu się na ziemi przedstawił — omdlał a szczęście z prawicy mu wypadło.

Podnieśli je ci, co stali najbliżej.

Szczęśliwi!...

Tłóm. J. SCHIPPER.

BILANS SYONIZMU.

Kongres szósty syonistów w Bazylei jest punktem zwrotnym w historyi rozwoju syonizmu; nie tyle ze względu na to, co dał pozytywnego, nie tyle z powodu ciągle dyskutowanej kwestyi afrykańskiej, ile z powodu tego, że wstrząsnął całą organizacyą w podstawach i okazał, co w budowie syonizmu jest słabem i strupieszałem, co jest strzępem butwiejących przeżytków przeszłego żydowstwa, a co zdrowym filarem, na którym oprzeć się można.

Żydowstwo współczesne jest rozbitą na atomy bezkształtną masą, której poszczególne odłamy każdy swoją kroczy drogą, wśród której króluje wybujały indywidualizm, a negacya jest mistrzynią życia. Doszliśmy szczęśliwie do zanegowania obrzędów religijnych i do rozbicia żydowstwa na sekty postępowe, ultra-postępowe i zachowawcze, ultra-zachowawcze. Do rozdziału dziejowego na żydów hiszpańskich i niemieckich dodaliśmy kilkanaście poddziałów i poddziałików; oto są żydzi wschodni i żydzi zachodni, żydzi patryoci polscy i niemieccy i żydzi międzynarodowcy.

Jeżeli jest coś, co żydów z całego świata łączy, to chyba ten dziki taniec niszczycielski, szalona wichura, rozbijająca ostatnie strzępy afirmatywnych dążeń. Na całej linii zupełna dezorganizacya i zastraszająca anarchia.

W tym chaosie współczesnego żydowstwa — syonizm jest jedynym elementem konstrukcyjnym i afirmatywnym.

Syoniści często, uniesieni zapałem poetyckiej przenośni, bają o tem, że są narodem i marzą o rzeczywistości wszystkich organów narodowych i pozytywności ich funkcyi. Jestto jednak — na razie — tylko poetycka przenośnia. W samem centrum obozu syonistycznego, wśród najbardziej wiernych wyznawców zakonu bazylejskiego, mieszka nieświadomie duch niewolniczej anarchii, ktory nie znosi władzy i każdą myśl, każde dążenie tak długo szarpie krytycyzmem nieodpowiedzialnej jednostki, aż złamie najsilniejsze usiłowania, nie dozwalając im, by się przyoblekły w czyn pozytywny.

W Rzymie starożytnym, państwie może najlepiej urządzonem i posiadającem najbardziej wydoskonalone gwarancye swobody obywateli, istniała instytucya, zwana dyktaturą. Ilekroć naród znajdował się w najwyższem niebezpieczeństwie, przelewał całą swoją władzę w ręce jednego człowieka, który wyposażony najrozleglejszemi pełnomocnictwami. nieodpowiedzialny i niezobowiązany do składania rachunków, rozkazywał narodowi rzymskiemu i każdą myśl swoją zamieniał w czyn.

W czasie dyktatury milczeć musieli trybunowie ludu, milczeć musieli wymowni sofiści, milczeć musieli sykofanci z rynku wiecznego miasta. W czasie wielkiego niebezpieczeństwa wola całego narodu zlewała się z wolą jego wybrańca i dyktatora i szła ślepo za jego rozkazem.

Niewątpliwie byli w Rzymie różni mali ludzie o wielkich pretensyach, którzy się żalili, że dyktatorowie nie kroczyli drogą, przez ich strusie mózgi wskazaną, byli tacy, którzy się żalili, że dla ich indywidualności za ciasno w żelaznej obroży dyktatury, którzy skarżyli się na ograniczenie swobody obywatelskiej, gdy jedynym obowiązkiem obywatela było słuchać, milczeć i działać wedle rozkazu.

Rozumni patryoci rzymscy, kwiat narodu — milczał, słuchał i działał. I szedł od zwycięstwa do zwycięstwa. Gdy zwyciężył, zapełniał się znowu rynek trybunami ludowymi, wymownymi politykami dla małych interesów chwili i wszystkiemi ambicyjkami, w normalnych warunkach nieszkodliwemi.

Naród żydowski jest w największem rozprzężeniu. Katastrofy dzień w dzień spadają na głowę, a nigdzie nawet próby nie czyni się ratunkowej.

Syonizm chce być taką próbą.

Z powszechnego chaosu, destrukcyi narodu żydowskiego, wydobyły się poszczególne, liczebnie słabe grupy, które zrobić chcą ostatnią próbę konstrukcyi i zespolenia narodu żydowskiego. Poszczególne luźne grupy poznały się po wspólnych dążeniach, po wspólnym gruncie historycznym, na którym stały, po ideowym związku swych usiłowań.

Połączyły się te grupy i oto powstał — kongres.

Zamierzyli się na wielkie, gigantyczne dzieło. Rozstrojowi przeciwstawić chcieli — ustrój, rozbiciu — naród, anarchii — władzę, indywidualizmowi -- poświęcenie, rozprószeniu — ojczyznę, golusowi — Palestynę.

Cały ustrój narodu na nowych wybudować chcieli podstawach, zamienić jego pasożytnicze życie gospodarskie w twórczą pracę na roli, jego błyskotliwy racyonalizm w poważną twórczość, jego negacyjny krytycyzm w pozytywne działanie, jego dezorganizacyę w ustrój normalny, z jasno oznaczonemi kompetencyami.

Wielkie to dzieło wymagało wielkiego poświęcenia, ofiary i indywidualnych dążeń i zapatrywań, podporządkowania rozbieżnych chęci i usiłowań pod jedną absolutną wolą narodową. I ta wola narodu, ujawniona na kongresie przez lojal-

nych reprezentantów wszystkich żywiołów pozytywnych w narodzie, przelała swoją władzę na Teodora Herzla.

Kongres udzielił Teodorowi Herzlowi najrozleglejsze pełnomocnictwa, wyposażył go w skromne na ogół, lecz na nasze stosunki poważne środki i nadał mu pełnię władzy dla urzeczywistnienia dążeń narodowych.

Dotychczas nie stało się nic takiego, coby upoważniało kogokolwiek do twierdzenia, że wybór narodu był zły, że losy jego złożono w niepowolane ręce. Z wytrwałością nadzwyczajną przeprowadza Teodor Herzl dzieło organizacyi narodu, organizacyi jego sił i środków i powołuje do życia coraz to nowe instytucye, z których każda nosi na sobie niespożyte cechy siły i geniuszu organizacyjnego.

Dotychczas Herzl prowadzi nawę narodu silną dłonią ku wytycznemu celowi i nikt nie ma prawa nie wierzyć jego uroczystej przysiędze, wobec kongresu złożonej, że całą swoją jaźnią należy do Palestyny i Syonu.

W położeniu, w którem znajduje się naród żydowski nie ma miejsca na bezpłodne i dowcipne dyskusye. Tu wskazaną jest ścisła organizacya wojskowa, a podkomendni mają słuchać i tylko słuchać.

Na wodzu obranym ciąży odpowiedzialność, my inni, zwyczajni żołnierze, mamy spełnić chętnie rozkazy, mamy być dobrymi żołnierzami, a zresztą mamy milczeć.

Gdyby taka organizacya już się w zupełności wżyła, już była zupełnie prawdziwą, niewątpliwie naród żydowski przedstawiałby w obecnem swem położeniu niespożytą siłę, z którą by się już liczono, niewątpliwie wódz, mający taką karną i wielką armię za sobą, ważył by się na rozstrzygające zapasy i pokusiłby się o zdobycie celu, dla którego armia się zebrała. Niestety jednak, tak jeszcze nie jest.

Za dużo mamy między sobą pospolitaków, za dużo kandydatów na wodzów, za wielki sztab jeneralny, a za mało żołnierzy.

W naszej armii syońskiej nie wymarł jeszcze duch anarchii, duch ghettowego żydka, który z ciasnej uliczki swego miasteczka, jak sądzi, lepiej ogarnia świat cały swoim wzrokiem, jak wódz, stojący na szczycie. Po szóstym kongresie i na szóstym kongresie te żywioły krnąbrne, nieposłuszne podniosły jawny rokosz. Im niewygodnie w ciasnych karbach narodowej organizacyi, oni nie umieją poświęcić swego małego „ja", swoich dobrowolnych ambicyjek na ołtarzu dobra ogólnego. Oni jeszcze nie są syonistami, bo światopogląd syonizmu różni się tem zasadniczo od poglądów golusowych, że te ostatnie powstałe w rozbiciu, rozbieżne, a nie odpowiedzialne, nie uznają żadnej nad sobą władzy, lecz z absolutyzmem despoty, żądają dla siebie miejsca i uznania, podczas gdy syonizm, przedstawiający się jako embryo narodu rozdzielił kompetencye, określił odpowiedzialności, ustanowił urzędy i wyposażył je we władzę, której każdy syonista, z tytułu syonizmu, ulegać musi. Oto powstaje p. Davis Trietsch ze swoimi małymy bolami. Żali się, że go Herzl pominął przy ekspedycyi do wrót Palestyny.

Może ma racyę. Gdyby jednak był istotnie syonistą, podporządkowalby swoją osobę dla dobra ogólnego i pomijając osobiste sympatye, poddał by się woli wodza i stanąłby tam, gdzie mu stać kazano.

Wydając „Ost und West", popierając powstawanie nowej sztuki żydowskiej ma tak wybitny zakres działania, może tyle zdziałać dla kulturalnego odrodzenia narodu, że wystarczyć powinno to dla zaspokojenia jego ambicyi.

Oto powstaje Alfred Nossig i podnosi lament na to, że obecny syonizm zna tylko 3 obowiązki obywatelskie „płacić szekiel, być syonistą i milczeć".

Tak jest. Syoniści dobrowolnie te obowiązki na siebie przyjęli. Płacić szekiel — wyposażyć wszystkie instytucye syonistyczne, w jak największą siłę materyalną, opodatkować każdy swój wydadek, każdej chwili znosić drobne i małe, ale ciągłe ofiary do skarbca narodowego, — to wielki, bardzo wielki obowiązek.

A większy jeszcze być syonistą, należeć całem swojem jestestwem do dzieła odrodzenia narodu żydowskiego, być agitatorem i propagandystą idei zawsze i wszędzie, budzić wolę narodową, brać udział we wszystkich dążeniach, które mnożą za sobą kulturny, cywilizacyjny i ekonomiczny dobytek narodu, a 3-ci obowiązek, obowiązek milczenia i posłuszeństwa, może najcięższy, lecz równocześnie najkonieczniejszy dla zrealizowania dążeń narodowych i dlatego, że najcięższy, — najwznioślejszy wśród setek tysięcy syonistów, ludzi przeważnie utalentowanych i światłych, każdy miałby coś do powiedzenia i każdy mógłby powiedzieć, jak w jego głowie kształtuje się ustrój narodu.

Ale wówczas, w powodzi dyskusyi utonąłby czyn.

Dlatego syoniści prawdziwi podporządkowują swoją wolę woli kierownictwa, rozumiejąc, że tylko za cenę różnych ofiar Syon będzie uzyskany.

*
* *

Szósty kongres syonistów zebrał się w roku wielkiego nieszczęścia narodowego.

Na kongresie wszyscy byli pod wrażeniem strasznych dni Kiszyniewa zbolali, a bezsilni wobec ogromu katastrofy,

która już tyle ofiar pochłonęła i wobec oczekiwanej i zapowiedzianej katastrofy powszechnej.

Usiłowania, w kierunku realizacyi ostatniego celu syonizmu, ciągle jeszcie nie wyszły z fazy rokowań.

Próba skolonizowania egipskiej Palestyny — El Arish — nie dopisała z powodów przyrodzonych właściwości tego kraju.

Położenie bez wyjścia.

Z jednej strony szalejący orkan antysemityzmu rosyjskiego i europejskiego, który przeszedł we fazę najbrutalniejszych czynów, a obok tego zamykające się podwoje tradycyjnego przytułku prześladowanych — Anglii i Ameryki.

Cesarstwo otomańskie, zagrożone w swym bycie rewolucyą macedońską, ani czasu, ani spokoju dostatecznego nie ma, by zrozumieć i ocenić należycie korzyści, dla niego z projektu syonistycznego płynących.

W tem położeniu bez wyjścia pojawia się wspaniałomyślna propozycya Anglii, ofiarująca żydom nie Syon wprawdzie i nie Palestynę, nie urzeczywistnienie ideału historycznego, ale nieznaną nikomu podzwrotnikową krainę na czarnym kontynencie, rozświetloną cokolwiek niewyraźnym płomykiem przyrzeczonej autonomii.

Prześladowanemu i nękanemu narodowi okazują nie jako fata morgana, ale w realnej rzeczywistości — ziemię, podobno bogatą i wielką, swobodę indywidualną i narodową, warunki bytu — dobre.

Teodor Herzl musiał kongresowi, wobec naporu nędzy propozycyę tę przedstawić.

A żydzi, na kongresie zgromadzeni, ten kwiat „materyalistycznego“ narodu — co uczynili?

Chwycili się zapewne z entuzyazmem geszeftu afrykańskiego, rzucając w rupiecie Syon i Jeruzalem i kolebkę narodu i kości przodków, obliczając już dywidendy kolejowe i kopalniane, eksport kości słoniowej, a może i czarnego mięsa!

Chwila, w której kongresowi żydów przedstawiono projekt afrykański, będzie po wieczne czasy pamiętną; po wieczne czasy będzie ona promieniała, jako jedna z najczystszych kart dziejów narodu, narodu gonionego i bezczeszczonego, który wobec widma śmierci rzeczywistej i brutalnej, ani na chwilę nie wyparł się swoich — sentymentów i ani na chwilę nie zrzekł się ideału Syonu.

Choćby ta Afryka była miodem i mlekiem płynąca i choćby Syon był kupą kamieni i pustynią — wybór dla nas był łatwy.

Niestety, nie było wyboru. . . . .

Z propozycyą angielską w kieszeni udaje się Herzl do Petersburga i Konstantynopola, by dalej prowadzić rokowania w sprawie Palestyny.

Rokowania dotychczas rezultatu nie osiągnęły.

Herzl przedstawia propozycyę angielską kongresowi, przedstawia usiłowania syonistyczne, przedstawia zastraszające rozsypywanie się żydów po kuli ziemskiej i wnosi na zbadanie projektu angielskiego, podyktowanego motywami wzniosłymi, bo nakazuje to grzeczność międzynarodowa.

By nie było wątpliwości co do znaczenia projektu afrykańskiego, zapewnia Herzl uroczyście, przy użyciu starej, hebrajskiej formuły „niech uschnie ma prawica, jeśli zapomnę o Jeruzalemie“, że pozostaje wiernym Syonowi.

Kongres przysięgę tę powtarza, a dla udokumentowania takowej pedantycznie odmawia wszelkich funduszów syońskich

S. HIRSZENBERG.

URIEL ACOSTA i SPINOZA.

na cele ekspedycyi afrykańskiej i postanawia równocześnie szereg akcyj, natychmiast wykonalnych dla Palestyny.

Kongres uchwalił zbadać projekt afrykański, wysłać ekspedycyę zawodową do Ugandy i zastrzegł sobie ostateczną decyzyę co do propozycyi rządu angielskiego.

Uchwala ta niewątpliwie jest nader ważną i w skutkach swoich nader niebezpieczną. Przez generacyę całą prawie pracują syoniści nad wyplenieniem filantropijnego poglądu na kwestyę żydowską. Podstawą ich dążeń jest przekonanie, że sprawa żydowska może być tylko przez zorganizowanie żydów, z tradycyą historyczną zgodne, w nowem społeczeństwie w Palestynie załatwioną.

Ziemia, i to nie byle jaka ziemia, ale ziemia palestyńska i naród żydowski, lecz nie konglomerat różnojęzycznych i różnokulturnych nędzarzy, naród wrośnięty w swoją ziemię, w swoją kulturę, zorganizowany samoistnie, wedle historycznych przesłanek, skorregowanych duchem nowożytnym, oto niewątpliwe premisy syonizmu.

Bertold Feiwel ma racyę: [1]) „syonizm nie jest ruchem w nędzy uzasadnionym, chociaż nędzę uchyli. Jest on koroną rozwoju historycznego, który nie w gheccie, lecz w Palestynie ma swój początek. Z kraju swego na wędrówkę zabrał ze sobą lud nasz — swą rasę i swego ducha, swój obyczaj, wiarę i język, ogrom tajemniczych, lecz żywotnych sił, które przez cudowne zrządzenie losu budzą się obecnie do życia, jak dawniej w dziejach golusowych wywoływały powstania messyaniczno-palestyńskie, tak obecnie wywołują potężny ruch, dążący ku Palestynie."

Niewątpliwie Feiwel ma racyę twierdząc, że najgłębsza

---

[1]) „Ost u. West" Nr. 11 — 1903.

myśl syonizmu tkwi w tem, że chce odnowić nigdy całkowicie nieprzerwany związek między narodem a ziemią, w tym celu, by przez to naturalne połączenie umożliwić kontynuowanie społecznego i cywilizacyjnego posłannictwa starego Izraela.

I nie ulega też wątpliwości i żadne upiększenia na to nie pomogą: Afryka nie mieści się w syoniźmie, nie jest na jego linii rozwojowej, nie jest środkiem do celu, ale jest przeszkodą wstrzymującą rozwój syonizmu, jest ślepą ulicą, z której nie masz drogi do syonistycznej Palestyny.

Zgadzam się z Feiwlem, Usiszkinem i Kirszrotem, że uchwala kongresu w tym kierunku jest brzemienną w skutki i że kierownicy syonizmu wskutek uchwały afrykańskiej przyjęli na siebie olbrzymią odpowiedzialność.

Nie mogę się jednakowoż zgodzić na to i nie zgodzę się nigdy, by faktowi temu przypisywać znaczenie, którego nie ma, by widzieć w nim odstępstwo od wiary syońskiej, by widzieć w nim zdradę narodową.

Powtórzę, co już powiedziałem.

Skoro obdarzyliśmy Herzla jednogłośnie zaufaniem, skoro złożyliśmy w jego ręce losy naszej sprawy. mamy obowiązek go słuchać, mamy obowiązek iść tam, gdzie on wskaże, mamy obowiązek wierzyć, że droga, na którą Herzl wkroczył, jest drogą do Syonu.

Rząd angielski nie jest instytucyą syonistyczną; rząd angielski widzi olbrzymią nędzę żydów, nędzę, wyciągającą rękę pod bramami i na ulicach Londynu, chce tej nędzy ulżyć i ofiaruje dla niej jedno ze swoich olbrzymich terytoryów. A główna waga tej propozycyi leży w tem, że uczyniono ją kongresowi syonistów, który reprezentuje nie organizacyę jakąś dobroczynną,

ale prawnopaństwowe i polityczne aspiracye narodu żydowskiego.

Propozycya ta, uczyniona kongresowi, mieści w sobie uznanie kongresu, jako legalnej reprezentacyi narodu żydowskiego i uznanie dążeń syonistycznych. W życiu narodów uznanie takie przez przodujący naród angielski ma niebywałe znaczenie praktyczne i moralne.

Sukces ten jest wyłącznym dziełem Herzla.

Można się o to spierać, czy załatwienie propozycyi angielskiej przez kongres, ze względu na nieporozumienia, które wywołać mogło i istotnie wywołało, było szczęśliwe. Można być zdania, że — bez ujmy dla naszej wdzięczności wobec Wielkiej Brytanii — byłoby wskazane odpowiedzieć Anglii, iż uznajemy jej dobre chęci, a prosimy o jej potężną pomoc w Palestynie.

Na wszelki jednak wypadek uchwała afrykańska ani w intencyi kongresu ani w intencyi jego kierownika nie jest ani wyrzeczeniem się Syonu, ani korrekturą bazylejskiego programu, ani cofnięciem się wstecz ku akcyi filantropijnej. Projekt afrykański jest epizodem poważnym, dla naszej sprawy jednakowoż małoznaczącym.

Jeżeli ekspedycya afrykańska orzeknie, że są warunki dla kolonizacyi w Ugandzie, syonizm tej kolonizacyi robić nie będzie. Zrealizowanie tego projektu należeć będzie do organizacyi filantropijnych, do IKI, do dobroczynnych instytucyi, do wielkodusznych bankierów i baronów. Syonizm pod wodzą Herzla, nie zejdzie ze swej drogi i zejść nie może. Reprezentuje on wszak duszę narodu, powstał z historycznego głodu za ziemią swoją i zmusi nas, że jesteśmy dziećmi jego i pionkami, przez historyę wysuniętymi, do kroczenia po tej drodze.

Dla syonizmu kolonizacya Afryki jest równorzędnego znaczenia z emigracyą amerykańską, z akcyą przeróżnych organizacyi dobroczynnych dla wychodźtwa, oświaty, rzemiosla lub rolnictwa pomiędzy żydami w golusie.

Jedno mamy tylko zadanie przy ewentualnej kolonizacyi afrykańskiej: baczyć, by nie nastąpiła ze szkodą dla ducha narodowego, by nie nastąpila zatrata ciężką pracą świeżo utworzonych elementów kultury narodowej, by ci wychodźcy w trwałej spójni pozostali z pniem narodu i poczuwali się do wszystkich obowiązków narodowych.

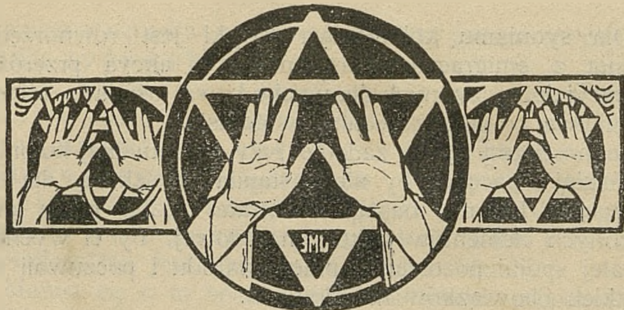
Na syonistach zaś ciąży obowiązek dalszej, usilnej pracy. Niezależnie od konstrukcyjnej roboty tego „który za nas myśli“ — jak z przekąsem pisze Kirszrot — mamy my obowiązek myśleć i działać, zbliżać coraz do siebie różne klasy narodu i jednoczyć je we wielkiem dziele, dziele pokoleń, a więc i pokolenia naszego. Na nic się nie przydadzą mądre refleksye naszych kunktatorskich Fabiuszów, że herzlowski syonizm zdąża ku celowi błyskawiczną szybkością, czy pociągiem blyskawicznym, czy starą dryndą pocztową zdążać będziemy do celu, cel osiągniemy tylko przy ciąglym i trwalym ruchu, który spocząć nie może.

I oto jest bilans syonizmu.

Zrobiono wiele w stosunku do naszych małych sil; zrobiono mało w stosunku do wielkości zadania.

Pod dotychczasowem kierownictwem. które w pelni na nasze zaufanie zasłużyło, należy wytężyć całą energię na zdobycie jeszcze rozleglych terytoryów narodowych, gdzie ziarno syonizmu jeszcze nie zeszlo i na zespolenie się coraz ściślejsze narodu z Palestyną.

Dr. DAWID MALZ.

HENRYK FOGL.

Z MEGO KRÓLESTWA.

> Ale wówczas nie wychylały się ku mnie zczajone kędyś poza mną owe widma bladych, wynędzniałych twarzy mych cierpiących współbraci, wpatrzone we mnie oczyma pełnemi łez....

Było to wówczas, kiedym był jeszcze dzieckiem prawie. Gdym się dowiedział od matki mej, że grób Mojżesza samotny jest i nieznany, tak bardzo nieznany, że nie można nad nim wypłakać się ani się pomodlić, wówczas wezbrało serce moje całym przepychem bolu, wyszedłem gdzieś hen, daleko, padłem na ziemię, rozkwitającą szumnym ogrojcem zieleni, i modliłem się i płakałem. A nademną błękitniały niebiosa, blady sierp miesiąca pławił się sennie w przeźroczach, i upajająca woń biła z kwiecia. Ukojenie spływało zwolna w moją duszę, a wielka łaska wypłakań święciła we mnie swe ciche, rzewne tryumfy, pełne jakby przejasnej ekstazy światła.

Moja matka miała lśniące, miękkie jak jedwab, ciemnobrunatne włosy, roniące odurzającą woń bursztynu, gdy się

je bezustannie całowało. Moja matka miała twarz, uśmiechniętych przez łzy aniołów i nieziemską dobroć w obliczu. Jej subtelnie rysowane ręce, białe były i różane, jako płatki kwiatu, zwilżone rosą poranną. Te ręce zwykła była niekiedy na mą głowę kłaść, a wówczas palce jej wplatały się w moje miękkie włosy. Mama uśmiechała się do mnie blado i boleśnie; siedzieliśmy w naszym dużym pokoju, na stole płonęła kryształowa lampa z czerwonym abażurem, przy której mama zawsze coś szyła, nucąc przy pracy dziwnie smutne i pełne tajemniczych głębi melodye, które napróżno starałem się pochwycić — były to j e j pieśni, pieśni nieukojonej nigdy tęsknoty i jej bolesnej miłości ku mnie; czarowne pieśni, któremi przekazywała mi całe bogactwo i wszystkie królewskie przepychy tej bajecznie bogatej duszy.

Dopiero znacznie później ukochałem wielką miłością tę moją matkę. Posiadłem miłość oną jako bolesne, nieznane, pełne słodyczy szczęście, jako cudną wizyę wyśnionych rajów, i byłem zazdrosny o ten mój jedyny, prześwięty skarb. Każdem jej ofiarowanem kwieciem szeptało do niej to moje jasne, bezgraniczne kochanie, to łzawe uwielbienie jej nieskalanej świętości. Rozkwitłe bowiem kwiaty są najwierniejszemi powierniczkami chłopięcych uczuć miłosnych: wonne ich duszyczki zdradzają ukochanej, całującej je istocie najtkliwiej i najwymowniej wszystkie powierzone mi tajemnice... Ale wówczas nie wychylały się ku mnie zczajone kędyś poza mną owe widma bladych, wynędzniałych twarzy mych cierpiących współbraci, wpatrzone we mnie oczyma pełnemi łez. Wówczas poszliśmy z mamą i z dziadkiem na cmentarz.

Wiosna była i błękit niebios barwiły z lekka owe nieuchwytne, różane odcienie, co łzawem weselem, oraz błogim smutkiem napełniają serca ludzkie... Rzekłbyś, iż niebios

łono kołysze się zwolna, wzdycha przecichym szeptem i niedosłyszalnie łka.

Ogromne, jarzące się słońce zlewało złote, przejasne strugi świetlane na święte miejsce umarłych i opromieniało grobowce białe i lśniące, jakgdyby w upojeniu, niemo wsłuchane w tę senną, przeźroczą ciszę...

Cmentarz pełen niebiańskich ukojeń i sennych zadumań słonecznych.

Jedno wielkie, święte milczenie, jakgdyby w odwiecznej tęsknocie swej zamilkły błękitów blady zew, legło pod rozpostarciem niebios.

Była cisza, jeno z za ciemnej gęstwi cyprysów wylatał ogromny, niebosiężny płacz jakiejś niewiasty.

Patrzyliśmy wszyscy w stronę, skąd głos on dochodził, lecz nie mogliśmy dojrzeć nikogo...

Pomnę dokładnie ów płacz: jakgdyby bezsilny, pełen rozpaczy jęk, jakgdyby ciężkie westchnienie, rwące się z boleśnie ścieśnionych piersi całego tęskniącego Żydowstwa...

Ale wówczas pełną była dusza moja jaśnienia błękitów i szumu kołyszących się z lekka drzew, błogosławionych lśniącym przepychem młodej zieleni, i owego rozśpiewania się wszystkiego, co było w błękitach, i w słońcu i w zieleni — i ja uśmiechałem się sennie, całując w niemem upojeniu rozchylone usta mamine, a oto zawarły się powieki moje, iżbym mógł lepiej słyszeć wszystko i widzieć i wchłaniać je w siebie.

Spokój i cisza ogarniały sennym bezwładem cmentarz.

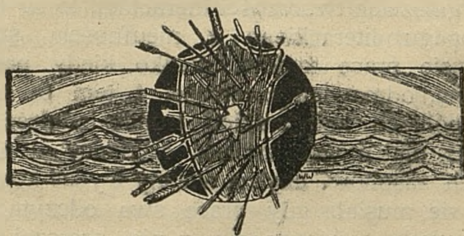
Niebiosa zdawały się blednąć i oto przestworza powietrza jęły mi się wypełniać srebrnemi smugi, iskry, śnieżnobiałymi płaty... leciuchny powiew zefiru zdawał się przynosić ze sobą, gdyby granie dalekich harf, i oto zaroił mi się cmentarz mglistą rzeszą cherubów, modlących się i płaczą-

cych na grobach biednych ludzi, co ongiś uciszyli się w Panu i pomarli...

Drżący głos dziadka zbudził mię z marzenia. Dziadek wskazywał palcem na omszały grobowiec, skryty w cieniu szeroko wybujałej zieleni — mówił, że to grobowiec Złotej Róży, co poświęciła się i ofiarowała duszę swoją za lud żydowski.

Po chwili jął odczytywać ze wzruszeniem wpół zatarty napis pomnika i tłumaczył go nam.

Na grobie męczennicy bujnie rozrastały się pęki traw i chabr kwiecił się modry.

LITERACI-ŻYDZI WE WSPÓŁCZESNEM PIŚMIENNICTWIE POLSKIEM.

Śledząc bacznie dorobek literacki piśmiennictwa polskiego z ostatnich lat, coraz częściej natrącamy o nazwiska autorów żydów. — Zjawisko to o tyle może ciekawe, że podczas, gdy w literaturze niemieckiej od dawien dawna utwory autorów żydów cieszyły się należnem uznaniem i popularnością, a ostatniemi czasy zdobyły sobie nawet pierwsze miejsce we wszystkich prawie gałęziach twórczości literackiej, to w Polsce członkowie aeropagu literackiego z nieufnością spoglądali na ujawniające się prace żydów, rzadko kiedy przyznawali im należną ocenę, odmawiali szczerości i tem to tłómaczy się, czemu na półkach księgarskich trudno znaleść było utwór literata-żyda; nie mogąc znaleść nakładcy a nie posiadając odpowiednich zasobów, aby na własny wydać koszt, autor-żyd zadowolnić się musiał, gdy pracę swą odczytał szczupłemu gronu znajomych, o zapoznaniu z nią szerszej publiczności, wśród takich warunków, mowy być nie mogło.

Każden bowiem, nieuprzedzony, przyzna żydom wielkie zamilowanie do literatury i sztuki; odpychani w walce o zdobycie stanowisk społecznych i hierarchicznych, starali się swe żydostwo kompenzować zdobywaniem wielkiej kultury, kształceniem intellektu, rozszerzeniem swych poglądów, przyswojeniem sobie owych koniecznych składników, które przy

odpowiedniem, wrodzonem wyposażeniu ducha, są podstawą ujawnienia myśli twórczej w odpowiedniej formie.

A jednak tak mało nazwisk żydowskich uzyskało obywatelstwo w historyi literatury polskiej; nawet względem „iskry bożej“ nie można się było wyzbyć zaciekłości i szowinizmu: najwybitniejszy krytyk literacki Klaczko, musiał zmienić wiarę, aby być... sławnym. — Mógłby ktoś mylnie przypuścić, że polscy literaci-żydzi zbyt zamykali się w tematach żydowskich i stąd tylko płynęło źródło ich natchnienia, na co mogliby być Polacy względnie mniej wrażliwi i czuli; tymczasem, jak to jeszcze później na przykładach stwierdzę, autorzy-żydzi bardzo rzadko zwracali się ku tematom i sprawom żydowskim, natomiast częściej kierowali swe myśli i swą duszę ku kwestyom ogólno-ludzkim.

Historya literatury polskiej z lat ostatnich uwzględniła już kilkanaście nazwisk literatów-żydów, była do tego zmuszoną wybitnemi zaletami i niezwykłą wartością literacką, niektórych utworów młodych talentów żydowskich, które pośród najmłodszej twórczości wybiły się na pierwszy plan. Złożyły się na to jeszcze i inne okoliczności. — Nowe prądy literackie, które zawiały od zachodu i głosiły nowe pojęcia i zadania sztuki, przyczyniły się do wytępienia dawnych przesądów i ograniczeń w twórczości, rzuciły rękawicę przestarzałym sądom literackim, wyrugowały szkolne formułki i przepisy, wyswobodziły myśl i rzuciły hasło bezwzględnej wolności talentu. Nowi kapłani sztuki nie kusili się wcale o nawracanie na nową wiarę, gdyż żadnego rodzaju wiary nie głosili, nie narzucali żadnych teoryj, lecz utworami swymi odkryli nam nieznane krainy twórczości, wprowadzali w jakieś dziwne, odrębne światy. Mniejsza o to, czy Tarnowscy, Sienkiewicze, raczyli obdarzyć owe nowe kierunki swą sym-

patyą lub antypatyą, faktem jednak stwierdzonem, że nowa sztuka wywołała ewolucyę w dotychczasowych pojęciach, że porwała i przyciągnęła do siebie przedewszystkiem młodych.

Wspominam o tem dlatego, że żydzi należą do pionierów nowoczesnego kierunku; w nim znaleźli odpływ dla tego wszystkiego, co duszę ich napawało gorączką, nieokreślonym niepokojem, wielką tęsknotą: oni należą także do tej garstki, która językowi polskiemu przyswoiła owe potężne skarby z literatury zachodu i północy — Byłoby rzeczą bardzo ciekawą, gdybyśmy, wniknąwszy w istotę twórczości tej grupy literatów, zdołali wyeliminować jakiś specyalny pierwiastek, względnie pierwiastki, charakterystyczne dla umysłu żydowskiego, albowiem wtedy drogę syntezy udałoby się nam wyodrębnić rodzajowość, charakterystykę i genezę sztuki żydowskiej, o ile wolno nam wogóle nazwać dzieło żyda, dziełem żydowskiem.

Muszę jednak zrezygnować z rozstrzygnięcia wyżej poruszonego problemu, przekroczyłoby to bowiem ramy niniejszego szkicu, a zresztą należy poczekać na obfitszy plon ze strony naszych twórców.

We współczesnem piśmiennictwie polskiem, prace autorów żydów obejmują kilkadziesiąt tomów, oprócz tego, są one rozprószone po rozmaitych dziennikach i czasopismach. — Aby ułatwić oryentowanie się w charakterze twórczości poszczególnych autorów, uwzględnię klasyfikacyę działalności literackiej, przyjętą przez podręczniki literatury — lubo niezupełnie odpowiada ona nowoczesnym poglądom.

Przechodząc zatem po kolei działy literackie, jak krytykę literacką, powieść, dramat etc. etc., wymienię literatów-żydów, których twórczość najwięcej zbliżoną jest do wspomnianych rodzajów; — z natury rzeczy wypływa, że niektóre nazwiska

będą się powtarzały, odpowiednio do wszechstronności niektórych talentów.

Rozpocznę od krytyki literackiej i estetycznej. — Wysuwam ten dział twórczości na pierwszy plan, z dwóch powodów. Raz dlatego, że krytyka literacka w Polsce do niedawna była dziwnie jednostronną i suchą, a berło tejże dzierżyły jednostki, które mimo niezaprzeczone wykształcenie, świadomie, czy też nieświadomie zapoznawały nieraz dzieła bardzo wybitnych umysłów, że zbyt ufając swemu niejako urzędowemu autorytetowi, krytykę literacką przemieniali często w politykę, powtóre zaś dlatego, że właśnie w ten dział twórczości, literaci żydzi wnieśli świeże myśli, skierowali na inne tory i w ten sposób wyrównali tę przepaść, jaka dzieliła krytykę literacką polską, od tejże w literaturze obcej. — Byłoby to przesadą, gdybym zasługę tę wyłącznie przypisał żydom, lecz bezstronny przyznać musi, że lwia część uznania należy się za to żydom.

Nie mogę również przemilczeć faktu, na który zresztą wszyscy się zgodzimy, że krytyka literacka w tej postaci w jakiej pragniemy ją obecnie mieć, — wymaga bardzo rozległego, wszechstronnego wykształcenia, gruntownej znajomości literatury powszechnej, niezwykłej bystrości spostrzegania pozornie rzeczy nawet drobnych — a przytem — co najważniejsza, umiejętności budowania sądów, któreby były równocześnie i wyrazem myślenia filozoficznego. — Żydzi, poświęcający się literaturze i sztuce, — nie czynili tego dla chleba, bo z pewnością zginęliby z głodu — lecz z wielkiego zamiłowania i ukochania sztuki; — nic więc dziwnego, że dbali z całą sumiennością o zdobycie tych koniecznych czynników i podstaw, jakich trzeba, chcąc pouczać drugich.

O pouczaniu mówię dlatego, — bo — jak to już zresztą

wspominałem, — żydzi jużto tłómaczeniami, jużto pracami bibliograficznemi i krytycznemi, zapoznają nas z najpiękniejszemi dziełami nowszej literatury zagranicznej, wychodząc z słusznego założenia ogólno-kulturalnego.

Tak w tym dziale, jak i w następnym zaliczę w poczet literatów - żydów, także autorów, którzy zmienili wiarę, albowiem zmiana wyznania nie zmienia pochodzenia ani rasy, nie przekształca typu, nie przeinacza także tego ewentualnego „coś“ żydowskiego, któreby mogło być również ewentualną wskazówką do wysnuwania ogólniejszych wniosków z twórczości żydów.

A teraz, po tych ogólnych uwagach — zapoznajmy się z nazwiskami i działalnością żydów, pracujących na niwie krytyki literackiej. — Zacznę od najpopularniejszych i ogólnie znanych:

Wilhelm Feldman, zrósł się niejako z literaturą polską, historya literatury już nie może pominąć jego nazwiska; o pracach jego wyrażają się pochlebnie nawet „urzędowi“ badacze. — Umysł wszechstronny, o względnem wykształceniu, krytyk skrzętny i sumienny, o mrówczej pracowitości; talent jego góruje także w dziedzinie powieści, nowelistyki i dramatu (lecz o tem później). Przed niedawnym czasem wydał literaturę polską z ostatnich lat dwudziestu, książkę świetnie napisaną, którą się czyta z rzadkiem zajęciem; niektóre działy wprost przykuwają do siebie; o pracy tej bardzo dodatnio wyraził się nawet Chmielowski. Prawie we wszystkich pismach i czasopismach polskich spotkać się można ze studyami literackiemi Feldmana; obecnie wydaje jedyny galicyjski poważny i postępowy miesięcznik „Krytykę“, w którym ujawniają się prace pierwszorzędnych talentów znanych nam już i nieznanych; dodać trzeba, że jestto jedyne pismo,

Rys. PASTERNAK (Moskwa).

„KLESMER".

które się bez sztucznej pomocy w Galicyi utrzymało. — Cezary Jellenta (Napoleon Hirschband) również pierwszorzędny krytyk i poeta; prace swoje umieszcza przeważnie w pismach warszawskich „Głosie“ i „Prawdzie“; niezależnie od tego wyszło osobno bardzo wiele rzeczy drukiem; choćby tylko wspomnieć: „Studya i szkice filozoficzne“, „Juliusz Słowacki dzisiaj“ i wiele jeszcze innych. Redaguje obecnie „Ateneum“. Spotykamy jego nazwisko przy dramacie, powieści i noweli. — Antoni Lange znany powszechnie poeta. Lubo twórczość jego grawituje ku poezyi (o czem niżej) to i w tym dziale położył zasługi już jako autor „Studyów z literatury francuskiej“, już jako tłómacz poetów obcych, których utwory we wiernej szacie i pięknej formie nietylko przyswoił, lecz także krytycznie omówił. — Henryk Biegeleisen, autor znanego i cenionego studyum o „Panu Tadeuszu“, oraz różnych drobniejszych prac historyczno-bibliograficznych, główny redaktor świetnego wydawnictwa polskiego dzieł Szekspira; w ostatnich czasach mniej czynny na polu literatury. Ernest Deiches-Łuniński rozpoczął swoją karyerę literacką od pracy bibliograficznej o Morsztynie, następne jego prace i artykuły, które w różnych czasopismach spotykamy, są także natury bibliograficznej, nazwisko jego znajdziemy jeszcze w dziale beletrystycznym, osłonięte pseudonimem Wł. Koszyc. — Alfred Nossig, głośny publicysta, niemniej głośny literat, o zadziwiająco rozległej wiedzy; nie ma pola, czy to w dziedzinie nauki, czy filozofii czy sztuki, na któremby nie pracował z wielką chlubą, człowiek o szerokiej skali idei — ongi znany asymilator, dla krzewienia asymilacyi, założył swojego czasu czasopismo „Ojczyzna“, dziś gorący syonista, jeden z pierwszych, który ideę syonizmu traktuje ze stanowiska naukowego, jako krytyk literacki,

przez długie lata pracami swemi zasilał „Prawdę“, obecnie przebywa w Berlinie i pisze jeszcze często do pism niemieckich, o literaturze i sztuce polskiej. Poznamy go jeszcze jako poetę i dramaturga. — Leo Belmont (właściwe nazwisko Blumental) pisze o literaturze obcej i polskiej do pism warszawskich, do „Krytyki“, więcej znany jako powieściopisarz i poeta. — Adolf J. Cohn, długoletni współpracownik „Prawdy“. Koło pisma tego, jako postępowego, gromadziło się bardzo wielu literatów żydowskich; wszystkim przeglądającym roczniki „Prawdy“ narzucą się nazwiska: Ettinger, Forszteter, Jan Goldberg, Leopold Meyet; ostatni zupełnie niesprawiedliwie pominięty został w literaturze Feldmana, studya bowiem jego nad Słowackim i Mickiewiczem, są godne czytania; w dziale belletrystycznym spotkamy jeszcze to nazwisko. — Powyżej wymienieni autorzy, przeważnie Królewiacy, pisywali i do „Przeglądu tygodniowego“ i „Głosu“. Te trzy pisma, niejako skupiły plon literacki autorów żydów. Do grupy literatów warszawskich i współpracowników powyższych pism, zaliczyć jeszcze należy Gabryela Kempnera, Ignacego Suessera, Grzegorza Glassa (pseud. Algos), Krausharową i Kraushara.

Przechodząc do młodej generacyi krytyków literackich i estetycznych, na pierwszem miejscu postawię Stanisława Lacka, lubo wiekiem wcale nie jest najstarszym wśród młodych. A czynię to dlatego, że Lack, chociaż jest bardzo zdolnym i nawskroś oryginalnym badaczem bieżącego ruchu literackiego, przecież bardzo mało znany ogółowi. — Prace i artykuły jego charakteryzuje rzadko spotykana głębokość obserwacyi, wprost imponująca konstrukcya myśli, nieco jednak nadto chaotyczna w treści i formie i stąd pochodzi obojętność przeciętnej inteligencyi dla artykułów Lacka, któ-

rych przeważnie nie rozumie. Jeżeli chcemy wzór t. zw. krytyki twórczej, to uciekajmy się do Lacka. Działalność swą literacką rozpoczął w krakowskiem „Życiu“; prawie w każdym numerze tego pisma spotkać się było można z jego nazwiskiem. Obecnie redaguje dział literacki w krakowskiem „Nowem Słowie“. -- Malwina Posner-Garfeinowa oddaje się ze szczególnem zamiłowaniem od szeregu lat studyom literackim, zawdzięczamy jej bardzo piękne artykuły o literaturze obcej, które zamieszczała w „Prawdzie“ i „Głosie“, obecnie pisze do „Ogniwa“. — Jan Sten (Ludwik Bruner) krytyk, impresyonista; jego artykuły literackie, które przeważnie znajdziemy w „Krytyce“, posiadają specyalny wdzięk i polot, wywolują pewien nastrój; są bowiem raczej wyrazem refleksyi psychicznej, aniżeli rozumowego roztrząsania kwestyi. — Wszystkie sylwetki „Młodej Polski“, które wydał w książkowem wydaniu p. t. „Współczesne dusze“, mają właśnie wyżej wspomniany charakter. Przemawia on do nas jeszcze w innej formie; poznamy przy odpowiednich działach. — Ostap Ortwin (Oskar Katzenellenbogen) ogłasza artykuły literackie w „Krytyce“ i „Przeglądzie tygodniowym“; z większych prac wspomnieć należy: „Utopie o dramacie“, o „Wyzwoleniu“ i t. d.

Zygmunt Bromberg-Bytkowski ogłosil nagrodzoną na konkursie im. Sienkiewicza obszerną pracę krytyczną o Przybyszewskim. Znany jest prócz tego jako świetny tłómacz Lessinga i Maeterlincka.

*
* *

Przechodzę teraz do poezyi.

Nie będzie to wcale przesadą, jeśli powiem, że najmlodsza literatura polska, skrzy się brylantową poezyą; wystawy

księgarskie nie mogą już pomieścić tych tomów i tomików, każdy dzień przynosi świeżą wiązankę rymów. Obok poezyi prawdziwie wielkiej i świetnej, obok demonicznych wybuchów duszy, wyrażonych w niesłychanie kunsztownej formie, obok smutnych i bolesnych skarg poety, któremu droga życia cierniami wysłana, obok szczerej tęsknoty, owego świętego żaru natchnienia i twórczości, spotykamy także tylko słowa— składane rymy — artystyczną formę.

Poetyzowanie, lubo zawsze przez młodzież było uprawiane, nie pociągało jednak za sobą konieczności ogłaszania tego światu w postaci tomików o pięknych winietach — dziś każdy rym stroi się w czcionki, stąd ta olbrzymia powódź poetycka. Mamy więc dużo, bardzo dużo wierszy, wprawdzie nie wszystko to jest poezyą, lecz bądźcobądź poezya polska współczesna wzbiła się na wyżyny. — Co do poetów żydów, to jest ich stosunkowo mniej niż w dziale poprzednim, lecz zdaje mi się, że to o niczem nie stanowi, wszelkie wnioski z tego tytułu byłyby fałszywe, co najwyżej świadczyłyby o tem, że żydzi, nie czując w sobie prawdziwego i szczerego natchnienia, nie porywają się na czcze wierszowanie; z zarzutem co do braku w ogólności ducha poetyckiego u żydów, walczyć nie będę, gdyż znaną jest poezya żydów hebrajska, nowoczesna żargonowa, jakoteż żydów, piszących w innych językach. Mimo to mamy i we współczesnej literaturze polskiej, pewną liczbę poetów żydów, a z tych większe uznanie zbiera generacya starsza. — Najwybitniejszym z nich jest A n t o n i L a n g e (zob. wyż.). Nie jest on znów wielkim poetą, lecz w czasie jego poetyckiego debiutu nie mieliśmy takich mistrzów, jak w obecnej chwili, zresztą już ze względu na mnogość wydanych poezyi i stanowisko, jakie mu do niedawna wyznaczono w literaturze, należy mu się tutaj pierw-

sze miejsce. — Z jego prac poetyckich wymienić przedewszystkiem należy: Pogrzeb Shelleya, trzy tomy poezyi oryginalnych, Kwiaty grzechu (tłóm. z Baudelaire'a) i mnóstwo wierszy, rozsianych w czasopismach polskich. Lubo wszystko rzeczy piękne, zaokrąglone, mało jednak szczere, przeważnie zimne, przemawia w nich raczej literatura, niżeli dusza. — Alfred Nossig (zob. wyż.) pisał także poezye, a jego „Jan Prorok“ jako próba nowoczesnej epopei, jest wcale ciekawy; ponadto ogłosił szereg strof p. t. Poemat o człowieku, Pieśń nad pieśniami i Pieśń zmartwychwstania. Utwory te charakteryzuje przedewszystkiem niezwykla kwiecistość słów i przenośni. — Poetą, chociaż mniej znanym, jest także Leo Belmont (zob. wyż.). Jego trzy tomy poezyi, znanych, a właściwie — przeważnie nieznanych p. t. Rymy i rytmy, niczem nie przekraczają przeciętności. Już więcej popularnym jako poeta był Autor „Strof“ (Alexander Kraushar zob. wyż.). Jest on w swych młodocianych utworach w całym tego słowa znaczeniu romantykiem. Pierwszy zbiorek poezyi zawiera także wiele tłómaczeń, potem wyszły poemata „Tytan i Aryon“ potem „Strofy“. W późniejszych latach zarzucił w zupełności poezyę, natomiast okazał się nam jako pierwszorzędny historyk. — Drobne poezye, lecz ładne i sympatyczne, znane przeważnie z czasopism warszawskich — pisali Tadeusz Skarga (Maurycy Bornstein), Felix Perl. — Z kobiet żydowskich wymienić należy Franciszkę Arnsteinową, autorkę kilku tomików poezyi.

Przystępuję teraz do generacyi młodszej, z których niektórzy wchodzą w skład poetów „Młodej Polski“. — Kazimierz Sterling, Władysław Sterling, Jan Sten (zob. wyż.), dwaj ostatni wydali nawet po jednym tomie po-

ezyi. Wszyscy trzej jednak należą do poetów drugorzędnych. Edmund Bieder należy ściśle do poetów modernistycznych, ze względu na treść i formę; wydał przed rokiem tomik poezyi, przeważnie już przedtem drukowanych w czasopismach; drobnostki wcale ładne, o szacie wysoce artystycznej, lecz niestety brak im szczerości.

W krakowskiem „Życiu“ i „Krytyce“ spotkać się było można nieraz z bardzo pięknemi i tchnącemi szczerem uczuciem poezyami Filipa Eisenberga.

Całkiem osobna i zaszczytna wzmianka należy się Benedyktowi Herzowi. Jestto we współczesnej literaturze najlepszy bajkopisarz. Niedawno zebrał swe bajki, rozrzucone po pismach i wydał jako osobny tom. Nie narażając się wcale na zarzut przesady, można głosić, że należy do najświetniejszych bajkopisarzów polskich.

Tak mniej więcej prezentuje się szczupła garstka naszych poetów żydów.

Rozpatrzmy się teraz w dramacie. Niech mi jednak przedtem wolno będzie kilka słów powiedzieć o dramacie polskim w ogólności. Wiele się nieda powiedzieć; wiadomem jest, że przez kilka wieków prawie nie było dramatu polskiego; istniała jedynie dążność do stworzenia dramatu.

W dziewiętnastym wieku budzi się wprawdzie literatura dramatyczna, lecz w porównaniu z niezwykłym rozkwitem dramatu literatury ościennej — nie wytrzymuje dramat polski — wyrażając się językiem kupieckim — zgoła konkurencyi. Współcześnie namnożyło się tych dramatów bez liku, stało się bowiem ambicyą każdego autora stworzyć dramat — a zachęty do tego dostarczają bieżące konkursy dramatyczne. Lecz niestety nie mamy żadnego zaufania do nagrodzonych dramatów, zdarzyło się nawet, że odznaczone utwory Ronikiera

i Friedberga, omal, że nie zostały na scenie wygwizdane. W całej literaturze polskiej posiadamy zaledwie kilka utworów dramatycznych, które odpowiadają wymogom scenicznym i literackim. Nawet najmłodsze pokolenie literatów, które cały swój święty zapał składa na ołtarzu sztuki, nie stworzyło prawdziwego, wielkiego dramatu.

Żydzi próbowali szczęścia na tem polu, lecz również bez powodzenia. Nawiasem muszę powiedzieć, że w literaturze niemieckiej znajdziemy żydów jako pierwszorzędnych dramaturgów. — Zacznę od Alfreda Nossiga (zob. wyż.) albowiem pierwszy jego dramat, opiewający męczeństwo Giordana Bruna wywołał szeroką dyskusyę; jestto utwór nawskróś filozoficzny. Drugi jego utwór, (który był także ostatnim), nosi tytuł „Król Syonu" (grany we Lwowie w r. 1887). Antoni Lange (zob. wyż.) ogłosił, lecz tylko w fragmentach, dwa dramaty: Atylla, Wenedri. — Cezary Jellenta (zob. wyż.) napisał „Nurty" dramat psychologiczny, wzorowany na Ibsenie. Pisali dramaty także Kempner, Kazimierz Sterling i Jan Stern, nie lepsze i nie gorsze od tysiąca innych. Nieco wzbija się po nad przeciętność jako dramaturg Daniel Zgliński (Frajdensohn). W jednym ze swoich dramatów wymierza policzek tym, którzy odtrącają żyda pragnącego pracować dla wspólnego dobra. Znane są nam następujące jego utwory sceniczne: Ricardo, Tomasz Vale, U wspólnego stołu, Jakób Warka.

Najmłodszym dramaturgiem żydem, lecz nie najmłodszym literatem jest Wilhelm Feldman (zob. wyż.). Utwory jego dramatyczne, znane szerokim kołom publiczności, tak z wydań książkowych, jak i ze sceny warszawskiej, krakowskiej i lwowskiej, spotykały się możliwie z najsprzecz-

niejszymi sądami. O ile jedni wysoko podnoszą jego talent dramatyczny, o tyle znów drudzy zupełnie mu tego odmawiają. Jako autor dramatyczny, jest w sobie zupełnie nieskrystalizowany; raz przedstawia się jako badacz tematów rodzajowych z życia współczesnych żydów, takimi są dramaty Sądy boże i Cudotwórca; innym razem wprowadza nas w nieznane tajemne sfery duszy indywidualnej — takimi są utwory grane niedawno: „Cień“ i „Życie“.

Ponieważ Feldman, dramaturg, dopiero żyć rozpoczyna, więc wstrzymajmy się ze stanowczym sądem.

Tyle zaledwie można powiedzieć o dramacie.

Przychodzi teraz kolej na najbogatszy dział literacki, t. j. na belletrystykę. — Powieść i nowella owe dwie najpopularniejsze formy prozy, są często pierwszymi krokami twórczości samorodnej. Będąc pozornie najkrótszą i najłatwiejszą metodą porozumienia się ze szeroką publicznością, służyła powieść od początku swego istnienia rozmaitym bogom. Stąd pochodzi owa różnorodność „szyldów“ pod jakimi od wieków występowała. Jeszcze dzisiaj słyszymy o powieści obyczajowej, swojskiej, tendencyjnej, psyhologicznej, etc. etc. — Jestto o tyle ciekawe, że autor przez pewną gadatliwość, której nie musiał się w powieści wystrzegać, z większą szczerością maluje swoje objekta i swój do tychże stosunek. — Zdążam do tego, aby wskazać, że ten rodzaj twórczości może najwięcej nadaje się do ścisłej analizy, celem wyszukania pewnych stałych pierwiastków dla twórczości żydowskiej. Powieść i nowella są niejako wykładnikami wszelkich faz życia i przejawów narodu; z niej wygląda cała dusza narodu. Wprawdzie dzisiejsza powieść i nowella zaczyna się już poniekąd redukować, coraz częściej wypełnia ją artysta sobą, tą stroną życia swej duszy, która nie należy do za-

dnego otoczenia, ani do narodu, ani do społeczeństwa, lecz do — (niech mi będzie wolno użyć tego frazesu) — duszy wszechświata. Lecz mimo to, długie jeszcze lata nie zatraci belletrystyka swego pierwotnego charakteru, nie wyzbędzie się tej cechy, dla której nazywa się prozą, czyli, że i nadal będzie rodzajem dokumentu społecznego, narodowego i t. d. Im częściej belletryści żydowscy ku żydom się zbliżą, tem dobitniej zamanifestuje się — naród żydowski. — Na razie obserwujemy to, co nam literaci żydowscy dają odruchowo. Omawiając polską literaturę belletrystyczną żydów, z góry zaznaczyć muszę, że będę mniej pedantycznym we wyliczaniu wszystkich nazwisk; powieść i nowella bowiem szybko toną w zapomnieniu, o ile mają tylko charakter okolicznościowy. Zresztą przeglądając peryodyczne pisma, napotykamy na setki nowelistów przygodnych, z którymi się już później nie spotkamy, są to przeważnie literaci jednodniowi. Ograniczę się więc do nazwisk, które się w literaturze więcej ustaliły. Wilhelm Feldman (zob. wyż.) rozpoczął swoją działalność literacką od powieści. Ten okres twórczości jest jego pierwszym; przypada na epokę naturalizmu i wszystkie jego powieści pisane są w duchu naturalistycznym. Żyjąc w młodości ściśle wśród żydów, ich dawnej tradycyi i przesądów, podpatrzył doskonale tę stronę życia i dał temu wyraz w swych powieściach p. t. „Żydziak“ i „Żydówka“; tożsamo widzimy w jego nowellach: „Jak w życiu“. — Inne jego powieści jak „W okowach“, „Nowi ludzie“, były niegdyś bardzo poczytne; obecnie należą już do historyi. Leo Belmont (zob. wyż.). Jego powieść „W wieku nerwowym“, przypada na okres przejściowy w literaturze powieściowej, zamiast szerokiej powierzchni życia w jaskrawem oświetleniu, mamy przed sobą wyjątkowe, wprost egzotyczne stany

psychiczne, przesiąknięte problemami filozoficznymi. Inna powieść tego autora nosi tytuł „Tamten człowiek“. Jako nowelista bardzo cenionym i sympatycznym jest Leopold Meyet, autor „Liści“, dalej Michał Muttermilch, Alfred Konar, Cezary Jellenta (nowelle „W przesileniu“), Algos (Grzegorz Glass) i Regina Lewin. — Mówiąc o kobietach, nie można pominąć pięknych tłómaczeń z belletrystyki obcej, dokonanych przez Malwinę Posner-Garfein (także autorkę oryginalnych nowel p. t. „Dusza“) Reginę Bernstein i Bronisławę Neufeld. Niedawno zjednała sobie popularność pierwszą swą próbą powieściową p. t. „Miraże“ pani Marion (Grossglückowa). Utwór ten pierwotnie drukowany w Bibliotece warszawskiej; przed rokiem ukazał się, jako osobna książka na półkach księgarskich i jest już prawie na wyczerpaniu. Bardzo płodną, lubo zupełnie dla literatury obojętną jest powieściopisarka i nowelistka A. Kallas (Aniela Korngut); do niektórych swych „rzeczy“ czerpie temat z życia żydów. — Ernest Łuniński (Władysław Koszyc-Deiches) wydał tego roku tom nowel zatytułowanych „Szara droga“, o których oficyalna krytyka dosyć pochlebnie się wyraziła. Najmłodszą belletrystykę reprezentuje: J. A. Herza: „Z teki wrażeń“ i Edmunda Biedera: „Życie“.

W ten sposób wyczerpałbym przynajmniej w przybliżeniu bibliografię polską współczesnych literatów żydów. Na zakończenie niech mi będzie także wolno wypowiedzieć kilka słów: pro domo mea.

Kiedy czerpałem pewnych informacyj dla niniejszego szkicu u jednego z wybitnych krytyków literackich - żydów, spotkałem się z zapytaniem, w jakim właściwie celu to robię i uprzedzając moją odpowiedź, dodał: przecież żydzi, pracu-

jący w pismiennictwie polskiem i piszący po polsku, należą ściśle do literatury polskiej — pocóż więc to wyodrębnianie? Otóż dla mnie sprawa ta nie jest tak prostą i w tym kierunku nasuwa mi się pewna wątpliwość. Bo, jeśli wyjdziemy ze założenia, (abstrahujmy chwilowo od jego prawdziwości), że niema współcześnie narodu żydowskiego — to rzecz prosta, że niema także pierwiastków narodowych w twórczości literackiej żydów. — Lecz jeśli naród żydowski istnieje?! W tym wypadku — pojmując literaturę rdzennie żydowską, żargonową i hebrajską — każde dzieło literackie żyda, bez względu na to, w jakim pisze języku, czy przyznaje się do narodowości żydowskiej, czy też nie — czy zmienił oficyalnie wyznanie, czy też nie — niezawodnie mieści w sobie pewne stałe pierwiastki narodowe, lub pewne „coś" narodowe. Wszak niedawno, gdy komuś przywidziało się, że Nietzsche jest pochodzenia polskiego — w jednej chwili dosłyszano się w rytmice jego Zaratustry słowiańskiej melodyjności, a w jego Herren-Moral, dopatrzono się polskiej buty szlacheckiej! Nawet apostołowie kultu „czystej" sztuki przyznają, że narodowości ze sztuki wyzuć nie można, bo ona płynie we krwi! Stanęliśmy więc pozornie przed dylematem. — Zestawiając właśnie dorobek polskich literatów żydów, pragnę dać impuls do zajęcia się tą kwestyą, a jeśli spotkam się z poważną dyskusyą na ten temat, będę miał dostateczną satysfakcyę.

Kraków w grudniu 1903.

ROMAN GLASSNER.

MARYAN ROSENBERG.

Z cyklu: PIEŚNI AHASWERA.

1. WSTĘP (Wspomnienia).

Lubie to pogodne lice, śmiech kaskady świetlnych fali, kiedy duszę mą owioną
lubię nocy głuchą ciszę, chmur niebieskich senną szatę, gdy ją spaja nić srebrzysta
lubię odgłos nocy w borze, gdy wicherek gra po liściach
lubię, gdy, powstają z grobu myśli wiosny, wiosny dzieci
lubię dawnych marzeń roje, kwiaty mej młodzieńczej duszy.

* * *

Dziś tak pusto wśród zawiei, wicher pędzi mię przez pola
szumi, huczy, wre jak wściekły, miota, gniecie swą ofiarę
dziś tak tęskno, naga zima zgniotła marzeń złote zwoje
dziś tak smutno, drogie serca porwał fałsz w tej walce życia
dziś samotnie myśl za myślą pędzi .. tonie... w ciemnej dali...
. . . .

* * *

Moja Matko, gdzież te chwile, kiedyś jasną główkę dziecka, tuląc do swojego łona, sploty mymi się bawiła
gdzież ten czar Twych wdzięcznych ustek, co naukę dla mnie niosły, myśl o życiu, jako walce o szlachetne, wielkie, wzniosłe?

Dziś po latach, gdy nas dzieli grobu Twego zimny kopiec, żar miłości macierzyńskiej został mi na dalszą drogę
kiedy zawód mię zaboli, gdy pryskają marzeń bańki
kiedy nad przepaścią stoję, co mię nęci, w głąb pociąga
wówczas pamięć Twoja, Matko, szlak wskazuje mojej drogi.

* *

Biały całun okrył pola w szaty zimnej, nagiej śmierci
biały całun zakrył zieleń, zmroził kwiecie swym oddechem
zerwał liść o ziemię rzucił, okrył nagie drzew konary
i mych marzeń zwiędłe kwiaty, śmierci całun przykrył blady
w poryw, w siłę rzucił gorycz, lotu skrzydła ściął mi bytem
Twoje piękne myśli, Matko, odarł z kwiecia orkan życia
zdeptał, zniszczył.

* *

Gdzież to piękne, wzniosłe, Matko, któreś dziecku przedstawiała?
Szłem przez długi zagon życia i szukałem słów Twych prawdy
szłem przez długi zagon życia i szukałem serc u ludzi
poszłem przez długi zagon życia, aby znaleźć żar miłości.
Nie znalazłem Matko tego, nie znalazłem słów Twych prawdy.
Nie znalazłem serc u ludzi, nie znalazłem tam miłości.

Zwarty tłum spostrzegłem w drodze, tłum, co z sobą wiecznie walczył. Ręce splotły ciała innych, kurczem drgały twarze sine. Oczy błysk rzucały straszny, usta wpiły się w krew, w ciało. A nad ciżbą się unosił groźny ryk tysiąca gardziel, łomot kości, jęk boleści, krzyk tryumfu, szał rozpaczy. A ramiona coraz silniej splotły się w złowrogiej walce. I tłum pędził, jak lawina, niosąc z sobą jęk tysięcy, tysiąc bluźnierstw, tysiąc przekleństw, co ściągały tłum morderczy.

Od strasznego widowiska odwróciłem oczy moje. Nie szukałem tam miłości, nie szukałem słów Twych prawdy.

* *

Poszłem między niewolników, co przykuci łańcuchami do szalonych maszyn trybów, które pędzą w dal bezbrzeżną...
Bratnią dłoń podałem braciom, bo w niewoli wszyscy bracia.
I myślałem, że znalazłem życia mego cel i drogę...
Gdy do piersi im przypadłem, bratnich uczuć budząc iskrę,
rzekłem im, żem też niewolnik, że w mym domu kir żałoby,
lecz już bratnich słów nie było. I niewolnik mię odepchnął...
I zostałem znów samotny z nową raną...

* *

Gdy poznałem ją, o Matko, już myślałem, że znalazłem, zaczem próżno tak goniłem
i myślałem, że znalazłem w niej anioła, co powiedzie mnie przez życia ciernie, kolce
i myślałem, że w jej sercu oddźwięk znajdą Twoje słowa,
że mi życie opromieni i oświeci duszy hartem
i wierzyłem jej o Matko! Dałem życia mego spowiedź
i czekałem wielkich haseł, wielkich myśli, wielkiej duszy,
lecz kobietą ona była. Sfinksu oczy kłam mi niosły.
Nie szukałem już miłości...

* *

Burza huczy, wicher wyje, miota grad i lód o szyby. Kłębi mroźny tuman śniegu, zwija w trąbę, pędzi z świstem
burza huczy w mojej duszy, niszczy dawnych marzeń gmachy, zrywa liść po listku z drzewa mych młodzieńczych wierzeń, marzeń
i tak tęskno. Zima życia w śnieżny całun przywdziała piękne kwiecie młodej duszy.
. . . .
Chociaż próżno, Matko, dotąd Twoich słów szukałem prawdy, kolce, ciernie li znalazłem
Twej nauce będę wiernym, przejdę dalszy zagon życia, by miłości i serc szukać.

Lecz do obcych już nie pójdę. Między biedną brać mą wejdę, a jej bolu krwawe tony, jej nadziei lotne błyski, skuję z dreszczem serca mego, z marzeniami moich marą.
A z boleści i z zawodów wstaną czynów pieśni święte.
Pieśni przeszłych — przyszłych dziejów.

2. GOLUS.

Memu Pradziadowi
MAGIDOWI Z DUBNA
poświęcam.

I.

Czy znasz pieśń bolu?

Chodź do mnie zaśpiewam. O moje pieśni są brzemienne bolem, bo je stworzyły żal, rozpacz, niedola. O moje pieśni są brzemienne bolem, bo je karmiła pierś trwogą, goryczą.

Czy znasz pieśni bolu?

Chodź do mnie, zaśpiewam. Usłyszysz pieśni, które rodzą płacze, gdyż płacz je zrosił, kiedy w piersi tliły. Usłyszysz pieśni, co wieków drżą bolem, gdyż pomrok wieków okrył je tęsknotą.

Posłuchaj pieśni! — Tak dławi samotność, a ta przez wieki mą siostrzycą była.

Może pieśń w twojem sercu znajdzie echo, i nową mocą żal wieków opieje i zmoże senne powieki Jehudy.

Posłuchaj pieśni.

. . . .

Zniszczono gród mój, zniszczono świątnicę, którą wystawił mędrzec król Salomo. Zniszczono gród mój, Znicz światła i wiary zgaszono krwią, co trysła z ran Jehudy.

Po zgliszczach włóczono córy Izraela, i na tem miejscu, gdzie Panu lud służył, pławił się w chuci i hańbił dziew czystość — wróg co litości i ludzkości nie znał.

I drżały matki, jak osiki liście, gdy spoglądały na swych córek hańbę i słały prośbę do Boga zastępów, by grom na wroga rzucił z niebios szczytów.

Pan był nieczułym i nie zsyłał gromów. A jasne niebo, spoglądało na to, jak na tem miejscu, gdzie Panu lud służył, wróg szalał w chuci i sromił dziew czystość.

A męże judejscy, w kurzu krwi swej własnej, tarzali się w mękach piekielnych.

Z walących zaś domostw płonącego węgła ptaszyna pędziła w przestworze

a gdy zawisła na warstwach obłoków, gdzie żar pożarów, dym płonących ogni nie dusił piersi, nie ściskał gardzieli

rzuciła okiem na nieszczęsne miasto i żal do Pana Wszechwładcy przestworów słała, że w hańbie poniżył gród swięty,

że plemię Judy, ten ołtarz ludzkości

zniszczył, jak orkan ścina wiotkie drzewo.

Tych, co się ostali z krwawego dnia sądu, wróg spętał i powlókł ze sobą, na chyże, jak strzały przestronne okręty, by odwieźć w dal, w ciężką niewolę.

I płakał lud biedny, gdy żegnał kraj święty i kajał się w prochu przed Panem i błagał, by kiedyś wygnańców wnukowie do świętych wrócili pieleszy

A płacz ten słyszała w mogile Rachela, co ród Jakóbowy rodziła i wrota wiekowej mogiły rozwarła i wyszła na kopiec grobowy

i gdy zoczyła spętane swe dzieci, jak unosiło je morze, łkała i płaczem zraszała mogiłę, o litość błagając Jehowę.

A oczy jej były, jak skalne owe źródła, co rodzą urwiste strumienie

i z szmerem żałoby spływały z mogiły strugi łez córki Labana

a z tego strumienia kto pije raz wodę, się dotknie fal rzeki Racheli, ten niezna już więcej spokoju, wesela, lecz słyszy płacz Matki Narodu

i jam z tego zdroju pił wodę żałoby i kąpal się w falach boleści, lecz odtąd straciłem spokoju pogodę i sączę jad żalu rozpaczy...

*
*   *

Czy wiesz co to hańba? co srom poniżenia?

Nie wiesz? Więc słuchaj mej pieśni,

Bo ja wiem dobrze, co hańba plugawa

Jam dziecię hańby i sromu.

A chrzest mej hańby był pod łukiem Cezara-zwycięzcy. A chrzest mej hańby był, gdym u nóg wroga, w prochu się tarzal — niewolnik.

Czy mam ci śpiewać o hańby podłocie?

Nie! Tego nie umie ma harfa! Ta ból wyśpiewa i żale i rozpacz, lecz podłość nie pomknie przez struny...

*
*   *

Wśród stęchlych murów w przepaści ghetta, wśród jego ciemności i zmory, zamknięto mnie z braćmi — nas żywych w tym grobie, co z wolna miał życie pożerać.

I grób pożerał ciało mego ludu, wżeral się w żyły i w kości i bladła krew nasza, próchnialy piszczele, lecz duch żył dalej i cierpiał.

I tak wiekami żyliśmy w tym grobie, a grób się otwieral li wtedy, kiedy szukano ofiar między nami, by stosy ofiarne zapalać.

I tak wiekami żyliśmy w tym grobie, aż ludów wiosna nadeszła i grób nasz rozwarto i trupom rzeczono:

Stargane są nasze kajdany!

Już wyszlem z grobu i piersią swobodną wchlanialem to wolne powietrze i zgaslem okiem czerpalem moc światła, którego nie znalem przez wieki.

A gdym się odwrócił, zoczyłem rozwartą paszczę ghetta grobową i lęk mię ogarnął i naprzód pędziłem, by uciec najdalej od grobu.

I obcych tlumy mnogie rozpychalem i w dal szeroką pędziłem i nie widzialem, że mój lud nie zdążył, że z ghetta dopiero wychodził

i sam zostalem wśród obcych samotny, zdala od ludu mojego, który w pogoni za wolności marą, też się rozpraszał wśród obcych.

II.

Huczy śnieżyca, zbija tuman śniegu i zwija w trąbę. Pędzi, dogania...

huczy śnieżyca a z hukiem się łączy wichru przeciągły, jękliwy świst

jakby głos z grobu. Ten glos straszliwy, wbija się w ucho, przeszywa mózg

już mnie dogonil, owinął swym płaszczem i objął w kleszcze

mroźny calunek złożył na czole. Koroną lodową skroń mi opasał i oszklił oko.

Huczy śnieżyca w zaułków kąt wpada, o szkło uderza i jakby żal

wije się skarga i dźwięczy nuta, smętna jak nocy omdlały sen

huczy śnieżyca; niebo kryje kirem, jakby zabójczy śmierci stos i nie ma gwiazdki, ni księżyca twarzy

nie ma promyka, by musnął twarz

i wicher tylko huczy i jęczy, zgina się, płaszczy i wpada w szał, rwie wszystko z sobą, w odmęt pochłania i pędzi w bladych orgij dziki tan

huczy śnieżyca, mknie w dal po pustkowiu

i niema życia choćby zwiędlych kwiatów

ponurą sterczą latarń postacie

jak świece przy trupa goreją wezgłowiu

i smutno, tęskno mi.

. . . .

. . . .

Chmury ołowiu okryły mą duszę, nocy owionął ją nagi chłód

i smutno, tęskno mi.

Ciemno dokoła.

Nocy oponę przebija oko, co światła chce. Światła i ciepła me oko szuka. Szuka za słońcem, lecz wkoło noc.

I krążą kruki nad moją głową, kraczą za żerem, wbijają swój dziób w drgające ciało.
Zwołują swych braci i zdala słyszę nowy skrzydeł szum
i nowa chmura nad głową zawisa
a jam bezsilny, dłoń ma spętana
chcą myślą spędzić ten ptactwa rój,
lecz myśl złamana na dno opada,
jak ptak gdy śmierci otrzymał grot
i smutno, tęskno mi.

* * *

Ciemno dokoła ponury kir nocy, porwał w swe szpony mą duszę zwątpiałą!

Zgniótł ją i w walce legla pokonana, bez światła, ciepła, wśród nocy cieni...

. . . .

Kotarę chmur przebija błysk, świetlany znak przeszywa noc. Błyski się łączą, w słońce splatają i bucha żar, jak ongi stos.

Na tron ukuty z słonecznego żaru, w jasnym przestworze pod nieba oponą, bóstwo zasiada. Jego twarz cheruba, włos krwawy jutrzni, wzrok blasku pereł,

nad jego głową błyskawic gra światlo, igra po puklach i pieści włos, a złoto włosów z szczerbem błyskawic spływa się razem w barwy jeden ton.

I mija żal mój i mija tęsknota i myśl spędziła czarny kruków rój

a z piersi leci pieśń nowa nieznana, do Izraela ludu puka serc.

O chodźcie bracia do Bóstwa Jehudy, o chodźcie bracia, chodźcie wszyscy wraz. Tam wspólnie złączym stargane swe siły i będziem silni, jak olbrzymów moc.

O chodźcie bracia do wspólnego celu, o chodźcie bracia chyżo w kroki me. Ja dla was będę tym Mojżeszem nowym, z toni Golusu wyprowadzę was.

3. CHÓR TUŁACZY.

Z pielgrzymki tułaczej nam nogi krwawią,
w zbolałem ciele ciernie drożne tkwią
        Obczyzny wichry pierś wątlą dławią,
        omdlałe oko zachodzi łzą

Lecz los tułaczy nas pędzi w dal, choć braknie sił, choć braknie tchu,
w sercu zranionem się wije żal i bieżym w dal, bez sił, bez tchu.

Choć słonko świateł snopy szle
dla nas żałoby czarna noc
        Zatrute strzały puszcza w mgle
        swej nienawiści wrogów moc.

I ciemność w oku, ciemność w duszy, co wieków bolem i smutkiem drga
i nie ma serca co się wzruszy, lub zdźbła litości dla nas zna.

I zewsząd nas bezdomnych pędzą,
choć żona jęczy, choć dziecię kwili
        Ugoszczą hańbą, przyjmą nędzą,
        na pastwę rzucą czarnej chwili.

        Pozwólcież chwilę spocząć tu...
        O kamień oprzeć głowę senną,
        nim pójdziem w drogę po chwilce snu...

Lecz los tułaczy nas pędzi w dal i braknie sił i braknie tchu,.
w sercu zranionem się wije żal i bieżym w dal, bez sił, bez tchu.

STARY CMENTARZ.

„KEWER UWOS"
z obrazu
JEHUDO EPSTEINA.

Owiany aureolą wieków, otoczony szeregiem starych zapadłych domów znajduje się, blizko, prawie wśród zgiełku wielkomiejskiego życia, stary cmentarz żydowski, znane polskie „okopisko".

Ulice Rappaporta, Szpitalna, Meizelsa i Kleparowska, oto jego granice, a szeroka brama wjazdowa obok trupiarni starego i nowego szpitala żydowskiego prowadzi do starego cmentarzyska. A stare ono bardzo. W r. 1414 wspominają o niem akta lwowskie[1]), jako granicy jakiejś parceli. Był on wówczas małym. Część pierwotna — według pozostałych z pokolenia na pokolenie przechodzących opowiadań — jest u zbiegu ulicy Rappoporta i Szpitalnej. Z rozrostem obu gmin żydowskich, dokupywały kahały po kawałku miejsca u sąsiednich właścicieli a w r. 1601 dokupiono ogromny szmat ziemi u przedmieszczanki Herpedry[2]). Dom

[1]) Lib. 1207 p. 92 według Dra Jech. Caro „Geschichte der Juden in Lemberg.

[2]) Majer Balaban: Niewydany manuskrypt „Historya żydów we Lwowie."

Rab. ORNSTEIN

Rab. DAWID HALEVY Rab. ABRAHAM KOHN

Herpedry przemieniono w trupiarnię, pomieszkania stróżów cmentarnych i grabarzy. Domki te o ile się zdaje, wiele razy podpierane, stoją po dziś dzień u bramy wchodowej.

Cmentarz był często widownią krwawych bójek i napadów przedmiejskiego pospólstwa. Historya opowiada o kilkakrotnem łupieniu trupów, dokonywanem z ogromną śmiałością. Kwestya ta była nawet przedmiotem długoletniego procesu za Zygmunta III.[1]). Co kradziono z trupów trudno orzec, gdy wiadomem jest, że żydów chowają w płóciennych koszulach i talesach bez ozdób. Wchodzi tu raczej w grę wyjątkowe ubóstwo, może zabobon, lub prawdziwe zwierzęce usposobienie ciemnego pospólstwa.

Przechodzimy do poszczególnych nagrobków utrzymywanych po dziś dzień przez pobożnych. Najstarszy po dziś utrzymany pomnik, który nam nasz cicerone wskazuje, jest z końca XIV. wieku, „Mirjam córki Samuela“ zmarłej w r. 1378. Większa jest ilość nagrobków XVI. stulecia, najliczniejsze są atoli z XVII. aż po koniec XVIII. wieku.

Trudno wyliczyć wszystkich głośnych ludzi, którzy tu spoczęli. Spisał ich niejaki Suchystaw a powtórzyli i uzupełniali Salam. Buber i Dr. Caro. Wchodzimy w środek cmentarza. Oprowadza nas zięć starego Suchystawa. Biedak w nędznej kapocie, typowy „batlen“, całe swe nieproduktywne i pasożytnicze życie traci na starem cmentarzysku, objąwszy w spuściźnie po teściu urząd cmentarnego cicerone. Czynność jego ogranicza się do steryotypowego recytowania kilku bardziej znanych epitafiów i legend, i odmawianiu modlitw za zmarłych. Jego klientela składa się z pobożnych kobiet, szukających pociechy i ukojenia u stóp pomników zmarłych rabinów.

[1]) Vide not. 2 str. 168.

JOSUE FALK KOHEN

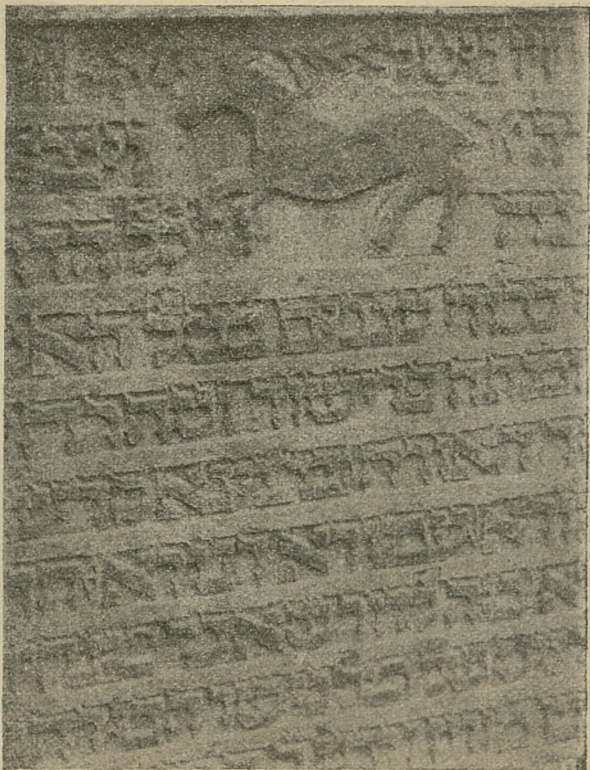
(zmarł 1614).

Nadchodzi właśnie jedna; złamana bolem, z świecami w ręku, spieszy prędko w kierunku gdzie stoją rzędem cztery pomniki. U stóp jednego siada, placze i szlocha. Jest to pomnik sławnego rabina, Dawida ben Samuel Halewy; „Turysahaw“ popularny jego przydomek, żył on i działał w połowie XVII. wieku. Jeden z najznakomitszych rabinów Lwowa i Polski. W czasach groźnych najazdów Bohdana Chmielnickiego ciężkie przechodził koleje. Tuż obok (ku prawej) pomnik starszego rabina Ornsteina z początku XIX. wieku, a dalej w zwartym szeregu z dala widnieje wysoki pomnik pierwszego męczennika postępu, rabina Abrahama Kohna (umarł 1848). Pomnik świeżo odnowiony, choć głuche nieprawdopodobne wieści krążą, że pod nim zwłok niema. Ręka fanatyków miała je usunąć z świętego sąsiedztwa wielkich mężów jak Halewy, Ornstein. Bądź co bądź dziwne to sąsiedztwo grobów, w różnych czasach i wiekach żyjących i zmarłych. Wypełniano zdaje się luki, gdy z czasem miejsca zabrakło.

Opuszczamy rozpaczającą kobietę, bo obecność nasza razi ją i niepokoi. Stajemy przed pomnikiem bardzo wysokim. Korona zdobi szczyt. Przepołowiony pionowo, mieści epitaphium ojca i syna. Syn mało znany, zmarł w młodzieńczym wieku. Ojciec to znakomita postać w żydowstwie XVI. i XVII. wieku. Josue Falk Kohen ben Alexander[1]), zięć Izraela Edelsa. Pochodzi z południowych Niemiec, to drugi prezes zjazdu czterech ziem polskich i główny organizator tegoż. Kieruje wielką Jeszibą (wyższą szkołą talmudu) we Lwowie, namiętnie zwalcza rozwielmożniającą się lichwę, wielkim

---

[1]) Vide Dr. Jecheskel Caro: Geschichte der Juden in Lemberg (1894) str. 133: Rabiner in Lemberg.

Część epitafium CHACHAM ZWI ASZKENAZEGO (zmarł 1731).

jest ojcem ubogich. Zmarł 30 marca 1614. Pobożni umieścili blaszane naczynie na świecy i nigdy też ich tam nie braknie! Koroną nauki uwieńczyli potomkowie jego pomnik. Jeleń zdobi pomnik z XVIII. wieku. Chacham Zwi ben Jacob Aszkenazy — pradziad dzisiejszego historyka na uniwersytecie lwowskim. — Jeleń to symbol jego imienia (Zwi = Jeleń = Hirsch = Hersch). Wielki znawca talmudu, autorytet swego czasu, był przedtem rabinem Amsterdamu. Zmarł 1718[1]) Wchodzimy w kąt zasłużonych i męczenników. To nasz Panteon lwowski. Cicerone wskazuje na pomnik braci Reizesów. Straszne, krwawe to dzieje. Nawrócili wychrztę na żydowstwo i zginęli straszną śmiercią męczeńską. Jednego, Chaima rozerwały konie, drugiego Jozuę żywcem na rynku lwowskim spalono w przededniu zielonych świąt r. 1728[2]). Niedaleko ma być pomnik męczennicy za wiarę i ofiary przesądu o mordzie rytualnym „Adeli z Drohobycza" (zm. 1710). Dostać się do niego trudno, bo droga zawalona wiekiem pochylonymi grobowcami. Opodal wielki pomnik z obu stron ryty. Południowa, główna stanowi epitaphium Nachmana Izakowicza, syna Izaka Nachmanowicza[3]), północna ryta tylko przez połowę to epitaphium Róży Nachmanowiczowej „Złotej Róży". Nachman Izakowicz, to największy kupiec całej Rusi, dzierżawca wszystkich cel i rogatek całego województwa ruskiego. Żona jego „Złota Róża" to owiana legendami bohaterka. Jej charakterystyczne epitaphium: [4])

„Tu spoczywa szlachetna pani, Róża córka Jakóba.
„Nad nią ja płaczę gdyż z nią runęły w domu Jakó-

---

[1]) Vide Caro Geschichte d. J. in L. str. 128.
[2]) Natan Samuely „Alt Lemberg "1901 str. Caro Geschichte str. 175.
[3]) Vide Rocznik Żydowski 1904 str. 41.
[4]) Vide Wschód 1901 Balaban „O złotej Róży".

Brat Nachmana: MAREK ISAKOWICZ żona jego.

Nagrobek NACHMANA ISAKOWICZA i żony jego ROŻY.

„bowym radość i wesele, znikła podpora i upadła pomoc.
„Podobnej nie znalazłem wielu. Królowie i książęta na
„jej widok wstawali i hołd jej oddawali; Oby jej dusza
„miała udział w życiu wiecznym".
Zmarła w r. 1637.

Rok 1664 obfituje w męczenników. Nie mniej jak 40 pomników świadczy o brutalności zaburzeń z dnia 3 maja tego roku[1]). Rabini, starsi nauczyciele, przełożeni różnych synagog i wielu innych śmierć męczeńską ponieśli. 5 maja ma „tylko" dwie ofiary, 8 i 9 maja również „tylko" po dwie.

[1]) Caro: Geschichte d. J. in L. Nota III. str. 162.

Ówczesny Kiszyniew, smutna to ilustracya znanego przysłowia „wszystko to już było“!

Opuszczamy miejsce wiecznego spoczynku. Zdala świecą mury monumentalnego szpitala Lazarusa, stanowiące uderzający kontrast do starego cmentarzyska. Ile pamiątek historycznych tu ginie. Ile pomników już runęło pod naporem wieków, kto się o nie troszczy, ilu z nas wie wogóle o istnieniu starego miejsca spoczynku naszych pradziadów? Wszak ono prawie w centrum miasta, cicha wyspa, wśród burzliwych fal codziennego życia.

E. S.

PROGRAM KAHALNY.

Program kahalny, o którym się dziś pisze i mówi dużo, nie został dotychczas skrystalizowany należycie. Partyi podejmujących się reformy kahałów powstalo wprawdzie wiele ostatnimi czasy, lecz ich plany reform są zazwyczaj zlepkiem żądań czerpanych z programów innych a nie wynikają z zasadniczego poglądu na cele i rozwój nowoczesnych kahałów.

Dotąd bowiem wychodzono z zapatrywania, że kahały są wyłącznie instytucyą wyznaniową, którą należy oczyścić jedynie z „korupcyi politycznej“ w nich zagnieżdżonej — a stosownie do tego program kahalny dotychczas propagowany zasadzał się tylko na walce i usunięciu owych przewódców czy kliki kahalnej, która przekupstwo polityczne zaprowadziła w bramy kahałów. Program ten jakkolwiek zawiera ów postulat sympatyczny, ograniczając się na charakter wyznaniowy instytucyi kahalnej w konsekwencyi swej ostatecznej zdąża do jej zaglady lub co najmniej skarłowacenia, wśród obecnych bowiem zróżniczkowanych i coraz więcej się różniczkujących stosunków społecznych nie może ulegać wątpliwości, że życie wyznaniowe i organ ściśle do tych funkcyi ograniczony z każdym dniem mniejszą grać rolę, na dalszy coraz to plan usuwać się musi. W przeciwieństwie do tego wychodzimy z zasadniczo odmiennego poglądu. Zaprzeczyć się nieda, że z każdym dniem i na każdem polu życia społecznego powstają interesa żydowskie odmienne od tych, ja-

kie mają społeczeństwa nas otaczające. Już dla obrony tychże powstać winien organ odrębny, lecz owo istnienie żydowskich interesów samodzielnych wskazuje na źródło głębsze.

Oto ogólne życie Żydów wyodrębnia się coraz bardziej. I już nietylko powstają odrębne pojedyncze kierunki bytu żydowskiego lecz całe sploty stosunków społecznych, które nadto między sobą się krzyżują, wikłają, wymagając samodzielnego uporządkowania. Życie Żydów coraz bardziej odłącza się od ogólnego, a skazane na siebie samo, na samopomoc, wymaga organu, którýby nietylko bronił interesów żydowskich przed obcymi, lecz na wewnątrz je porządkował, tworzył i popierał. Organem tym mają być kahały. Oto punkt wyjścia naszego programu: chcemy skupić całe życie żydowskie w kahałach, uporządkować, kształtować i podnieść. A ponieważ życie każde jest rozległe i obejmuje różnorodne kierunki, przeto program nasz musi stać się obszerny i wszystko co ludzkie w sobie zawrzeć.

Z zasady tej, że kahał winien objąć całokształt życia dochodzimy przedewszystkiem do wniosku, iż wszystkie warstwy składające społeczeństwo żydowskie winny być dopuszczone do udziału w życiu kahalnem. Każdy członek żydowskiego ludu, w chwili, gdy tak życie jego ukształtować zamierzamy, iżby skupiło się w kahałach, winien równe posiąść prawa i obowiązki, a przedewszystkiem otrzymać prawo głosu czynnego i biernego w sprawach kahalnych. W ten sposób zupełnie naturalnym biegiem rzeczy wyłania się z naszego programu postulat r ó w n e g o, p o w s z e c h n e g o p r a w a w y b o r c z e g o, c z y n n e g o i b i e r n e g o. Żądanie to samo dla siebie wziąwszy — jest aktem zwykłej sprawiedliwości. Dotychczas prawo wyborcze czynne i bierne posiadali opłacający podatek wyznaniowy. Jednakże dochód

z tego podatku tylko w małej części pokrywa wydatki kahalne. Natomiast głównem źródłem dochodów kahalnych są opłaty za rzezanie bydła i drobiu, uiszczane przez ludność konserwatywną najuboższą, gdyż przeważnie ci spożywają mięso koszerne, a zatem przez ludność, która wprawdzie nie płaci podatku wyznaniowego czyli wszelkich praw jest pozbawioną, a jednakże w sposób pośredni pokrywa największą część wydatków kahalnych. Dla ilustracyi podajemy cyfry z ostatniego sprawozdania gminy wyznaniowej lwowskiej. Z podatków wyznaniowych wpływa we Lwowie kwota 47.817 k. 24 hal., z opłat za rzezanie bydła i drobiu 94.200 k. czyli, że klasa niegłosująca opłaca na potrzeby gminy dwa razy tyle co klasa głosująca.

Jeżeli owi wydziedziczeni w tak znacznej mierze przyczyniają się do dochodów gminy lwowskiej, słuszną jest rzeczą im równe prawo wyborcze udzielić. W ten sposób wzrośnie wysoko liczba osób bezpośrednio życiem kahalnem zainteresowanych. Nie tu miejsce wskazywać na dodatni wpływ jaki wywiera przypuszczenie całej ludności do urny wyborczej na wynikające z tego zainteresowanie się ogółu sprawami publicznemi, idący za tem rozwój inteligencyi i rozszerzenie światopoglądu, co wywołać zarazem musi inteligentniejszy dobór środków w walce o byt — nie potrzebujemy również podkreślać faktu, iż sfery rządzące pod naciskiem kontrolującej opinii publicznej zmienić muszą dotychczasowy system n e p o t y z m u i zakulisowego traktowania spraw na jawne i sprawiedliwe ich załatwianie — motywa, które już same dla siebie przemawiają dobitnie za proponowaną reformą wyborczą.

Idea równości praw i obowiązków dyktuje dalszy postulat zasadniczy:

Niesłusznem jest, by ludność najuboższa pokrywała w dwójnasób wydatki gminy wyznaniowej i to we formie dla niej najuciążliwszej, bo powodującej prawie dwukrotne podrożenie najniezbędniejszych środków żywności: mięsa i drobiu. Nie godzi się ludności walczącej ciężko o byt codzienny przewrotną polityką fiskalną odejmować z ust i tak nader rzadki kęs posilnego pożywienia; w imię sprawiedliwości żądać można, by opłatę za rzezanie bydła i drobiu zupełnie zniesiono, i by rzezanie to jako funkcya część składową wyznania żydowskiego stanowiąca za darmo dostarczane było.

Ubytek w dochodach gminy powstały wskutek zniesienia opłat za rzezanie bydła i drobiu można uzupełnić w sposób dla ogółu sprawiedliwy: przez zaprowadzenie ogólnego progresywnego podatku osobisto dochodowego. Już obecnie istniejący podatek wyznaniowy jest czemś w tym rodzaju, jednakże w dwóch punktach jest niedostatecznym. Podatek ten nałożono na zbyt szczupłą liczbę wyborców, by rządzące sfery łatwiej nimi przy wyborach mogły kierować, a powtóre wymierza się go w stosunku często nieproporcyonalnym do dochodów i zamożności wielu jednostek. Można śmiało twierdzić, że im kto zamożniejszy a bardziej wpływowy tem mniejszy opłaca podatek wyznaniowy, tak że często równa się on jałmużnie rzucanej kahałowi, nie zaś słusznej daninie na sprawy wyznaniowe względnie z naszego wychodząc poglądu: ogólno żydowskie.

Przyczyny tej wadliwości szukać należy w ustroju komisyi wyznaniowej, którą wybiera kahał i obsadza swymi zausznikami, a ci kierując się protekcyą, osobistemi sympatyami lub w najlepszym razie polegając na pogłoskach o za-

możności lub niezamożności podatników wymierzają podatek wyznaniowy według swego widzimisię.

Chcąc zło usunąć, należy wprowadzić reformę w sposobie wymiaru podatku wyznaniowego, a przedewszystkiem zatem zaprowadzić fasyonowanie dochodów osobistych przez samych podatników, następnie zaś ustanowić obieralne przez całą ludność komisye szacunkowe, któreby na wzór istniejących przy podatku osobisto dochodowym komisyi, wymierzały podatek wyznaniowy niezależnie od kahału i z prawem rekursu do II. inst. Zdawać się może po dotychczas wyszczególnionych postulatach, że program nasz kahalny pokrywa się z programem innych wolnomyślnych partyi żydowskich, jednakże wspólność żądań jest jedynie pozorna. Tamci kończą na nich plan rereform kahalnych, z programu syońskiego natomiast wyłaniają się dalsze zasadnicze idee.

Ludzki konglomerat nie dałby się trwale skupić w jednej organizacyi ani nie możnaby doprowadzić do trwałego uporządkowania i unormowania stosunków społecznych, gdyby wszystkie części składowe i wszelkie urządzenia i reformy nieprzeniknęła wspólna idea, jedna wspólna myśl.

Duszę należy tchnąć w martwe formy — a z im głębszego źródła płynąć będzie, im żywotniejsze obejmie podstawy — tem zdrowsze zapanuje życie.

Źródłem każdej egzystencyi są pojęcia wyssane z mlekiem matki, wierzenia odziedziczone po przodkach, przekonania zebrane ze środowiska, w którem żyli ojcowie i dzieci, słowem to co stanowi pojęcie narodowości.

Idea narodowa przenikająca istotę każdego człowieka, jest czynnikiem, który najłatwiej nim kieruje do podporządko-

wania swoich interesów pod ogólne, do solidarności i wytężenia sił wszystkich naklonić może.

Dążąc do tego, by całe życie żydowskie w kahałach skupić się mające zostało unarodowione, żądamy przedewszystkiem *narodowego wychowania młodzieży w szkołach* utrzymywanych przez gminę wyznaniową. Dotychczas szkoły te wzorowane na szkołach obcych z planem nauk przystosowanym do potrzeb ludności innej, z podręcznikami szerzącymi ducha obco-narodowego nic z duchem żydowskim nie mają wspólnego a często są mu wprost wrogie. Uczeń żydowski nie wynosi ze szkoły nic z tego coby go wiązało z resztą społeczeństwa żydowskiego, uczyło go ofiarności, rozpalalo umysł dla dobra swego narodu. Żyd w tej szkole wykształcony, nie zna ideałów żydowskich a nie mogąc z natury swej przejąć się ideałami obcymi, staje się człowiekiem pozbawionym wogóle ideałów, niezdolnym do gorętszych uczuć, niewrażliwym na momenta duchowe a jedynie maszyną dla robienia interesów. W dotychczasowych szkołach żydowskich żądamy zatem *reformy planu nauk i podręczników w duchu narodowo żydowskim.*

Istniejące szkoły wyznaniowe nie wystarczają jednak potrzebom narodu żydowskiego. Warunkiem jego odrodzenia jest wskrzeszenie kultury, która go dawniej podtrzymywala i w której dotąd się rozwijał, gdyż tylko sięgając do głębin duszy narodowej, do źródła wierzeń i poglądów, do zadatków moralnych, które stulecia złożyły, może odrodzić się moralnie i etycznie, egzystencyę swoją na trwałych oprzeć fundamentach. Chcąc zaś nawiązać nić między obecnem życiem duchowem a dawną kulturą, należy wskrzesić język hebrajski, w którym ona do niedawna żyła i rozwijała się, należy język ten uczynić żywym, potocznym, a im bardziej stanie on

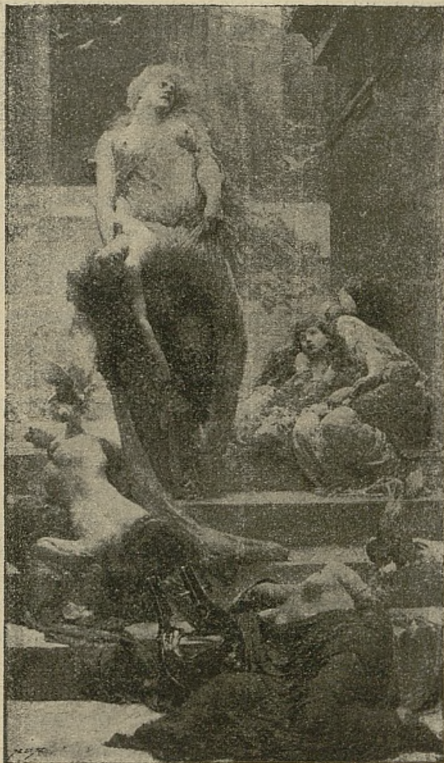
się ludowym, tem szybciej odżyją pierwiastki kulturne i moralne, których skarby drzemią w nim zaklęte, tem żywiej zaczną oddziaływać one na lud żydowski.

Dlatego leży bezpośrednio w interesie moralnego odrodzenia naszego ludu zakładanie ludowych szkół hebrajskich, w którychby język nasz znalazł siedzibę należytej nauki i pielęgnacyę godniejszą od tej jaką ma w dotychczasowych zakamarkach „chejderów“ lub „klauz“.

W dalszym ciągu niezbędnem jest przekształcenie istniejących kursów seminaryalnych dla nau i religii żydowskiej w pełne seminaryum, w któremby wszystkie gałęzie wiedzy żydowskiej były uprawiane. Żądanie to dyktuje sam już interes należytej nauki religii żydowskiej albowiem religia nasza odmiennie od innych wyznań zawiera składniki kulturne, historyczne i językowe, których gruntowne poznanie jest podstawą umiejętności religijnej — a ponadto leży w interesie ogólno kulturnym, by wiedza żydowska, która przez tyle wieków stanowiła część składową kultury europejskiej na nowo swoje otworzyła skarbnice, odżywczym strumieniem użyźniła na nowo pole kultury ogólnej.

W łączności z wymienionymi żądaniami stoi postulat lepszego ufundowania biblioteki żydowskiej, która obecnie jest jedynie zbiorem starych szpargałów, darowanych przez jednostki, podczas gdy stać się powinna zbiornikiem wszystkiego, co na polu umiejętności żydowskiej wydano w ogóle wybitniejszego, specyalnie zaś wszystkiego co wydane zostało w Galicyi przez Żydów lub o Żydach, by badacz i uczący się znaleźć mogli pod ręką wszystkie materyały dla ich pracy żydowskiej zdatne.

Do tego samego pola postulatów, co poprzednie, należy wreszcie utworzenie przy kahałach biura statystycz-

SOLOMON J SOLOMON.

„NIOBE“

z „Jüdische Künstler“ 1903.

n e g o, w któremby zbierano wiadomości o stanie i ruchu ludności żydowskiej w Galicyi, jej podnoszeniu i upadku, spostrzeżenia o sposobie życia, rodzaju zatrudnień, obyczajach i zwyczajach. — W biurze tem możnaby również zbierać daty tyczące się przemysłu nowych gałęzi zarobkowych, produkcyi i zbytu produktów przez Żydów wytwarzanych, a wówczas owe biura spełniałyby również ważną część programu ekonomicznego.

Przechodząc na pole programu ekonomicznego nie opuszczamy przewodniej nici idei narodowej. Także na polu gospodarczem nie będzie nami kierować potrzeba chwili lub poszczególnych jednostek i grup, lecz myśl ekonomicznego odrodzenia całego społeczeństwa. — Dlatego niepoślednią wagę mieć będą wspomniane wyżej biura s t a t y s t y c z n o - e k o n o m i c z n e wskazując wzrost lub zanik pewnych gałęzi zarobkowych, nowe pola lub kierunki przemysłu, nowe miejsca targów lub potrzeba przedsiębiorstw, spełniając tem funkcyę organu inicyatywy i informacyi dla życia gospodarczego naszego ludu.

Naród nasz niewątpliwie ma dość żywotności, by własnymi siłami podążyć drogami gospodarczymi wskazanymi mu przez powołany do tego i sumiennie funkcyą swą sprawujący organ, a jedynie w nielicznych punktach potrzebną się okaże bezpośrednia pomoc i interwencya całego w kahałach zorganizowanego społeczeństwa.

Tyczy się to w szczególności stanu drobnych kupców i rękodzielników żydowskich. Główna przeszkoda, z powodu której stan ten mimo całej swej pracowitości i sumienności nie może wznieść się na szczebel wyższy, jest brak drobnego kapitału obrotowego, któryby umożliwił zakupno materyałów do produkcyi lub małych maszyn wytwórczych, skutkiem

czego produkcya naszych rękodzielników ogranicza się do pracy ręcznej obliczonej na zamówienia miejscowe, zamiast stać się maszynową na eksport produkowaną, a nadto tak rękodzielnik jak kupiec nasz z powodu braku kapitału nie jest w stanie przetrzymać okresu kredytowego, który odbiorcom swoim udzielić musi.

Chcąc uzyskać potrzebny kapitał obrotowy zmuszeni są nasi przemysłowcy uciekać się do pożyczek lichwiarskich, które początkowo dogodne i łatwe, następnie przez dopisywanie odsetek, pobieranie procentów od procentów a w końcu koszta sądowe i egzekucyjne rujnują najzdrowszego producenta.

Na tem polu zatem założenie kasy pożyczkowej dla kupców i rzemieślników może całemu stanowi niepoślednie oddać usługi, wzmocnić jego produkcyę i zabezpieczyć przed upadkiem, pomagając mu w przetrwaniu chwil krytycznych, jakie w każdym zawodzie się trafiają.

Dotychczas założone w tej dziedzinie urządzenia są zbyt szczupłe, by podołać mogły swemu zadaniu. Najwięcej działa założona przed pięciu laty prywatna fundacya Samuela de Horowitza o kapitale zakładowym 100.000 kor. Z odsetek tego kapitału udziela się bezprocentowe pożyczki kupcom i rzemieślnikom lwowskim w wysokości od 100 do 800 kor., a jak żywotną jest ta fundacya świadczy fakt, że corocznie setki osób otrzymują z niej pożyczki, a jednak z wyjątkiem jednego wypadku wszystkie najregularniej były spłacane.

Drugą instytucyą jest założona przez lwowski kahał, kasa zaliczkowa dla rękodzielników. Dysponuje ona kapitałem obrotowym 10.000 kor. i udziela rzemieślnikom krótkotrwałe pożyczki na niski procent. Także tutaj udziela się kredytu w wysokości 100—800 kor.

Przed kilku tygodniami powstała w końcu trzecia instytucya również pod zarządem kahału zostająca, przeznaczona dla drobnych przekupniów i domokrążców a obracająca funduszem obrotowym 5000 kor. Z niej otrzymują przekupnie żydowscy pożyczki od 15—25 kor.

Istnienie powyższych trzech fundacyi, liczna w nich frekwencya petentów i punktualne spłacanie pożyczek otrzymanych wskazują najlepiej na to, że założenie proponowanej kasy zaliczkowej na wielką skalę odpowiada najpilniejszej potrzebie naszej ludności żydowskiej.

Uwzględniając interesa samodzielnej sfery produkcyjnej nie można jednak zapomnieć o drugiej warstwie naszego społeczeństwa, o pracujących robotnikach. Co do nich okazuje się potrzeba założenia przy kahałach biura pracy, któreby z jednej strony wykazywało zapotrzebowanie pracy przez producentów, z drugiej podaż siły roboczej.

Obecnie wiele egzystencyi robotniczych ginie marnie nie wiedząc o otwartych polach zarobku, a wiele gałęzi produkcyjnych nie może się rozwinąć, nie znajdując podatnych robotników. Biuro pracy stałoby się łącznikiem między jednymi i drugimi.

Doświadczenia poczynione już przez inne społeczeństwa i fakt, że co raz więcej i w każdej gałęzi powstają biura pracy podobne cele mające na oku, pouczają, iż także naszej klasie robotniczej proponowane biuro pracy ogromne może oddać przysługi.

Na polu programu ekonomicznego nie należy zapominać o najuboższej wydziedziczonej warstwie naszej ludności o owych pozbawionych chwilowo pracy lub bezdomnych jednostkach, których liczba jest niestety wśród nas bardzo znaczna. Dla nich stworzyć należy instytucyę domu pracy

na wzór istniejących wśród obcych społeczeństw, w których znaleźliby chwilowy przytułek i pożywienie w zamian za pracę świadczoną wedle sił swoich i zdolności.

Przystępujemy obecnie do trzeciej części naszego programu kahalnego, do reform administracyjnych.

Nie może ulegać wątpliwości, że wymagając od organu centralnego należytego funkcyonowania, usunąć musimy wiele braków wewnętrznej administracyi, uzupełnić rażące w niej luki.

Do pierwszych w tym kierunku zadań zależy organizacya urzędników kahalnych, włączając w to rabinów i nauczycieli w szkołach żydowskich. Liczba ich znacznie wzrosła.

Rabinów było wedle statystyki Schimmera, w r. 1873 w Galicyi 118, asesorów rabinackich 137, kantorów 52, nauczycieli religii 178, ogółem 485. Gmin żydowskich było wówczas 237.

Licząc, że wiele gmin w międzyczasie poustanawiało dwóch lub więcej rabinów i asesorów — (Lwów z 3 na 7, Kraków z 1 na 3, Stanisławów 2), — że również wzrosła w międzyczasie liczba gmin żydowskich i cyfra kantorów i nauczycieli religii, można dziś przyjąć ogólną liczbę dwa razy większą t. j. około 800—900.

Gdy zaś w myśl ustaw wymagane jest od nich obecnie wykształcenie wyższe, powstał w stanie rabinackim i nauczycielskim sztab inteligentnych i wpływowych na ludność jednostek, który pod względem wychowania i podniesienia narodu żydowskiego ogromnie wiele zdziałać jest w stanie.

Mimo to rzeczywisty wpływ ich i znaczenie jest minimalne jedynie dla braku organizacyi i należytej dotacyi.

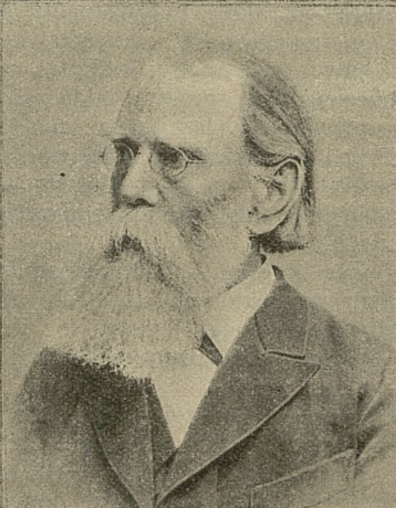
Większość rabinów pędzi nędzny żywot, zdani na dobrowolne datki ludności żydowskiej lub liche i niestale wynagrodzenie ze strony zarządów gminnych.

Szczupla dotacya rabinów pociąga za sobą ich zawisłość od kaprysów a najczęściej politycznych planów przełożeństw żydowskich, i obawę wystąpienia ze samodzielnymi reformami wobec ogółu ludowego. Organizacya ich otworzyłaby przedewszystkiem podstawę dla wspólnej akcyi w celu wywalczenia lepszego bytu i co najważniejsze, doprowadzi do ułożenia jednolitego planu robót i reform.

Brak tego planu dawał się dotychczas dotkliwie odczuwać i powodował, że wysiłki, pojedyńczo podjęte, często spełzały bezowocnie, lub podejmowano prace niepotrzebne i daremne.

Do reform administracyjnych należy dalej zorganizowanie towarzystw dobroczynnych i humanitarnych.

Znaną jest rzeczą, że jakkolwiek liczba ich jest znaczna, to w stosunku do zużywanych funduszów i nakładu pracy nie wydają pożądanych rezultatów. Przyczyną tego jest bezplanowość i zdezorganizowanie ich wysiłków. Wiele z tych towarzystw mają te same cele (towarzystwa dla wspierania chorych, pogrzebowe i t. p.) chociaż dałyby się skupić w jednem, niektóre zamiast wspierać się przeszkadzają sobie i krzyżują sobie plany. W razie sprowadzenia wszystkich tych instytucyi pod jeden organ porządkujący i kontrolujący, zdołanoby wiele trudu oszczędzić, mniejszymi siłami, znaczniejsze owoce osiągnąć, a co najważniejsze osiągniętoby to, że jedno towarzystwo pracowałoby w ręce drugiego, wzajemnie sobie tem pomagając.

Dr. HERMAN SCHAPIRA
twórca żyd. funduszu narodowego.

Niemniej ważną reformą administracyjną jest **organizacya synagog i bożnic**. Jest ona przewidzianą już w obecnym statucie wzorowym dla gmin żydowskich jednakże dotychczas pozostała na papierze. Organizacya taka, pozostawiając nietykalnym charakter indywidualny poszczególnych bożnic i synagog, mogłaby ze względu, że w nich centralizuje się duchowe życie naszej ludności, właśnie na polu duchowego podniesienia jej, ogromne oddać przysługi. W synagogach i bożnicach **najłatwiej** można zainicyować, idee ogólnej natury i wzbudzić zainteresowanie dla akcyi lub manifestacyi wspólnych, w nich znalazłby kahał narzędzie do wywołania działania lub poparcia ogólnych interesów lub czynów społecznych.

Zamykają nasz program kahalny, postulaty **sanitarne**, jakkolwiek bowiem w niektórych miastach np. we Lwowie otworzono wzorowe szpitale żydowskie, jednak tem najmniejsza część hygienicznego uzdrowienia naszej ludności została spełnioną.

Główne zło fizycznej naszej degeneracyi leżało i dotychczas leży w urągającym wprost wszelkim zasadom hygieny stanie dzielnic zamieszkanych przez Żydów. Owe ghetta o wązkich niechlujnych uliczkach, owe domy pełne wyziewów i nieczystości, mieszkania przepełnione brudem i niechlujnością to są gniazda. w których karleje ciało i duch naszej ludności, dostarczając coraz to liczniejszego kontyngentu klinikom i szpitalom.

Na wzór innych społeczeństw winniśmy my także zająć się asanacyą i przebudowaniem owych dzielnic.

Kończąc omawianie programu kahalnego zaznaczam, że wypowiedziałem w niem jedynie indywidualne moje zapatrywanie dyktowane własną obserwacyą lub studyami.

Jak jednak obszerna jest dziedzina życia ludzkiego, tak rozległem jest pole pracy nad odrodzeniem naszego ludu.

Wdzięczne pole otwiera się każdemu, który zechce zająć się pracą kahalną. Pełną garścią siać można ziarna idei, jakie na Zachodzie rozwinęły się i owocami zakwitły — a jak na bujnej glebie, zejdzie wszelki trud pełnym kłosem. Niwa pracy żydowskiej leżała dotąd odlogiem, dziś nasycona tylu zawodami i przykrościami, jakie spotykały naród żydowski, ilekroć zapominając o sobie, siły swoje niósł innym, przygotowana jest pod siew — wdzięczna każdemu, kto zechce znojne czoło nad nią pochylić...

Kto cierpiał pod cierniami uprzedzeń i niedowierzań, gdy chciał podjąć pracę dla dobra ogólnej Europy, kto nie chce ograniczyć się na utyskiwania i gorzkie żale, kto ma ogień w piersiach i wiarę w ideały a po za chleb codzienny — świat szeroki widzi, niechaj staje w szeregi pracowników — każdy znajdzie szerokie pole działania...

Dr. HENRYK GABEL.

BIBLIOTEKA NARODOWA W JEROZOLIMIE.

(Vide str. 88).

Odkąd rzucono hasło: jesteśmy narodem i jako taki mamy kulturę specyficznie narodową, wypadło pomyśleć o miejscu, w którem byśmy złożyli nasz cały dorobek kulturalny. Drobnym on wcale nie jest -- ale bez przytułku. Trzeba jeno ręką sięgnąć, by podjąć leżące płody złotych myśli naszych myślicieli. Oddawien dawna ich nie ruszano, rzadko kiedy co przybyło do nich. Wszyscy nasi wielcy myśliciele i poeci niechętnie patrzyli na przyprószone foliały. Oni chcieli być wielkimi i rzeczywiście nimi byli — ale na niwie obcej, obcej duchem, myślą i dążnością.

Niejedno ziarno mądrości dali ludzkości, niejeden snop światła rzucili w ciemność. Teraz chodzi o to, by to wszystko zebrać, skupić, złożyć tam, skąd zdaniem Jezajasza wyszła myśl ludzka i słowo Boże: w samem sercu kraju tj. w Jerozolimie. Myśl ta zrodziła się w duszy mniej „wielkiego“, mniej „znanego i sławnego“ ale nie mniej zasłużonego męża: dra Józefa Chazanowicza z Białegostoku. Idealnej myśli poświęcił wszystko: życie i majątek. Od lat 12 pracuje niezmordowanie, z mrówczą pracą, z żelazną cierpliwością i wytrwałością nad zebraniem płodów żydowskiego ducha.

Dwanaście lat mija odkąd nadeszły do Jerozolimy pierwsze książki wysłane z Białegostoku przez Dra Chazanowicza. Oto zawiązek biblioteki narodowej. W przeciągu kilku lat zwiedził on kilkakrotnie Palestynę i stopniowo plan założenia

samej tylko biblioteki narodowej się rozszerzył i miała powstać instytucya narodowa podobna do wielkiego londyńskiego British-Muzeum. Dlatego Chazanowicz zbiera wszystko skrzętnie: pisma z zakresu judaistyki, rękopisy, nadto sprawozdania towarzystw, odezwy, statuty, broszury, pisma okolicznościowe, fotografie i obrazy sławnych mężów żydowskich, drzeworyty, medale, monety, starożytności itd. Stworzenie takiej instytucyi, którąby choć w części dorównała British-Muzeum to szczyt marzeń tego starca.

W tym celu zbiera i skupuje dzieła do judaistyki nie należące, dzieła w jakimkolwiek bądź języku pisane o Żydach, nadto wszelkie celniejsze utwory literatury europejskiej. Można tedy znaleźć wśród zbiorów: Tolstoja, Dostojewskiego, Gorkija, Sienkiewicza, Orzeszkową w wydaniach ozdobnych, co nadto można znaleźć i ich fotografie. Zbiera on jednak nie jako biblioman, ale jak dzielny bibliograf. Wie gdzie każda znaczniejsza książka, gdzie rękopis stary, gdzie może skupuje, zabiera, byleby tylko wzbogacić swą instytucyę. I rzeczywiście udało mu się w przeciągu tych lat 12 zebrać wcale znaczną bibliotekę bo liczącą około 20.000 tomów, z czego na razie jeszcze dość drobna część do judaistyki nie należy. Wielką ma zasługę p. Mocatta, który ofiarował całą dużą szafę z książkami angielskiemi o Palestynie.

Biblioteka znajduje się w Jerozolimie przy ulicy Konsularnej. Do niedawna książki przytułku nie miały. — Powstała tedy myśl trudna do zrealizowania, bo o ofiary dziś trudno. Dom własny na bibliotekę miał według planu dzielnego architekty kosztować 150.000 franków. Miał się składać oprócz biblioteki samej także z czytelni publicznej i sal przeznaczonych na odczyty i wykłady publiczne nadto ze sal przeznaczonych dla posiedzeń publicznych. Brakło funduszów, zaczę-

to więc zbierać datki w wielkich miastach: w Londynie, Wiedniu, Berlinie i Paryżu. Wpływały datki szczupłe, musiano odstąpić od wykonania planu w zupełności. — Tak to piękna myśl rozbiła się o indyferentyzm ogółu. Wytrwały Chazanowicz nie zrezygnował: za jego inicyatywą wybudowano tylko prawe skrzydło, przeznaczone na bibliotekę.

Oto dowód czem jest praca jednostki, nie popartej przez ogół. Sama wola nie wystarcza, bo w ogóle *„in magnis volnisse nou sat est“*. Instytucya taka jak biblioteka powinna być dziełem narodu całego — nie pojedyńczych indywiduów.

W ostatnich czasach zaczęto na to zwracać uwagę i kongres po raz wtóry już uchwala subwencyę tym razem 3.000 franków rocznie, nadto 6 franków od każdego towarzystwa. Oprócz datków pieniężnych może każdy się przyczynić i innym datkiem. Każdemu łatwo znaleźć czy to broszury, czy pisma, sprawozdania, czy hagady w rozmaitych wydaniach, które Chazanowiczowi są potrzebne.

To co uczynił Chazanowicz, to tylko drogi, któremi kroczyć musimy, jeśli nam dobro i oświata narodu na sercu leżą *).

MAX ROSENFELD.

---

*) Książki, broszury itd. można przesłać do Redakcyi „Wschodu“ (Lwów ul. Podlewskiego 4).

EMILE THIVIER pinx.

SPOTKANIE JEFTY Z CÓRKĄ.

SYONIŚCI a UPRZEMYSŁOWIENIE.

Przez pewien czas w kołach syońskich w Galicyi z dumą powtarzano — pozorny zresztą — paradoks: Dobrym syonistą może być tylko ten, kto dobrym był Polakiem. Tylko ten, kto sam przeszedł „gorączkę“ asymilacyi, kto sam kiedyś był Polakiem m. w. i drogą procesu myślowego doszedł do samopoznania, do syonizmu — może być dobrym, prawdziwym syonistą. I rzeczywiście pierwsi pionierzy syonizmu w Polsce się rekrutowali z tych sfer młodzieży żydowskiej, która w dobie asymilacyjnej była szczerze patryotyczną i polską. Z „odstępstwa“ robiono im zarzut, bo u nas nie wolno zmieniać zasad. Jeżeli się na ławie gimnazyalnej było syonistą, socyalistą lub Polakiem w. m. to się nim powinno zostać całe życie... Toteż na dziesięciu obecnych Polaków w. m. tylko jeden jest nim z przekonania, a reszta dla konsekwencyi. (O tych co nimi są dla interesu — nie mówimy). Ci zaś co nimi zostali dla konsekwencyi musieli naturalnie odstępców piętnować. I zaczęła się nagonka na syonistów. Okrzyczano ich wrogami narodu, kraju, polskości. Poplecznikami hakatystów, niewdzięcznymi przybyszami, szerzycielami niemczyny.

Syoniści nie bronili się, albo się bronili nieudolnie. Zapaliwszy się do świętej sprawy nie oglądali się na nic. Dajcie nam program krajowy! wołano w nowopowstałych gniazdach syońskich w Galicyi. Doświadczeńsi rozumieli, że w kraju

tak rozpolitykowanym jak Galicya, stronnictwo syońskie powinno także zająć stanowisko jakieś na zewnątrz. Odpowiedzi nie dano. Zwoływano konferencye, pisano artykuły, ale nie wywieszono flagi i nie określono jej kolorów. To dodawało odwagi wrogom żydowstwa wogóle, a Polakom w. m. w szczególe. Tem łatwiej było rzucać gromy na syonistów. Tu i ówdzie artykuł przez „żyda wprawdzie napisany ale uczciwego", jakaś mowa na zgromadzeniu, jakaś kalumnia — a opinia w kraju gotowa. Przewódcy syonistyczni nie dawali mimo to wyraźnej odpowiedzi. Odpierano zarzuty, nazywano po imieniu kalumniatorów, ale nie określono dobitnie swego stosunku do kraju. Niezrobiono tego poczęści dla braku skrystalizowanego programu i dla przeróżnych innych powodów o które zresztą tu nie chodzi. Dosyć, że działalność syońska miała charakter wewnętrzny. Organizowano się, powoływano do życia cały szereg nowych instytucyi żydowskich, ścierały się zdania, poglądy. Wskrzeszono niektóre święta narodowe, zakładano kółka dla kształcenia się w hebrajszczyźnie i — *last not least* — spoglądano ku sztabowi Herzla, skąd dla teoryi syonizmu nowe, ożywcze płynęły soki.

W kraju tymczasem Polacy w. m., choć morituri, przecież nie zaniedbywali żadnej okazyi dyskredytowania syonistów i poniżenia ich w opinii ogółu. Przy karygodnej w tym względzie bierności syonistów i przy znanym sposobie zatruwania opinii w kraju przez pewne pisma — ten stan fałszywej i krzywdzącej syonistów opinii prawie że uzyskał prawo obywatelstwa w Galicyi.

Działo się to do niedawna, nieomal do wczoraj, do dziś. Zwrot jednak już zapoczątkowany. Inicyatywa dana. W organie syonistów galicyjskich, a następnie na łamach jednego z najpoczytniejszych dzienników lwowskich pojawiło się kilka

artykułów napisanych przez syonistów, w których w słowach dobitnych określono stanowisko syonistów do kraju.

Budzący się ruch uprzemysłowienia kraju stał się dobrą okazyą przejścia w stan czynny. Rzeczy należało bowiem nazwać po imieniu, nie chować światła pod korzec i nie liczyć na zwycięstwo prawdy i dobrej sprawy samych przez się, dlatego że to jest prawda i święta sprawa.

*
* *

Syoniści nie są wrogami polskości. Celem ich jest: wszystkim tym, którzy nie chcą albo nie mogą uważać się za Polaków, ktorzy nie chcą albo nie mogą pozostać tu w kraju, ułatwić wyjazd do Palestyny, do kolebki narodu żydowskiego. Syoniści chcą: regeneracyi narodu żydowskiego, regeneracyi języka narodowego żydowskiego, literatury, wiedzy i sztuki narodowej. Syoniści są sumieniem żydowstwa. Syoniści chcą być sądem historyi nad własnym narodem. Szukają u swego narodu ukrytych zalet i pracują nad wytępieniem jawnych i ukrytych jego wad. Syoniści walczą z obłudą, tchórzostwem i lizuństwem wśród żydów. Staraniem ich jest lud żydowski wyrwać z apatyi i gnuśności, wytępić z niego wrodzone lub przez szereg wieków nabyte wady. Będąc sami stronnictwem narodowem, uznają prawa innych narodowości i wysoko cenią ideały narodów wśród których żyją. Syoniści jako pionierzy idei narodowej większe mają uznanie dla dążeń Polaków od polsko-żydowskich patryotów rozkochanych w tworach liberałów niemieckich i czerpiących natchnienie z pism wiedeńskich.

*
* *

Stanowisko jakie syoniści zajęli w sprawie uprzemysłowienia kraju było więc naturalnie możliwie jaknajprzychylniejszem. Ruch sam jest młodym, jest w zacząłkach. A jeżeli ma szerokie objąć koła, wniknąć w krew i ciało mieszkańców całego kraju, to nie może to się stać bez Żydów. Handel a przemysł to całość organiczna. Bez handlu na nic się przemysł nie przyda, bez przemysłu swojskiego handel z każdem dniem bardziej upadać musi. Żydzi w Galicyi zajmują się głównie handlem. Żydzi w Galicyi powinni się co rychlej zająć przemysłem. Małym, drobnym przemysłem, przemysłem wielkim. W miarę sił i możności pracę rozpocząć należy. Optymizm jest twórczym, optymizm działa cuda — a dotychczas w kraju panował niedpodzielnie czarny pesymizm. Nawet Żydzi mu ulegali.

Parę niefortunnych prób podjętych przez ludzi niefachowych bez kapitałów — odstraszyło najbardziej przedsiębiorczych. A pole do pracy przecież jest olbrzymiem. Rzeczą fachowego pióra byłoby wykazać, że można wszystko przełamać. Trudności eksportowe, szkodliwą politykę taryfową, brak kapitałów. Tutaj jednak o co innego się rozchodzi. O udział Żydów w tej pracy. Żydzi powinni wyjść z swej biernej roli i bez wahania stanąć w jednym szeregu z pionierami walki o wyrugowanie obcych towarów z kraju. Owocem pięknej polityki władających tylko żargonem Polaków w. m. jest to, że sfery decydujące w kraju nas uważają za forpocztę fabrykantów niemieckich. A tak stanowczo nie jest i być nie powinno. Zdrowy instykt narodu żydowskiego i jego poczucie obowiązków każą mu pracować dla dobra tego kraju w którym żyje. Apel idzie nietylko do kapitalistów, ale do całego żydowstwa. Wola zastępów stutysięcznych więcej znaczy niż setki tysięcy guldenów puszczone w ruch wolą

paru jednostek. Haslo: kupujmy tylko co kraj wytwarza, nie kupujmy u obcych — powinno się umieścić na froncie każdego domu żydowskiego w Galicyi. Żydzi nie mają ani obowiązku ani interesu w popieraniu różnych fabrykantów węgierskich, czeskich czy niemieckich, którzy ich wyzyskują ale obowiązek powiększenia bogactw krajowych i przez tosamo swoich własnych. Dziewięć dziesiątych Żydów galicyjskich przymiera głodem dla braku pracy, a z pozostałej jednej dziesiątej połowa tworzy proletaryat inteligencyi. A w kraju jest tyle do roboty. Jeden warsztat, jeden mały motor, najprymitywniejszy, a źródło zarobku dla całej rodziny, dla kilkunastu rodzin. Zanika pojęcie utopii, gdy się do wyżyny hasła narodowego podnosi postulat: kupujmy tylko co kraj wytwarza. Ustają wówczas niemożliwości.

Pole do pracy jest. Są także dobre chęci. Rzeczą naszą jest przystąpić do czynu.

W. CHAJES.

ŻYDZI a POLACY.

Piszesz mi, kochany Redaktorze, iż byłoby teraz bardzo na czasie powiedzieć coś o naszym stosunku do Polaków. I ja jestem zdania, że otwarte i szczere określenie stanowiska otwiera wszędzie najprostszą drogę do porozumienia — a koniecznością polityczną staje się tam, gdzie stosunek z natury rzeczy nosi na sobie cechy pewnej niejasności. Dlatego chętnie pospieszam spełnić Twe życzenie, abym w tej sprawie głos zabrał. Pozwól mi jednak zaznaczyć na samym wstępie, że mimo przekonania o jej aktualności nie łudzę się wcale co do skuteczności słów moich. Wiesz, że w ostatnich czasach częściej jeszcze niż dawniej myślałem o tej rzeczy. Otóż wyznać muszę, iż im więcej o niej myślałem tem mniejszą stawała się moja nadzieja, aby oficyalna opinia polska znalazła rychło drogę do zrozumienia naszego stanowiska, lub zgoła do sprawiedliwego jej ocenienia.

Działa tu nietylko pozorna sprzeczność interesów, nietylko pospolity egoizm narodowy, który sprawia, że ludy nie chcą sobie zadać tyle trudu, aby wejść w położenie drugich, aby się zastanowić nad tem, czy wszystkie sprzeczne z własnym interesem dążenia lub przekonania muszą już koniecznie i niezmiennie być i pozostać wrogiemi. Z tym całym kompleksem koniecznych uprzedzeń i niechęci możnaby jeszcze jako tako podjąć walkę. Ale w obecnym wypadku zachodzi jeszcze jedna nie-

przełamana prawie zapora, której przyczyna głębiej leży, mianowicie w samej naturze polskiej opinii publicznej. Oto przy całej dobroduszności narodu polskiego, przy całym, że tak rzekę niedomogu zdrowego egoizmu narodowego u Polaków, niedomogu, który im już tyle gorżkich, zgubnych doświadczeń przysporzył — rzadko znajdzie się społeczeństwo, w którem by oficyalna opinia publiczna była tak nieprzystępną dla jakiegokolwiek nowego nieutartego poglądu, jak polska. Minęły niestety dawno te czasy, gdzie w rzeczywistości wolno było w Polsce, jak kto chce. Złota wolność sumienia w Polsce, na którą ze zdumieniem i zazdrością patrzały inne ludy — z szaloną szybkością wyrodziła się w przeciwieństwo wolności, w teroryzm. Smutnej pamięci liberum veto było tylko wyrazem tego teroryzmu, jakby na urąganie swej własnej nazwie. Od owego to czasu już datuje się owa nietolerancya, owa niesłychana nadczułość na jak najskromniejszy głos wolniejszy, głos krytyki, lub zgoła głos opozycyi, tłumaczące nam dzisiaj owo szalone zaślepienie, którego ofiarą padła w końcu samoistność państwa. Na ciosy, które padły na nieszczęśliwy naród polski patrzyła z trwogą i zdumieniem „oświecona“ Europa. Otrząsł się naród z odrętwienia, przewidział jakoby nagle, kiedy było zapóżno, ale przysłowie: „mądry Polak po szkodzie“ jeszcze się po dziś dzień nie bardzo iści. Co jednak najbardziej zastanawia, to ów zupełny brak łączności oficyalnej opinii publicznej z tem, co, gdyby rzecz należycie zbadano, okazałoby się opinią ogółu ludzi światłych. Ta nieprzystępność opinii publicznej, to jej zamknięcie się przed wszelkimi prądami świeżymi, ożywczymi — ta jej konwencyonalność, która sprawia, że w najlepszej wierze i z najgłębszem przekonaniem co innego się pisze, a co innego w głębi duszy odczuwa -- ona to w kwestyi żydowskiej

wszechwładnie panuje. Przyczynia się do tego i ta okoliczność, że opinia publiczna polska rozerwana jest na części, które z największym trudem z sobą się porozumiewają. Nic dziwnego, że cały wysiłek w tym kierunku wyczerpuje dążenie do porozumienia się w kwestyach najżywotniejszych. Dla nas nic już nie pozostaje. W kwestyi żydowskiej panuje już chaos najzupełniejszy. Czem mniej kto powołany tem pewniej głos zabiera i tem chętniej go słuchają. Zabory podają sobie nawzajem oklepane hasła, które drugie niezrozumiane, nieskontrolowane na ślepo powtarzają, w najgłębszem przekonaniu, że obowiązkowi się zadość stało, że to już szczyt życzliwości, objektywności i sprawiedliwości, że je się raz znowu głosem najświętszego przeświadczenia powtórzyło.

Smutno patrzeć na to, co się w polskiej prasie pisze o Żydach i sprawie żydowskiej, smutniej jeszcze patrzeć na to, kto pisze. Słynny aforyzm Bielohlawka o tem „was ein Jud vom andern abgeschrieben hat“ tu może znaleść najzupełniejsze zastosowanie. Niech się który Żyd ozwie w Warszawie, zaraz galicyjski Żyd rozrabia to na nową papkę pustych frazesów w jakiemś piśmie galicyjskiem. I na odwrót. A panowie redaktorzy są nadzwyczaj zadowoleni z siebie. Spełnili obowiązek wobec braci mojżeszowego wyznania. (Bratanie to przykre trochę, ale co robić, obowiązek każe — zresztą wszak to tylko na papierze!) Napomnieli niepoprawnych ale i pochwalili też grzecznych. Trochę narzekania, trochę oburzenia, trochę groźby — do tego nieco przychylności (ale nie zawiele, aby nie pomawiano o żydowszczyznę) — wszystko podlane nieuniknionym sosem zjełczałych komunałów o ciemnocie mas żydowskich, o reakcyi (zaiste dziwny w polskiej prasie ten fanatyzm postępu!) o wyodrębnianiu się (jak gdyby to, co odrębne potrzebowało się wyodrębniać!)

I mimowoli zachodzi się w głowę, po co to wszystko? Bo chyba nikt w żadnej redakcyi nie jest tak naiwny, by sądził, że takie artykuly na kogokolwiek wplyną. lub zgoła jakiś pożytek przyniosą. Cóż więc pozostaje? Obowiązek. Jaki? Obowiązek pokłonienia sie przed konwencyą opinii publicznej.

Co konwencya w sprawie żydowskiej znaczy, któż nie wie? Konwencya odpowiada niedopuszczanym do urzędu lub awansu kandydatom żydowskim, że wyznanie żadnej nie czyni różnicy. Konwencya każe rządowi rosyjskiemu zasądzać za rzeź, którą on sam urządził. Ta konwencya każe syonistów potępiać jako wrogów polskości i ona zamyka drogę do posluchu każdemu głosowi rozsądku. A przecie, gdyby nie ta konwencya musiałby każdy światły i myślący Polak powiedzieć sobie wszystko to, co my syoniści mamy do powiedzenia o naszym stosunku do Polaków, musiałby głośno powiedzieć to, co jeśli go sobie cicho nie mówi, z pewnością odczuwa. Musiałby wpaść na myśl rewizyi wszystkich zarzutów nam czynionych z punktu widzenia właśnie polskiego.

Zarzucają nam uporne trzymanie się naszej odrębności. Czy polacy mają prawo nam to wypominać? Oni, którzy nienawidzą tego kosmopolityzmu, co dąży do zabicia siły odpornej narodu? Cóżby polacy powiedzieli o insynuowaniu porzucenia swej odrębności narodowej tym Polakom, którzy zamieszkują Amerykę lub krainy nadreńskie? Lub czyżby czas tu znaczył? Zarzucają nam, że tyle wieków zamieszkujemy już te polskie ziemie, a jeszcze się trzymamy naszej narodowości, lub jak się wyrażają odrębności! I cóż ztąd, że tyle wieków już upłynęło? Więc tylko do czasu każdy naród ma być sobą, do pewnego terminu? A potem popelnić samobójstwo? Z jakiej racyi? W imię jakiej zasady? — Prawda, ziemia to nie

JEHUDÓ EPSTEIN. TAJEMNICA.

nasza, ale wszakże my, właśnie my, syoniści jedyni z pomiędzy Żydów, głośno to wyznajemy. Jesteśmy też w gościnię. W gościnie, do której mamy historyczne, bo nabyte prawo. Poczuwamy się do obowiąków wobec tej ziemi, obowiązków obywatala — tak jak Polak zagranicą — więcej jednak od nas żądać nie można, tak jak nie można od Polaków na obczyźnie. Żądać abyśmy porzucili naszą osobistość narodową nikt nie ma prawa.

Ależ to stosunek na zawsze niemożebny, powiedzą nam. I my to mówimy. Tak jest! Na zawsze ten stosunek niemożebny. Przyszłość musi to inaczej ukształtować. My cel mamy przed sobą. Że on utopijny, o tem sądzić nam tylko wolno, nikomu innemu. Bo gdybyśmy nawet jako tonący źdźbła się chwytali, któż z brzegu ma prawo nam wołać: puszczaj, to źdźbło!? — Jeśli źdźbło, to zginiem i przyszłość to wykaże.

Odpowiadają na to, że ci, co widzą jak utopijny jest nasz cel mają prawo wykorzystać o ile się da jego nieosiągalność, to jest mają prawo chcieć nas zaasymilować. Tak jest, mają prawo; jeśli się tylko damy, mają prawo. Każdy zdrowy organizm narodowy dąży do jak najwszechstronniejszego spożywania innych, jeśli się nawiną. To jego prawo. Niemiec chce spożyć Polaka, Węgier rozmaitych słowian, Moskal wszystkie ludy. Ale prawo tych: nie dać się spożyć. Jeśli nas Polacy (lub w innych krajach inni!) wszystkich zaasymilują, nic im nie powiemy, bo wszak będziemy Polakami, ale dopiero wtenczas, nie pierwej. Ale skąd prawo teraz, kiedyśmy właśnie jeszcze nie zaasymilowani, czynić nam zarzut z tego, że się nie dajemy zaasymilować? Dowodzenie, żeśmy Polakami jest pozbawione wszelkiej logiki, bo gdybyśmy byli Polakami nie mogłoby być kwestyi, czy nimi jesteśmy czy

mamy się asymilować. Jakże Polak może się czuć Żydem? Czując się nim, już tem samem nie jest Polakiem i ma obowiązek pozostać tem, czem jest, czyli Żydem. Stąd też i odwrotnie nikt rozsądny nie może tym, którzy się czują Polakami czynić zarzut ze stanowiska syonistycznego. (Inna rzecz czy to trwała polskość, czy np. następne pokolenie takich Polaków nie przedzierzgnie się stosownie do okoliczności w Węgrów, Francuzów lub Niemców?)

Tak przedstawia się sprawa patrzącemu trzeźwo. Wszystko inne, to frazes, przesąd i konwencya. Oburzający przesąd przemawia z zarzutu, (jeśli jest szczery), że nieasymilowanie się jest oporem przeciw kulturze. Odkąd to kultura żydowska ma się wstydzić przed kulturą polską, czy niemiecką czy jakąkolwiek? Małoż one wszystkie od niej przyjęły? — Ależ to dawne czasy, mówią! Prawda, ale czy ten, kto mówi, że jest Polakiem już przez to się cofa do czasu Łokietka lub Piasta? Jeśli ja mówię, że jestem Żydem, a piszę dramaty jak Leo Hirschfeld, lub fejletony jak Herzl, czyż nie śmieszną jest rzeczą mówić o mnie, żem wyrzekł się kultury nowoczesnej? Proszę się nam przypatrzyć dobrze i wtenczas powiedzieć, czyśmy rzucili kulturę spółczesną. Nie jest że to zarzut najśmieszniejszy w świecie? Czy ludzie, gdyby szanowali własne słowa, gdyby jakikolwiek szacunek mieli dla tego, co sami mówią, czy, powiadam, zdobyliby się wtedy na zarzut tak urągający ich zdrowemu rozsądkowi? Oto widzą ludzi całkiem tak samo kulturnych jak oni, a dlatego, że się przyznają do swej narodowości, zarzucają im cofanie się do dawnych stanów kultury. Czemu? Bo przed trzema tysiącami lat, Żydzi, mieli inną kulturę! (Proszę pamiętać: inną ale ją mieli i to wysoką! Co za kulturę mieli wtenczas nasi europejczycy?) Czemuż Grekom nikt tego nie zarzucał, kiedy

wywalczali sobie swą niepodległość? O ile mi się zdaje, ci teraz w chitonach nie chodzą, lecz w francuskich pantalonach i surdutach. Ani Areopagu, o ile wiem tam nie ma, ani wyroczni Apollina.

A przecież tyle poważnych ludzi chce nam wmówić, że syonizm to powrót do całopaleń i innych przepisów Levitici. Czyż to nie znowu ukłon przed bezmyślną konwencyą?

Tak jest, panowie, oglądamy się za przeszłością -- była ona dla nas dosyć świetną i jest dosyć świętą — ale tak samo Wy się oglądacie za Waszą przeszłością, a nikt was nie pomawia o tęsknotę do zrywanych sejmików, lub do pańszczyzny.

Ale tu jest jeszcze inna okoliczność. Kto wierny swemu narodowi, ten na większą zasługuje wiarę też u innego narodu. Wallenstein u Szylera widzi słusznie w własnej zdradzie przyczynę niedowierzania mu pułkownika szwedzkiego. Kto swoich łatwo się wyrzeka, wyrzeknie się też bez trudu obcych. I tu nasuwa się pytanie poruszone już powyżej: Co mają Polacy z większości tych Żydów półpolaków? Czy nie jest to element o wielce wątpliwej wartości w ekonomii narodowej, element szkodliwy raczej, bo rozwadniający, aniżeli pożyteczny? Czy nieledwie cały jego pożytek stanowi zaokrąglenie liczb statystycznych? Naturalnie są wyjątki i dodam nawet: liczne dość, ale ogół! Nie, kto ma oczy otwarte, a nie chce umyślnie nie widzieć, ten musi sobie powiedzieć: Prawdziwa asymilacya zaczyna się dopiero od chrztu. Ale tu już nie mamy z Żydami do czynienia, więc nie ma o czem mówić.

To pewna, że gdyby asymilatorskie zabiegi Polaków były całkiem szczere i konsekwentne, to tylko taką zupełną asymilacyę uważaliby za dostateczną i do niej by świa-

domie i otwarcie dążyli. Ale to znowu byłoby przeciw konwencyi.

Wszak łatwiej łajać i walczyć frazesami, w które nikt w głębi duszy nie wierzy, niż żądać otwarcie renegacyi. To też nawet do żądnych karyery Żydów tylko z lekka się mruga: „*est modus in rebus*“!

Ale idźmy dalej. Czy, gdyby nie umyślne zamykanie oczu na to, co się dzieje, czy możnaby przypuścić chociażby możliwość masowej przemiany Żydów w Polaków? Wszakże w ziemiach polskich tylko mały odłam Żydów mieszka. Więc ten ma się zrzec swej narodowości, podczas gdy inne ją zachowują? Jakaż to etyka narodowa? Czy istnieje tak wielki obowiązek wdzięczności, aby w imię jego módz czegoś podobnego żądać? Ależ wszak to nawet niemożebne!

Rzeź w Kiszyniewie, to cios dla wszystkich Żydów jednakowy. Tak samo jak dążenia Herzla i jego towarzyszy owej masy Żydów rosyjskich nie mogą właśnie i jedynie tylko polskich Żydów nie porwać za sobą, chociażby stokrotnie Polakami się nazwali. A jeśli tak jest, to cóż stąd? Czy nie rodzi się znowu owa rzekoma kolizya między obowiązkami wobec kraju. a obowiązkami wobec tych dążności? Lub czyżby asymilatorzy chcieli resztę świata dla nas zabić deskami? Ze wszystkich dziwów naszych nawoływań antysyonistycznych ten mnie największem zawsze przejmował zdumieniem, że przyjmowano w nich nieświadomie zasadę, jakoby istniał tylko ten jeden stosunek: Żydów do Polaków. Bo wszelkie one nawoływania kończyły się na upominaniu Żydów, aby stali się prawowitymi polakami. Gdyby jednak cokolwiek tylko więcej było powagi i zastanowienia i rozumu w tych wołaniach, to musiałyby one dojść do radykalniejszych żądań.

Oto panowie ci winniby powiedzieć Żydom: Ponieważ nie macie prawa, czy nie możecie być, lub zostać nadal Żydami, tedy stańcie się u nas Polakami, na Węgrzech Węgrami, w Rosyi Moskalami, w Niemczech Niemcami. Gdyż to nie możliwe jest, aby żydzi polscy zatracili swą narodowość a inni ją zachowali. Ale wtedyby się okazało, jak niestosownem i śmiesznem jest mówić do jednego odłamu Żydów o tem, czego się od wszystkich żąda. Okazałoby się, że te żądania są o wiele, wiele bardziej utopijne aniżeli zawołane utopie syonistów.

Kończę. Pytasz mię, kochany Redaktorze, co więc wnioskuję o naszym stosunku do Polaków? Moje zdanie jest, że gdyby nie konwencya, nie mieliby Polacy żadnej przyczyny uważać syonistów za coś pośredniego między wrogiem a zapowietrzonym. Gdyby zerwano z konwencyą, musiałoby przyjść do ścislej i radykalnej rewizyi wszystkich dogmatów antysyonistycznych, kursujących u nas jak fałszywa moneta, do trzeźwego zbadania wszystkich pytań i zagadnień poruszonych przezemnie i wielu innych, do prawdziwej, a więc otwartej wymiany zdań. Z jedynym wyjątkiem żadne pismo polskie nie odważyło się na przyjęcie artykulu broniącego syonizmu. A czyż nie jest charakterystycznem, że żaden Polak nie stanął w obronie syonizmu, chociaż wielu i to z pewnością nie najgorszych przyznaje mu racyę bytu? Wtenczas by się okazało, że nietylko dla lojalności wobec Polaków, ale nawet dla miłości, dla patryotyzmu polskiego więcej jest miejsca w ramach syonizmu, niż w ramach półpolskości. Wszak Kościuszko walczył o niepodległość Ameryki, czyż więc nie można sobie wyobrazić Josielowicza wyszłego z łona syonistów?

Ale prawda, wszak ja uważam polską opinię publiczną jako spętaną konwencyą? — Więc wypadki pójdą dalej swym tokiem mimo niej, bo narody czynią, co muszą, bo ich postępowaniem kierują ich potrzeby, nie zaś teorye i perswazye, chociażby te były najmylniejsze.

My syoniści wcale już na te nawolywania oglądać się nie możemy. Poprostu czasu na to nie mamy. Częstsze i trudniejsze i boleśniejsze sprawy mamy przed sobą. Gdziekolwiek spojrzymy, wszędzie noc dla nas. Rosya, ten kolos na glinianych nogach szaleje znowu na dobre. Żadną dla nas pociechą być nie może, iż nemezys bliższą jest, niż to się na pozór wydaje. Zanim słońce zejdzie rosa oczy wyje. Jak lekkomyślne, jak zbrodnicze są wobec grozy tych strasznych wypadków owe nikczemne elukubracye naszych Żydów-Polaków, którzy w prasie polskiej z taką zajadłością przeciw nam judzą: Czyż Polacy widzieć nie muszą, że podla to rasa tych żydów, którzy wobec Kiszyniewa mają czas i ochotę do takich umizgów.

Ale jak powiadam, nas oni nie obchodzą, my z nimi sprawy nie mamy. Niechaj dalej judzą, niechaj dalej okłamują społeczeństwo polskie, aż im ono samo nie da odprawy. Niechaj dalej każdy objaw żywotności — jak namiętne ścieranie się różnych prądów — obłudnie wystawiają jako zapowiedź końca; niechaj dalej po każdym nowym kongresie wołają: finis! My na walkę z nimi czasu nie mamy, dążąc do naszych celów mamy dla nich przebaczenia anielską pogardę, a pewny jestem że i Polacy po za konwencyą podobne dla nich żywią uczucia.

S. J. HALEWI.

SZULEM ALEICHEM.

„KAPURY".

(Powiastka dla dorosłych dzieci).

Pierwszego dnia nowego roku na gościńcu, wiodącym do stawu, snuła się ogromna czerń wszelkiego rodzaju drobiu. Kury, koguty, poważne kwoki i młode kurczęta biegną na oślep z wyciągniętymi na przód łebkami. Cały ten orszak porusza się jednostajnie to w tę, to w ową stronę, podnosi do taktu nóżkami, podryguje z impetem i posuwa się ciągle naprzód, daleko za miasto.

Ot biegną kurczęta, cóż to kogo obchodzić może? Gdzie? dokąd? o to nikt nie pytał tych małych pasażerów.

Później dopiero, później, omal, że w wigilię świąt spostrzeżono, że komory co do jednej otwarte, a wszystko, co w niej było z drobiu, pouciekało.

Słyszeliście? — biada gosposia przed sąsiadką płaczliwym głosem — ktoś mi dziś wszystkie kury powypędzał?!

Sza — nie płaczcie, u mnie tak samo — mityguje ją sąsiadka — nawet jedno kurczę mi nie pozostało

Cóż zrobić więc? Ach takie czasy nadchodzą, a tu bez „kapury" ani rusz... ach, co ja pocznę...

Eh, co tam! głupstwo — nie pomoże biadanie. — Ot, pójdziem lepiej na targ, kupiemy kurkę, no i będziemy mieli „kapurę".

Taaak?... To i ja to uczynię.

I zebrało się w istocie kilka kobiet na wspólne zakupno „kapures“ na targu.

A co za targ? — Jarmark nie targ? Czego tylko dusza zapragnie! I ryby i mięso, cebule, chrzan, rzodkiew i marchew i pasternak, wszystko było podostatkiem ale... kurcząt brakło! Były gęsi, były kaczki, indyki, a kurczęcia ani nawet na lekarstwo.

Z nosami na kwintę kroczyły poważnie nasze matrony, zatrzymując się co chwila przed innym wieśniakiem.

— Czujesz, czujesz, może majesz kurkę?

Może kupujete gęsi, a może kaczęta?

Eh, co ty mi tam o gęsiach prawisz!

Nam ne treba kaczu, nam kurki treba. Na kapures!

Nema, nema kurki!

Co to znaczy nema — a deż je?

Tuj, tuj, idyt szukaty.

Niechaj czort twoju maty!

Nechaj czort twoju! — Paszol wun! paszoł!

Tak mniej więcej kończyły się dysputy naszych kobiet z chłopami, czy z chłopkami i ostatecznie wróciły do domu ale... bez kurcząt.

II.

A tam pod miasteczkiem, strach co się działo! Całe pole zasłane drobiem. Kury, koguty, poważne kwoki i ledwo wylęgłe kurczęta! Ogłuchnąć wprost można w tym piekle tonów, na które się składa pisk, wrzask, kwik i gdakanie kur, kurcząt, kwok i gęsi wszelkiego kalibru. A wszystko to pędzi na oślep, depce się nawzajem, trąca i popycha.

Na ziemi powstala prawdziwa kaluża z podeptanych jaj — roi się też co niemiara od niebożątek-kurcząt podeptanych i poskubanych przez swe siostrzyce, niemało też ich leży nieżywych z wybałuszonemi ślepiami i powykręcanemi nóżkami. Ale któżby na to spoglądał?! Wszystko popycha się, poszturkuje i gniecie, byle naprzód. A caly ten orszak posuwa się ku zwalonemu drzewu, na które to jeden, to drugi kogucik wylatuje i trzepocąc skrzydelkami, poczyna piać w ten mniej więcej sposób:

Kukuryku! Rabojsaj, posłuchajcie, co wam powiem?

Już od dwóch tysięcy lat zarzyna się rokrocznie kilka milionów naszych braci i to w ciągu jednej nocy! Litości! Jakżeż dlugo mamy milczeć?!

Ku-ku-ku! To fraszka, że nas zarzynają. A doczegóż żyjemy! Ale te męczarnie okropne przy przewracaniu nas na wszystkie boki, te koła, zataczane nami około głowy każdego, który nas chce na „kapurę“ zarznąć... Ku-ku-ku Oh! o to nam chodzi!

Kukuryku! Zarzynać?! Możeż być coś podlejszego? Wszak to straszne poniżenie i hańba dla naszego wielkiego rodu!

Ku-ku-ku! Cóż robić. kiedy u nich taki zwyczaj. Każdy prawowierny żyd. ba, nawet te kobiety, które i tak nie znajdą przystępu do przyszlego raju, także muszą nas zarzynać na „kapury“. Cif-cif-cif! Nawet dzieci, co, nawet lada drapichrust, co światło zaledwie zobaczyl — i dla niego „kapury“ potrzebne!

Kukuryku! Kapury?! Któż to powiedzial, że musimy się dać pozarzynać? Porznijmy lepiej ich na „kapury“.

Ku-ku-ku! I ja — głupi kogucik zapytam was o co. Może oni mają slusznośč. Jest to prastary u nich zwyczaj, a zwyczaj, to święta tradycya. Bierz ich dyabli! Niech sobie

tam „kapury“ składają, ale dlaczego nas właśnie uszczęśliwili swym wyborem? Małoż to gęsi na świecie? Aha, może dlatego, że gęsi pięknie latają. A kaczki?

— Kaczki umieją pływać.

Ot masz mi filozofa! a indyki? No, a indyki!

Ani nie latają, ani pływają.

— Głupiec! A jakże podnieść indyka i kręcąc około głowy odmówić „Seh chalefusi, seh kapurusi, seh tamurusi“?

Kukuryku! Wy wszyscy co do jednego jesteście skończonymi durniami! Gdakacie i rozdzieracie sobie nadaremnie gardła, nie wiedząc po kiego djabła! Wyraźnie stoi w ich Torze napisane: „Ten kogut ma zginąć, lub ta kura ma pójść do stu tysięcy dyabłów“.

Ku-ku-ku! Niech oni pójdą do stu tysięcy dyabłów!

Kukuryku! Sza! Sza! Czy nie znacie przepisów? Gdy mężczyźni przemawiają, kobiety mają milczeć i nie wściubiać swych długich języków.

A więc, kochani towarzysze i miłe towarzyszki, postanowiliśmy jednogłośnie na naszem zebraniu taką wydać proklamacyę: Róbcie sobie z nami na złamanie karku, co się wam podoba. Ale dać się zarzynać na „kapury“ — nigdy! Niema kapures! Niema!

Ku-ku-ku! Po kapurach! Po kapurach!

Kukuryku! Wierni towarzysze i drogie towarzyszki. Czy zdajecie sobie zupełnie z tego sprawę? Nie dacie się przypadkiem wywieźć w pole? Pewnie ktoś przyjdzie, przedłoży wam proso, czy kaszę — przecież was znam — bezwstydnych nicponiów — i zaprzedacie za nie choćby trzy kopy jaj.

Ku-ku-ku! Sza! Sza! Za żadne skarby świata nie damy się!

Kukuryku! Pamiętajcież więc! Wszyscy podajmy sobie ręce do wspólnej obrony. Nie dajcie się, gdy was nawet pochwycą! Oczy im wydłóbcie. Nie dajcie się, słyszycie?! Koniec z „kapures“. Tak dalej być nie może. Oczy wydzióbać, ręce podrapać, a niedać się. Niema kapures!

Niema kapures! Niema kapures!

III.

Tymczasem szybko uplynęły dnie przedświąteczne. Ot, jeno patrzeć, a święta tuż. Wigilia Jomkipur — a „kapures“, jak niema, tak niema!

Choćbyś nie wiem ile dał, choćbyś zginął na miejscu — niema i niema!

Nagle — wszczął się w mieście wrzask, pisk, krzyk. Wszystko do góry nogami przewrócone. Słyszeliście co nowego?

Tak — a to dopiero! Wszystkie kury za miasto pouciekały.

No, czegoś takiego jeszcze nie bylo! Cóż teraz zrobić? Co zrobić? Oszczędzać je? Schwytać wszystkie i gwałtem wsadzić do klatek. Ot, niech popamiętają, że niema żartów!

Kobiety więc przezorne zabrały ze sobą, co się której nawinęło: ta nieco prosa, owa garść hreczki, inna znowu szczyptę, czy worek nawet jęczmienia. Nie zwlekając, raźno skierowały swe kroki za miasto, by złowić uparte kurczęta i zabrać do domu.

Cip-cip-cip-cip! Przysunęły się powolutko baby do kurcząt i wysypały swe zapasy hreczki, kaszy i jęczmienia na ziemię.

Spostrzeglszy to, rzuciły się wygłodniałe kurczęta, jak szarańcze na zboże i nim kobiety zmiarkować mogły, co się

święci, wszystkie zapasy znikły w pustych żołądkach zbiegów. Ale złapać którego wara.

Jeśli nawet udało się przyłapać jakieś kurczę, wnet całe stado kur, kwok i kogutów napadło na biedne baby, podrapały je niemiłosiernie, podziubały im oczy, twarz i ręce, tak, że ledwo z życiem uszły przed rozjuszoną tłuszczą.

Kiedy pobite kobiety z łzami w oczach skarżyły się przed swymi mężami na rany otrzymane od kurcząt, ci wybuchli głośnym śmiechem, za brzuchy się chwytali, na ziemi się wprost tarzali, nie mogąc powstrzymać konwulsyjnego śmiechu.

Co? Hahaha! To dopiero głupie baby — powiadali — taż wy jeszcze gorsze, nie przymierzając, od tych kurcząt. Czy się to przytrafiło, by kura pobiła człowieka:! Hahaha! Hahaha!

Wiecie co? — rzekły kobiety — idźcie teraz wy sami, kiedy naprawdę jesteście bohaterami. Idźcie do boju z kurami; pokażcie, co umiecie!

I mężczyźni zabrali ze sobą pałki i drągi i gremialnie wyszli na krucyatę za miasto, by pomścić hańbę swych żon na kurach. Hajże na nie!

IV.

Co chłopy, to chłopy! Jak tylko z daleka spostrzegli czeredę nieprzyjacielską kur, zaraz uknuli zamach i podstępnie zakradłszy się z tyłu, jak nie podnieśli swych drągów, jak nie poczną walić i pędzić kury z całych sił do domów.

Kisz-kisz-kisz-kisz-kisz-kisz-kisz! Cóż myślicie? „Kisz-kisz“ tyle pomógł, co zeszłoroczny śnieg.

Wszystkie kury, kwoki, koguty, kurczątka i koguciki, wszystkie rzuciły się na bohaterskich mężczyzn.

Podrygiwały, skakały w oczy, dziubały, drapały i skubały — jednem słowem — walka ostra o śmierć i życie.

Piski, krzyki, kwiki, wrzaski leciały w niebogłosy. Kurz zakrył ulice — wojna prawdziwa!

Wiele też kurcząt legło mężnie walcząc na placu boju, lub stratowanych przez własnych braci i siostry.

Wielu też jednak ludzi zostało pokaleczonych, poranionych i skrwawionych na całem ciele przez dzióby bohaterskich kurcząt.

Jednemu wypłynęło oko, drugiemu zdarto potężny kawał nosa, czy ucha, innemu wielce szanownemu obywatelowi przebiły kury policzki, tak, że zęby wyszczerzał, jak wilk, a krew lała się obficie z obu stron. A ile zębów pozostało na placu boju, ile innych niemniej cennych członków ciała wojowników — któż policzy. Kto wie, jak długo jeszcze toczyłaby się zaciekła walka i jaki byłby koniec, gdyby bohaterowie w postaci godnych małżonków nie porzucili czemprędzej swych drągów i wziąwszy resztki podartych surdutów pod pachę — nie uciekli co tchu do domu.

Toż to była radość wśród bab, przy powrocie bohaterów pobitych, połamanych i pokrwawionych; tego bez dwóch zębów, owego bez policzków, innego bez poły surduta.

Nu? Wieleście wskórali? A kto zwyciężył: wy, czy „oni"? Aha! Czemuż się teraz nie śmiejecie? Widzicie, a cośmy mówiły?

Biedni mężowie! Ot, dziękowali Bogu, że uszli z życiem. Siedzieli cicho, przemyśliwając nad zemstą za wszelką cenę na tych przeklętych kurach. — A co to za wstyd będzie, gdy się ludzie dowiedzą o zwycięstwie... kur?!

V.

Jak nie podobremu, to pójdzie gwałtem — pocieszali się nawzajem małżonkowie i zgromadziwszy się u rebego postanowili wybrać kilku najpoważniejszych gospodarzy i wysłać w deputacyę do kur z zapytaniem, jakie stawiają warunki?

Najpoważniejszych — a więc rebego w pierwszym rzędzie, po nim szocheta, dajena, melameta. Wybrała się więc deputacya, ale już bez drągów za miasto do kur i jak przystało rebe w te odezwał się słowa:

— Słuchajcie szanowne panie, słuchajcie — kury!

Powiedzcie, czego sobie życzycie.

Na te słowa wszczął się taki okrutny wrzask i pisk, że niczego dalej słyszeć nie było można.

Po chwili znowu rebe się odzywa:

Wiecie co? Wybierzcie między sobą deputacyę, gdyż krzyk wam wcale nie pomoże.

Jeszcze większy gwalt i hałas był odpowiedzią ze strony kur. Jedno poczęło popychać drugie, podrygiwać i szturkać się główkami, a trwało to tak długo, aż z tej masy chaotycznej wysunęło się dwóch, czy trzech kogutów o obrosłych pierzem nóżkach, kilka pięknych kurcząt o okrągłych, barwnych skrzydełkach, niektóre wrzeszczące kurczątka i całkiem młodziutkie koguciki. Taki był skład tej deputacyi.

— A więc — przedłóżcie kury wasze życzenia — rozpoczął rebe.

— Jakie życzenia? Chcemy na zawsze znieść „kapury“. Będziemy wam jaja składały, pióra nasze, oddamy wam nasze ciała, wszystko wam ofiarujemy, tylko nie zarzynajcie nas na kapury.

Jesteśmy Żydami, musimy mieć kapury.

— Gdzież taki przepis istnieje?

— Gdzie taki przepis?! Hm... cóż wam na tem zależy? Jest to nasz stary zwyczaj od praojców. Broń Boże, by nasze żony kiedy pozostały bez „kapury“.

— Powiedzcie waszym żonom, by one się wam dały zarzynać na „kapury“, gdyż są stokroć gorsze od pogan. Nie mają w sobie iskierki sprawiedliwości, odrobiny sumienia, krzty sprawiedliwości! Zbójeckie nasienie! Mordercy! Katy!

Szszsz... „kapury“ nie „kapury“. Cóż wam za różnica? Jeśli was i tak zabijają, gotują, pieką, czy wówczas wam lepiej?

Na to my jesteśmy kurami, by nas pieczono i zjadano.

Cóż więc wam szkodzi, jeśli Żydzi przezto zyskają sobie łaskę Bożą?!

Hehehe! Na to jest tysiąc innych środków. Czemu właśnie ten, a nie inny obraliście?

— Odmawia się nad wami „Bnei adam“ trzy razy.

— Dziękujemy za tę łaskę!

Eh! szkoda słów! Nie możemy się bezwarunkowo bez kapury obejść! Jom-Kipur się zbliża!

— Czemuż to my właśnie jesteśmy tymi szczęśliwcami? Czy tylko nas wymieniono w Torze?

Małoż to po świecie się kręci tłustych gęsi, które się nie ruszają z miejsca, kaczek o tuczonych cielskach i uprzywilejowanych indyków?

Gęsi zarzynamy w Chanukę, kaczki pieczemy, indyki hodujemy na Pesach, a was potrzebujemy na „kapury“.

— A my was potrzebujemy na „kapury“!

— Nie bądźcież upartymi! Macie tu do czynienia z rebem, dajenem, szochetem!

Szochet? To znaczy tego, który zarzyna?! No, no, także figura. A niech ich wszystkich dyabli porwą! Ano! wydajcie nam tych katów! tych morderców, szubieniczników, a wnet sobie radę damy z nimi. Ha, psy podłe!

— Cóż oni wam uczynili, ci szocheci, że chcecie ich dostać?

Kukuryku! Hahaha! Patrzajcie no na tych bogobojnych ludzi! To niebożątka! Małoż krwi z nas jeszcze wytoczyli?! A wy? mało codziennie toczycie?

— Przecież odmawiamy nad wami modły i krew waszą przysypujemy popiołem.

— Dziękujemy wam pięknie za wasze dobre serce!

Ano! Pokażcie wasze gardła, a powyrzynamy was, jak wy z nami czynicie. Chik! — i koniec. Zato przysypiemy waszą krew popiołem. No, co wy na to powiecie?

Co? — Wywracacie porządek świata, chcecie wzniecić rewolucyę, bluźnicie! grzeszycie przeciw Bogu?!!

Czekajcie! Popamiętacie nas!

*
* *

Szczęściem deputacya zawczasu odeszła, udając się do urzędu, gdzie spisano protokół, że kury zastrejkowały, zbuntowały się, chcą rewolucyę wzniecić, walczyć z caratem! Bójcie się Boga! Anarchiści, bandyci! Nie dajecie się zarzynać?! Tak od wieków było! Na szubienicę, na Sybir z buntowszczykami!

I poczęły kursować akta jeden po drugim, aż nadszedł ukaz batiuszki samego, by nie robić ceremonii z powstańcami i ukarać ich według kodexu prawnego. Ogłoszono więc wszem wobec: kury, które powrócą spokojnie i ulegle do domu ugotuje się w barszczu, lub wypełni mąką na pieczeń,

zaprawi się je smacznie, a te które będą się dalej opierały, nie dadzą się ugotować i zjeść — te wszystkie — porozstrzelać! według praw!

Kilka rot żołnierzy z strzelbami i kilkaset kozaków z nahajkami ustawiono na froncie. Miedziane ich guziki lśniły i błyszczały w promieniach słonecznych. Jeden z stupajków „Batiuszki“ generał dał rozkaz:

Kury! Rozejść się!

Kury, kwoki i koguty skupiły się w jedną masę i odpowiedziały przeciągłem: „Kukuryku“!

Generał jeszcze raz krzyknął „unisono“:

Kury! Rozejść się!

Kury jeszcze ciaśniej zbliżyły się do siebie, a „kukuryku“ jeszcze było potężniejsze.

Po raz ostatni zagrzmiał rozkaz: Kury! rozejść się! Kilka set karabinów skierowało swe lufy w kupę upartych kur i po jednem słowie „pal“! wszystkie padły na wznak do góry nóżkami.

Jeszcze chwil kilka tarzały się konwulsyjnie po ziemi skrwawionej, poskoczyły i podrygnęły kilka razy i — przymknęły powieki, lecz wkrótce je rozwarły patrząc nieruchomo w jasne, błękitne, piękne niebo...

A duszyczki ich uleciały z ledwie dosłyszanym szelestem...

Kury zwyciężyły: N i e p o r z n i ę t o i c h n a „k a p u r y“.

Z żargonu przełożył EZ.

Na str. 146 w. 13 od dołu powinno być zamiast o „względnem wykształceniu“ o *„rozległem wykształceniu“*.

**

Meisels S. „Der Talmud als Betrüger“. Roman. Preis 3 M., geb. 4 M.

In ungeschminkter Weise schildert der Verfasser die Zustände der Juden in Galizien und hebt aus diesen eine Person heraus, welche, in jüdisch galizischer Weise erzogen, sich in rücksichtloser Weise ihren Weg sucht. Eine Persönlichkeit, wie der Verfasser sie hier schildert, ist leider keine Einzelfigur mehr und beweist, dass über grosse Starrheit der Erziehung leicht zu Extremen ausartet.

Orzeszko Elise. DER STARKE SIMSON und Anderes. 3 Erzählungen. Preis 1.50 M., geb. 2 M.

In diesem Buch sind drei spannende Erzählungen vereinigt, die zu dem Besten gehören, was die berühmte Schriftstellerin überhaupt geschrieben hat.

Viola Max. SALOMON TULPENTHAL. Ein moderner Roman. Preis 4 M., elegant geb. 5 M.

Dieser neue Roman des bekannten Verfassers von „Dr. Guttmann“ behandelt soziale Zustände, vornehmlich in Österreich-Ungarn, welche er in ungeschminktester Form wahrheitsgetreu schildert. Gerade durch diese Ungeschminktheit wird das fein durchdachte Werk sich einen grossen Leserkreis erwerben.

Zangwill J. „Der König der Schnorrer“. Humoreske. Autorisierte Ausgabe. Deutsch von Adele Berger. Preis 2 M., geb. 2.50 M.

Zangwill. J. „Kinder des Ghetto“. Autorisierte Ausgabe. Deutsch von Adele Berger. 2 Bände. Preis 7.50 M., eleg. geb. 10 M.

***

Jak powszechnie wiadomo, są aptekarza **A. Thierry w Pregrada** znane w całym świecie ludowe, domowe, lecznicze środki **Thierrego Balsam i Thierrego Maść centyfoliowa.** Ich niezawodna skuteczność jest wprost niedościgniona i dlatego stały się one już od wielu lat wszystkim i każdemu nieodzowne. Preparata Thierrego są artykułami światowymi, gdyż także zagranica przekłada je nad inne bezwartościowe środki.

Przestroga! Przestrzegam jak najusilniej przed zakupnem tańszych naśladownictw mego jedynie prawdziwego balsamu! Prawdziwy **jest tylko** mój Balsam z moją **zieloną** handlowo ochronną marką **„THIERRY's BALSAM"**.

Jedynie prawdziwy Thierry's Balsam

przez władze sanitarne zbadany i uznany. — Zaopatrzenie flaszek stoi pod ustawową ochroną znaków handlowych. — Wyłącznie **jedynem** źródłem wytwórczem jest urzędowo konces. i sąd.-hand. zaprotokoł. fabryka balsamu

Apteka A. Thierry w Pregrada pod Rohitsch-Sauerbrunn.

Tego Balsamu używa się na zewnątrz i wewnątrz. — Jest on: 1. **Niedoścignionym środkiem leczniczym przy chorobach płuc i piersi; łagodzi katary i uśmierza ekspektoracye, usuwa bolesny kaszel i leczy nawet zastarzałe cierpienia tego rodzaju.** 2. Działa znakomicie przy zapaleniu gardła, chrypce i cierpieniach gardła etc. 3. Usuwa gruntownie wszelką gorączkę. 4. Leczy wszelkie choroby wątroby, żołądka i jelit, zwłaszcza kurcze żołądka, kolki i rwanie w żołądku. 5. Usuwa bole i leczy hemoroidy. Działa lekko, rozwalniająco i przeczyszczająco, oczyszcza nerki, usuwa hypohondryę i melancholię a wzmacnia apetyt i trawienie. 7. Znakomite oddaje usługi w bolu zębów i chorobach ust, usuwa odbijanie i wyziewy z ust i żołądka. 8. Jest dobrym środkiem przeciw robakom i soliterowi, jakoteż przeciw epilepsyi. 9. Służy zewnętrznie jako przedziwny środek na wszelkie rany świeże i dawne, czerwoność skóry, wypryski, fistuły, brodawki, **oparzeliny, odmrożone członki,** świerzbiączkę, wyrzuty, szorstkie ręce etc., usuwa ból głowy, szumienie, rwanie, go-

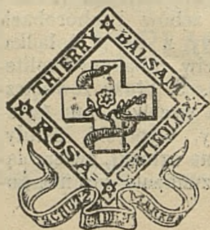
ściec, ból uszu, etc. o czem poucza dokładny przepis użycia. 10. Jest w ogóle środkiem leczniczym, działającym niezrównanie wewnątrz i zewnętrznie, środkiem realnym, tanim, zgoła nieszkodliwym. Nie powinno go też brakować w żadnej rodzinie, zwłaszcza dla pierwszej pomocy w influencyi i innych epidemiach. Jedna jedyna próba lepiej to wyjaśni niż niniejsze uwiadomienie. Niefałszowany jest ten balsam jedynie wtedy, gdy każda flaszeczka zaopatrzona jest zieloną marką ochronną i przepisem użycia z takąż samą marką. **Należy tedy zawsze dokładnie uważać na zieloną markę ochronną jak powyżej. Gdzie niema składu mego balsamu trzeba wprost zamawiać i adresować: An die Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrada bei Rohitsch-Sauerbrunn.** Przed fałszerstwami najlepiej chroni **sprowadzanie wprost** z mej fabryki. **Rozsyła się jedynie** w patentowanych **oryg. kartonach** po 12 małych lub 6 podwójnych flaszek. Kosztuje franko do każdej stacyi pocztowej Austro-Węgier 12 małych lub 6 podwójnych flaszek 5 kor. Mniej niż 12 małych lub 6 podwójnych flaszek nie wysyła się. Wysyłka uskutecznia się jedynie za nadesłaniem należytości lub za powziątkiem pocztowym.

Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrada bei Rohitsch-Sauerbrunn.

Przy zleceniach od 5 tuzinów począwszy, udziela się znaczny opust.

Te oba w swej technicznej mocy nieprześcignione środki nie podlegają zepsuciu, lecz przeciwnie im starsze, stają się tem skuteczniejsze, nie podlegają też one zmianie skutkiem mrozu i upału. Prawie zawsze przynoszą one pomoc, co najmniej aż do pojawienia się lekarza, czujnie jednak trzeba strzedz się fałszerstw. Należy tylko trzymać się wiernie tych obu z dawna wypróbowanych, zdrowiu nieszkodliwych i znanych w całym świecie środków. Gdzie nie można ich dostać prawdziwych z wszelkiemi znakami autentyczności, zamawiać najlepiej wprost, adresować:

An Apotheker A. Thierry Schutzengel Apotheke in Pregrada bei Rohitsch Sauerbrunn.

Siła i skuteczność

prawdziw. ciągnącej maści centyfoliowej

(Centifolien-Zugsalbe, przedtem zwanej Wundersalbe).

Za pomocą tej maści uleczono od lat 14 datującą się i za nieuleczalną uważaną martwicę kości a świeżo nawet od lat 22 trwający ciężki rakowaty nowotwór.

Prawdziwa centyfoliowa maść ciągnąca o niezwykłej sile naciągania, środek nawet w największych i zadawnionych chorobach cierpiącej ludzkości stosowany **z najlepszym skutkiem**, środek **nieprześcigniony w leczeniu ran i kojeniu bolów**, składa się głównie z skoncentrowanego wyciągu czerwonej róży **„rosa centifolia"** i łączy ukryte w niej **przedziwne siły lecznicze** z innemi **znanemi chlubnie ze znakomitej skuteczności leczniczej.**

Następujące cierpienia nadają się do leczenia prawdziwą ciągnącą maścią centyfoliową: bolące piersi położnic, wstrzymywanie odpływu mleka, stwardziałość piersi, zastarzałe cierpienia, otwarte rany na nogach, i inne, obrzęk nóg, nawet martwica kości; wszelkie rany od broni i od ugniecenia. Nadaje się też maść ta do wydobywania ciał obcych: ułamków szkła, drzewa piasku, cierni i t. d., skutkuje przy bolączkach, czyrakach, karbunkułach nowotworach, nawet w raku: przy obieraniu palca, paznogcia, pęcharza otarciach nóg skutkiem chodu, **cierpieniach wszelkiego rodzaju**, odmrożeniach, odleżynach u chorych, opuchnięciach szyi, żylakach, strzykaniu w uszach, ranach u dzieci i t. d.

Ciągnąca maść centyfoliowa im starsza tem skuteczniejsza.

Godzi się zalecać, by ten **jedyny w swym rodzaju środek zapobiegawczy** był zawsze w każdej rodzinie z zapasie.

Mniej niż 2 puszki nie wysyła się. Wysyłka uskutecznia się za poprzedniem nadesłaniem lub za zaliczką należytości. Kosztuje z portem listem frachtowym i opakowaniem 2 słoiczki 3 korony 60 halerzy.

Liczne atesty do przejrzenia.

Przestrzegam przed zakupywaniem bezskutecznych fałszów i proszę dokładnie zważać, by na każdym słoiku znajdowała się powyższa **marka ochronna** i wypalona firma: **„Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrad.** Każdy słoiczek musi być owinięty w przepis użycia z powyższą marką ochronną.

Jedyne źródło nabycia:

Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrada bei Rohitsch-Sauerbrunn.

Prawdziwe angielskie Cascara-Sagrada czyszczące krew pigułki.

Pudełko 60 hal., 1 zwój z 6 pudełkami franco 3 korony 80 halerzy.

Bardzo się zaleca dla uregulowania stolca, nie pozostają żadne złe następstwa. Każde pudełko musi mieć własnoręczny podpis wytwórcy **A. Thierry**.

Gdzie niema składu moich preparatów, należy zamawiać wprost i adresować: **Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrada bei Rohitsch-Sauerbrunn.**

środek domowy przeciw wszystkim dolegliwościom w trawieniu, a zwłaszcza zalecany po spożyciu wielkiej ilości tłustych lub rozdymających potraw i po wypiciu znacznej ilości trunków. Czyści krew i tamuje rozwój znacznej części chorób wszystkich organów trawienia. Bierze się tego proszku jedna albo dwie łyżeczki w kwadrans po jedzeniu wraz ze szklanką wody, albo lepiej jeszcze z dobrem winem stołowem i następnie wypija się na to jeszcze szklankę wody lub wina. Pudełko kosztuje franco 3 kor. Każde pudełko na dowód prawdziwości musi być opatrzone własnoręcznym podpisem wyrabiającego „Thierry Adolf“. Gdzie niema na składzie tego znakomitego proszku, należy zamawiać wprost i adresować: **Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrada bei Rohitsch-Sauerbrunn.**

Prawdziwa angielska

1\.

Before.

Tanochininowa pomada na porost włosów

2\.

After.

zapobiega zanikowi cebulek włosowych, przedwczesnemu wypadaniu i siwieniu włosów jest absolutnie nieszkodliwa i należy ją przenosić nad każdą inną podobną pomadę. Słoiczek kosztuje franco 3 kor. 30 hal.

Na pokrywce każdego słoiczka musi być wytłoczona firma: **„Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrada bei Rohitsch-Sauerbrunn“.**

Proszek przeciw hemoroidom

pewna pomoc, leczy i usuwa hemoroidy (złotą żyłę, upływ krwi, guzy) Do użycia tylko zewnętrznego, nie przeszkadza w codziennej pracy. Bliższe szczegóły podaje sposób używania. Pudełko z portem i opakowaniem kosztuje 8 kor. Każde pudełko musi być opatrzone moim prawdziwym podpisem. Prawdziwy tylko w **Schutzengel-Apotheke des A. Thierry in Pregrada bei Rohitsch-Sauerbrunn.**

Główny skład

w aptece Zygmunta Ruckera we Lwowie.

ZOFIA BIESIADECKA,
OSWIĘCIM.

****

1901 (80 h.)

1902 (90 h.)

1903 (k. 1·10)

Mamy jeszcze kilkadziesiąt egzemplarzy „Rocznika żydowskiego" z lat 1901, 1902 i 1903, które po cenie 80 h., 90 h. i 1 k. 10 h. (razem k. 2·80) wysyłamy. *Wydawnictwo Rocznika żydowsk. we Lwowie (fach pocztowy).*

Dawida Malza „Dr. MOJŻESZ BLUM" sztuka z życia żydowskiego w 3 aktach wydaliśmy wytwornie jako odbitkę na czerpanym papierze, z okładką W. Wachtla i winietami E. M. Liliena. Cena 50 hal.

Wydawnictwo Rocznika żydowskiego.

Rok 1903.

ZAŁOŻONE W ROKU 1860

TOWARZYSTWO WZAJEMNYCH UBEZPIECZEŃ W KRAKOWIE.

Wyniki operacyi w dziele ogniowym i gradowym za czas od d. 1. kwietnia 1902 do d. 31. marca 1903 r., oraz wyniki operacyi w dziale życiowym za czas od d. 1. stycznia 1902 do d. 31. grudnia 1902 r.

	Dział ogniowy	Dział gradowy	Dział życiowy
Wystawiono polic . .	508.141	6.743	30.666
Wartość ubezpieczona Kor.	1,502,064.458·—	42.938.687·—	94,641.614·— Renty 292.041·—
Szkody wypłacone Kor.	4,922.889·—	549.762·—	2,344.509·—
„ nieuregul. „	1,200.344·—	—	314.511·—
Fundusze rezerwowe po zamknięciu bilansu Kor.	6.199.900·—	2,078.607·—	2.129.343·—
Rezerwa premii Kor.	3,855.232·—	—	22,627.104·—
Czysta pozostałość „	1,308.167·—	164.066·—	270.619·—
Przyznana dywidenda dla członków Kor.	14%	—	pośm. i mięsz. 7% dożywotnie 4%
Od czasu istnienia Towarzystwa.			
Wypłacono szkód Kor.	111,193.136·—	26,268.411·—	19,213.987·—
„ rent „	—	—	2,425.831·—
Wypłacono dywidendy Kor.	28,110.817·—	440.011·—	1,719.439·—

LIBERUM VETO

PISMO POŚWIĘCONE

POLITYCE, LITERATURZE i SZTUCE

wychodzi 1, 10 i 20 każdego miesiąca.

WARUNKI PRENUMERATY:

W AUSTRYI ROCZNIE 9·60 K., PÓŁROCZNIE 4·80 K., KWARTALNIE 2·40 K. — W NIEMCZECH: PÓŁROCZNIE 4·80 M., KWARTALNIE 2·40 M. — W INNYCH PAŃSTWACH: PÓŁROCZNIE 6 Fr., KWARTALNIE 3 Fr.

NUMER POJEDYNCZY 30 HALERZY.

Wydawca i odpowiedzialny redaktor:
FRANCISZEK CZAKI.

Adres redakcyi i Administracyi:
Kraków, ul. Basztowa
(Hotel Centralny).

כ ש ר

PIERWSZA LWOWSKA PAROWA FABRYKA
WYROBÓW MASARSKICH

FAST & BLANKSTEIN

Lwów, ul. Gazowa l. 10.

איינציג אונד אללייניגע

כ ש ר ה

זעלכווארען־פאבריק

וועלכע מיט הכשר מהרב הגאון הגדול רשכבה״ג מוריגו יצחק שמעלקיש שליט״א האבד״ק לבוב והגליל פערזעהען איזט, אונד אונטער זיינער אויפזיכט שטעהט.

הויפטפיליאלען אין לעמבערג:

קארל לודוויג־שטראססע נר. 41
בוימאָן־גאססע נר. 18
באָזשניצא־גאססע נר. 21

Księgarnia Polska we Lwowie.

MAPA GALICYI

rysowana przez J. Herricha.

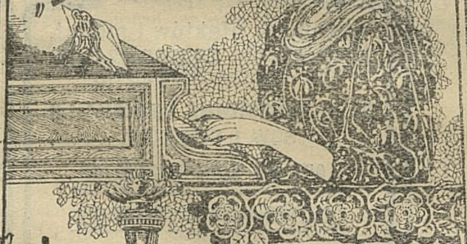
Wydanie nowe z r. 1903, uzupełnione do najnowszych czasów przez starszego inżyniera Wydziału krajowego Fr. Barańskiego, w formacie 78×109 cm., w skali 1:600.000.

Potrzeba dokładnej mapy z oznaczeniem wszystkich miejscowości w Galicyi dawno się odczuwać dawała, gdyż wydane dotychczas mapy nie odpowiadały praktycznym wymaganiom. Nasza mapa Galicyi odznacza się podziałem administracyjnym na 78 starostw z dokładnem podaniem powierzchni w kilometr. kwadratowych, olbrzymią ilością miast, miasteczek i wsi, z uwzględnieniem zmiany niektórych nazw w myśl ustaw, wielką przejrzystością i wykonaniem w 6 kolorach. Granice starostw oznaczone są w obecnych rozmiarach, zmienionych w ostatnich czasach przez włączenie gmin z jednego powiatu administracyjnego w drugi. Granice powiatów oznaczone są liniami różowemi, a nazwy starostw podkreślone kolorowo. Linie komunikacyjne, drogi rządowe, powiatowe i gminne, koleje żelazne istniejące i projektowane uwidocznione są z najściślejszą dokładnością.

Mapa ta, uzupełniona do najnowszych czasów przez Fr. Barańskiego, ze względu na swoje rozmiary, dokładność i przejrzystość **jest niezbędną dla każdego urzędu, dla każdej szkoły, kancelaryi adwokackiej i notaryalnej, dla każdego banku, zakładu naukowego, kupca, przemysłowca itp.**

Duża ta dokładna mapa kosztuje tylko 3 kor. — Naklejona na płótnie jako mapa ścienna 5 kor. Naklejona na płótnie w formaciej małej ósemki 5 kor. Naklejona na płótnie jako mapa ścienna z wałkami politurowanemi 8 kor.

Do nabycia we wszystkich księgarniach.

DOM
„SZOPENA”
LEON HESZELES
SKŁAD FORTEPIANÓW – CLAVIERHANDLUNG
LWÓW - LEMBERG
UL. SYKSTUSKA 11. SYKSTUSGASSE 11.
HEGEDUS

WYRÓB KRAJOWY!

PIERWSZA NAJWIĘKSZA W KRAJU

FABRYKA
drożdży prasowych i spirytusu
FILIPA LIEBERMANA

W STANISŁAWOWIE

urządzona według wszelkich wymogów technicznych na wzór największych fabryk zagranicznych.

Poleca drożdże dla gorzelń i prasowane dla pieczywa oraz spirytus denaturowany w beczkach 100-litrowych po bardzo umiarkowanych cenach.